REGISTEREDNO 6 1877.

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ११ अकोला, रविवार ता० ४ माहे नोवेंबर सन १८७७ इ० अंक ४४

वऱ्हाडसमाचाराची किंमत

	रुपये
वर्षाचे अगाऊ	६
सालअखेर	७
किरकोळ अंकास	०४
डाकहाशील	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
,, अखेर	२

नवीन वर्गणीदार होऊ इच्छिणार लोकांकडून आगाऊ वर्गणी यावी ह्मणजे पत्र सुरू केलें जाईल.

नोटिसीबद्दल.

मराठी, १० ओळीचे आंत	१
१० ओळीपुढें दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
,, दुसरे खेपेस	०२

वसूल

	रुपये.
मे० ताजुदीन हुसेन सा. अ. क.	१०
रा. रा. कृष्णराव वकील मोर्शी	२०
,, ,, शिवराम राजाराम देशपांडे	६
,, ,, गणाजी पाटील पाथरडीकर	६०८
,, ,, गोविंद दामाजी भट पातुर्डे	१०१०
,, ,, चंद्रभानजी देशमुख झोडगेकर	७०१४०८
,, ,, रामजी देशमुख जरूडकर	३०८
,, ,, नारायणसा चिमणसा मेहेकर	८
,, ,, पांडु पाटील माळेगावकर	३०८
,, ,, सोनाजी पाटील यउलखेडेकर	९
,, ,, कृष्णाजी देशमुख शिरसगावकर	३०४
,, ,, बाळाजी मालगुजार	३०४
मि. शेख अहमद पिंपळगावकर	६०८
रा.रा. रामराव देशमुख पंचगव्हाणकर	३
,, ,, जनार्दन जयकृष्ण अपरांसिध	८०२
,, ,, जानजी सदाशिव माटरगाव	६०८
मि. अजानहुसेन नेटिवसुपींटेंडेंट	१०१०

जाहिराती.

नादारी प्रकरणीं नियम.

(वऱ्हाडाकरितां नवीन तयार झालेले.)

मे० जुडिशियल कमिशनर साहेब मुलूख अमानी हैदराबाद यांणीं नादारी संबंधी मागील नियमांत फेरफार करून नुकतेंच एक पुस्तक छापून प्रसिध्ध केलें. त्याच्या कांहीं प्रति विक्रीसाठीं आह्माकडे तयार आहेत. किंमत आठ आणे पडेल. बाहेर गावचें घेणारास एक आणा डाक हाशिल पडेल.

वऱ्हाडसमाचाराचे
मालक.

जाहिरखबर.

कागद विकावयाचे आहेत.

मोठ्या साच्याचे उंची रायल कागद, तसेच हलके फ्रेंच कागद व कऱ्हराचे हरतऱ्हेचे रंगित कागद वऱ्हाडसमाचार छापखान्यांत विकाऊ आहेत. व ते बाजार भावापेक्षां बऱ्याच कमी किमतीनें दिले जातात.

व० स०चे म्यानेजर.

जाहिरखबर.

कर्जाऊ रकमा देण्याबद्दल.

आह्मी सर्वांस कळवितों कीं कांहीं कारणानें कांहीं दिवस बंद पडलेला आमचा व्यापार आह्मी विजयादशमीपासून पुन्हा सुरू केला आहे. तर कारकून लोक, साधारण नोकर लोक, शिपाई लोक व ओळखीचे असे कुणबी व इतर लोक यांस शेकडा दीड रुपयापासून दोन रुपयेपर्यंत व्याजाच्या दरानें त्यांची त्यांची लायकी पाहून दहा, बीस, पन्नासपर्यंत रुपये थोडे थोडे मुदतीपर्यंत कर्जाऊ देण्याचें काम त्यांस गरज लागेल तस तसें आह्मी करीत जाऊ, मनोती, बट्टा वगैरे कांहीं कापलें जाणार नाहीं व हप्तेबंदीच्या वसुलाप्रमाणें कटमितीचें व्याज आकारलें जाईल. तर ज्यांची इच्छा असेल त्यांनीं खालीं सही करणारास सदहू बाबदींत भेटून विचारावें. ता० १६ अक्टोबर सन १८७७ इसवी.

नारायण मोरेश्वर.

पत्ता— वऱ्हाडसमाचार छापखाना.

THE GREAT INDIAN PENINSULA RAILWY.

ग्रेट इंडियन पेनिनसुला रेलवे.

NOTICE.

TRAIN SERVICE ON THE WARDHA VALLEY STATE RAILWAY.

वर्धा व्हाली स्टेट रेलवे वरील आगगाडीचे जाणें व येणें.

पुढे नोटिस येई तोंपर्यंत तारीख पहिली माहे नवंबर सन १८७७ इ. रोज गुरुवार या दिवशीं आणि या दिवसानंतर, हल्लीं ज्या मिश्रगाड्या हिंगणघाट आणि वर्धा यांच्या दर्म्यान प्रत्येक आठवड्यांत केवळ तीन दिवस जात येत आहेत त्या सरकारच्या हुकुमाअन्वयें, रविवार खेरीज करून दररोज, हल्लीं जाण्यायेण्याच्या वहिवाटीप्रमाणें त्याचवेळीं जातील व येतील त्या अशा:—

डौनट्रेन वर्धा येथून संध्याकाळचे ९ वाजून १० मिनिटांनीं निघेल आणि ती संध्याकाळचे ६ वाजून ४० मिनिटांनीं हिंगणघाट एथें पोंचेल. व अपट्रेन हिंगणघाट येथून सकाळचे ९ वाजून ३० मिनिटांनीं निघेल आणि ती सकाळचे ११ वाजतां वर्धा येथें पोंचेल.

वर्धा व्हाली स्टेट रेलवे वरील कोलियरी ह्मणजे वरोडा येथील कोळशाच्या खाणीपर्यंत जी वाढविलेली लैन आहे ती थोड्याच दिवसांत सार्वजानिक व्यापारी मालाच्या व्यवहाराकरितां खुली केली जाईल. आणि त्याजबद्दलची नोटिसही दिली जाईल.

हेनरी कांडर,
जनरल ट्राफिक म्यानेजर,

मुंबई, तारीख २७ आक्टोबर सन १८७७ इसवी.

नोटिस

सोनासा वल्लद तुलासा लाड राहणार मोहो परगणें पुसद तालुके पुसद. यांसें नेमासा वल्लद कोंडसा उर्फ भाऊ लाड राहणार मोहो परगणे पुसद लुके पुसद याजकडुन नोटिस देण्यांत येते कीं तुह्मी आमचे सखे चुलत भाऊ अहात. जी कांहीं जिंदगी स्थावर आणि जंगमें आहे ती समाईक असोन आजवर, आपण एकत्र अहोत. हल्लीं आमचे व तुमचे एके ठिकाणीं बनत नाहीं. याजकरितां नोटिस देण्यांत येतें कीं जीं कांहीं समाईक जिंदगी असेल त्याची निमे निमे वाटणी आज पासोन १९ दिवसाचें आंत करून देऊन पावती घ्यावी या प्रमाणें नकराल तर वरील मुदती पर्यंत वाट पाहुन सरकार सिरस्ते प्रमाणें दिवाणी कोर्ट माफत तजवीज करून खर्चा सुद्धा निमे वाटणी घेऊं याचे उत्तर ८ आठ दिवसांत द्यावें.

कळावें तारीख १९ माहे आक्टोबर सन १८७७ इसवी.

(सही) नेमासा लाड रहाणार मोहो
दस्तुर खुद.

नोटिस.

सखाराम वल्लद बेंदराजी पाटील माळी राहणार मौजे बहादुरा तर्फ लोहारा तालूके बाळापूर जिल्हा अकोला यास खाली सही करणार याजकडून कळविण्यांत येते कीं, तुह्माकडेस आमचे दुकान पैकी खातेबाकी तुमचा वसूल मुजेर जाता ८२१॥।= आठशें एकवीस रुपये चौदा आणे कार्तिक वद्य ६ सन मजकूर पर्यंत निघतआहे त्याची तोड जोड करण्यां विषयीं आह्मी तुह्मास ह्मटलें असून तुह्मी कानावर घेतनाहीं याजकरितां या नोटिशीनें कळविण्यांत येतें कीं हा नोटीसपावल्या पासून ८ आठ दिवसांत दुकान मजकुरीं येऊन आपले खात्याचा हिशेब करून रुपयाची तोड जोड करावि तसे नकेल्यास रिती प्रमाणें तजवीज केली जाईल त्यांत तुह्मावर खर्चाचा बोजा अधिक होणार आहे तरी तुह्मी येऊन नोटिसीचे खर्चा सहित रकम आमची आह्मास द्यावी आता मुलाहिजा होणार नाहीं कळावें तारीख ३०-माहे अक्टोबर सन १८७७ इसवी.

(सही) अमेदिराम हेमराज मारवाडी दुकान मोजे निंबे तालुके बाळापूर.

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्यांच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये.

रा०रा० वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस

वि०वि० पत्रकर्तेराव मी काल उमरावतीच्या स्टेशनावर जी गंमत पाहिली तिच्या विषयीं थोडीसी हकीकत कळवावी या उद्देशानें च्यार ओळी पाठविल्या आहेत तरी कृपा करून प्रसिद्ध कराव्या.

मजला कांहीं जरूरीचें काम होतें ह्मणून उमरावतीचे गाडींत बसून पुढें जाण्याचा विच्यार होता. गाडी निघण्याचे पूर्वीं मी एकतास स्टेशनावर जाऊन बसलों पूर्वीं टिकिटें देण्याची सुरवात झाली जाणारे लोक सुमार १९० असतील- टिकिटे घेण्याकरितां लोकांची इतकी भीड झाली होती कीं चांगल्या सशक्त मनुष्यास देखील बऱ्याच धका बुक्या बसत. अशा गर्दींतून टिकीट काढण्या पेक्षां मागाहून काढूं ह्मणुन कांहीं लोक बसले त्यांत मीही बसलो. इतक्या मध्यें निंमे लोकांस टिकिटें मिळालीं होतीं ते गाडींत बसले व लागलीच गाडी चालती झाली. स्टेशनावर बाकी राहिलेल्या लोकां पैकीं ज्यास जरूरीची कामें होतीं ते बडनेरची तरी गाडी आटोपावी ह्मणून गाडी मागें उन्हांत धावत निघालो. कित्येक परतुन गेले, माझेही काम जरूरीचें होतें त्याकरितां मीही आपला रस्ता सुधारला.

प्रजेस अनेक प्रकारचीं सुखें प्राप्त व्हावीं ह्मणून अपल्या दयाळु सरकारांनीं हर एक तऱ्हेचीं यंत्रे व कौशल्याचीं कामें निर्माण केलीं आहेत परंतु त्यावरचे अधिकाऱ्यापासून तसे योग्य रितीचें वर्तन घडत नाहीं.

सदरहु स्टेशनाचे अधिकारी वर लिहिलेल्या गोष्टीचा बंदोबस्त करतील तर सरकारचा फायदा होऊन लोकांसही सुख होईल.

एक उतारू.

वऱ्हाडसमाचार

मिति आश्विन वद्य १४ शके १७९९

पैठणची माहिती.

मोगलाईमध्यें औरंगाबाद जिल्ह्यांत पैठण ह्मणून एक मोठें शहर आहे. तें पुराणप्रसिध्ध गोष्टीनिं व क्षेत्राच्या योगानें सर्वत्र प्रख्यात आहे. औरंगाबाद जिल्ह्यांत मोजणीचें काम निजाम सरकाराकडून नुकतेंच पुरें झालें तेव्हां सेटलमेंट आफिसर मि० फर्दुनजी जमशेटजी यांणीं सरकारास रिपोर्ट केला त्यांत पैठणची प्राचीन माहिती बरीच लिहिली ती आह्मी आपले पत्रांत दिली असतां आमचे वाचकांस ही चांगली उपयोगी पडेल. असें जाणून थोडक्यांत लिहितों.

फार प्राचीन शहर किंवा जेथें प्राचीन अवशेष वस्तु दृष्टिगोचर होतात अशाविषयीं साऱ्या दक्षीणेंत पैठणाइतकें दुसरें शहर कोणतेंच विख्यातँ नसेल. १००० वर्षांपूर्वींच्या ग्रीक लोकांच्या ग्रंथांत या शहराविषयीं लेख आहेत. व त्या वेळीं हें शहर चांगल्या भरभराटींत होते व एथें मोठा व्यापार होता. ग्रीस व इजिप्तचे व्यापारी हमेशा व्यापाराकरितां तेथें जात होते असे लेख आहेत. हीं शालिवाहनाची जन्मभूमी. शालीवाहन दाक्षिण देशांत मोठा शककर्ता होऊन गेलेला आहे हें शहर गोदावरी नदीच्या काठीं आहे. व प्रतिष्ठान महात्म नावाच्या संस्कृत ग्रंथांत ब्रह्मदेवानें आपणास स्वतः रहाण्यास सर्व पृथ्वींत उत्तम स्थल हेंच निवडलें होतें असें लिहिलें आहे त्यावरून धर्मसंबंधानें व पुण्य क्षेत्रसंबंधानेंही याचें महात्म फार आहे. ब्रह्मदेवाचा हा रहाण्याचा गाव होता तेव्हां याचें नाव पत्तन असें होतें त्याचाच अपभ्रंश पुढें पैठण असा झाला. शेकडो वर्षे ब्रह्मदेवानें या शहरांत सुखानें व मोठ्या वैभवानें नांदणूक केली. पुढें काशी, प्रयाग वगैरे क्षेत्रांचें महात्म वाढलें व तिकडे जाण्याविषयीं लोकांची आसक्ती होऊं लागली तेव्हां ब्रह्मदेवानें याच शहराला प्रतिस्थान असें दुसरें नाव ठेविलें. व केवळ स्वर्गभूवन एथें उतरविलें ह्मणजे त्या बरहुकूम हें केलें असा अर्थ !

वेरूळच्या कोरीव लेण्याच्या नजीक सपाट भूमिवर एक मोठें भरभराटीस आलेलें शहर हल्लीं मोडकळीस येऊन छिन्नभिन्न झालेल्याच्या निशाण्या आढळतात. त्याचें नाव तगर असें होतें. ती ग्रीक व्यापाऱ्यांची मोठी उतारपेठ होती. या शहराचे महत्व इतिहासप्रसिद्ध आहे. ख्रिस्ती शकाच्या पहिल्या शतकाच्या शेवटाच्या सुमारास तगरही एका रजपुत राजाची राजधानी होती. याचें राज्य फार मोठें असून नामांकित होते, जुन ताम्रपट आढळतात त्यांत या राजास राजराने असें लिहिलेलें आहे. पुढें या राज्यांत बंडावा होऊन मोठी धुमाळी झाली; तिचा पुयारी एक मूळचा अतिअप्रसिद्ध मनुष्य होय. त्याचें नाव शालिवाहन. हा एका कुंभार जातीच्या कुमारिकेच्या पोटीं दैवी साक्षात्कारानें पैठण एथें जन्मला. अशी कथा आहे. त्याचा जय होऊन इसवी सनाच्या सत्याहातर अठ्याहातर या वर्षाच्या सुमारास तो राजा झाला. व त्या दिवसापासून त्याचा शक साऱ्या दक्षिणेंत सर्व हिंदु लोकांत चालू झाला. या काळीं ब्राह्मणांत बौध्ध धर्मी लोकांकडून फार ताप होत असे त्याचा यानें बंदोबस्त केला. रजपूत जातीच्या अग्निकुल नामक सरदारांचें या कामीं याला सहाय होते. शालीवाहनानें आपली गादी आपले जन्मभूमीचेच जागीं पैठणास स्थापिली व तेव्हांपासून तें फार भरभराटीस आलें. आतां कोणी पैठणास गेलें ह्मणजे शालीवाहनाचा वाडा कोठें होता तो दाखवितात, त्या जागीं औरंगजेब बादशहानें मशीद बांधिली आहे. त्या मशीदीचे आवारात एक मोठी खोल विहीर आहे तिजमध्यें शालीवाहन लहानपणीं खेळावयास मातीचे घोडे व सरदार करून ठेवित असे. व विक्रमादित्याशी त्याची लढाई सुरू झाली तेव्हां ते विहीरींतील सर्व घोडे व सरदार त्यानें जिवंत करून लढाईस नेले अशी दंतकथा आहे. पुढें विक्रमाचा पाठलाग करीत नर्मदेंतून जेव्हां हे घोडे व सरदार जाऊं लागले तेव्हां आपले मातीचे पुर्व स्वरूपास येऊन विरघळून गेले. विक्रम हा माळव्याचा राजा होता. त्याचा शकही नर्मदे पलीकडे चालू आहे तो शालीवाहन शकापूर्वीं १३३ वर्षे आहे.

शालीवाहनाची वंशावली मि. फर्दूनजी यांचे पहाण्यांत आली आहे तिजवरून ते लिहितात कीं शके १ पासून शके २९४ पर्यंत शालीवाहनाचें वंशानें पैठणास राज्य केलें. पुढें शूद्रक नावाचा ब्राह्मण जातीचा राजा झाला त्यानें तें राज्य घेतलें व शके २९५ पासून शके ८८१ पावेतो ह्मणजे ५८७ वर्षे त्याच्या वंशानें पैठणास राज्य केलें, ते येणेंप्रमाणे

९१ वर्षे शूद्रक राजानें
४८ ,, इंदुकीर्तीनें
४४४ ,, त्याच्या वंशानें

पुढें त्या घराण्याकडील राज्य पुलीदत्त नावाच्या रजपूत मराठ्यानें शके ८८२ त घेतलें व ५५ वर्षे त्यानें पैठणास राज्य केलें. नंतर त्यापासून गोंड जातीच्या एका राजानें शके ९३७त राज्य घेतलें. व पैठणाहून देवगडास त्यानें आपली गादी केली. २० वर्षे त्यानें राज्य केल्यावर एका भिल्ल राजानें त्यापासून राज्य घेतलें व ५० वर्षे ह्मणजे शके १००६ पावेतो चालविलें व त्यापासून यदु वंशांतील जाधव यांनीं घेतलें व शके १००७ पासून शके १२१७ पावेतो चालविलें व पुढें अल्ला उदीन खिलजी हिंदुस्थानांत आला त्यानें त्यापासून तें राज्य घेतलें असा याचा इतिहास आहे. देवगडास गादी गेल्यावर पैठणचें वैभव कमी होत गेलें. अकबर दक्षिणेंत स्वारी करावयास आला तेव्हां त्याच्या फौजेचा तळ पैठणास पडला होता. व अकबराचा मुलगा दानियल याचें विजापुरच्या इब्राहिम अदील शहा बादशहाच्या मुलीशीं जें लग्न झालें तें पैठणासच मोठ्या समारंभानें झालें.

पैठणचें जुनें वैभव अजूनही कांहीं गोष्टींत चांगलें दृश्य होतें. तेथील घरें किल्यासारखीं मजबूद, तेथील नकशी काम सुंदर, तेथील देवालयें फार नामी आहेत व शहराबाहेर गोदावरीचे काठीं शहामुलाना याचा दरगा फार उत्तम आहे व तो जुन्या हिंदू लोकांच्या कांहीं नामांकित इमारतीच्याच जागीं बांधलेला आहे असें दिसतें. त्याचीही शोभा फार अपूर्व आहे.

ट्रेनिंग कालेजाचे प्रिन्सिपाल.

अकोल्यास ट्रेनिंग कालेज आहे हें आमचे वाचकांस ठाऊक आहेच. ट्रेनिंग ह्मणजे सुशिक्षा ती देण्याचें स्थान, तें कालेंज व त्यावरील मुख्य गुरू तो प्रिन्सिपाल होय. तें अलीकडे सुमार वर्षभर रा. रा. परशराम सखाराम गुप्ते यांजकडे होतें व त्यांनीं कांहीं विशेष अपराध केला नसतां राव बहादूर डायरेक्टर साहेबांनीं त्यास अजीबाद कमी केलें हें ऐकून आह्मा अतिशय वाईट वाटतें व याप्रमाणेंच सर्वांस वाटेल यांत संशय नाही.

परशराम राव पुष्कळ वर्षांचे सरकारी नोकर असतां व त्यांची नोकरी पेनशनास आली असतां मध्यें त्यांवर कांहीं आफत आली होती तिजबद्दल हिंदुस्थान सरकारापावेतों त्यांनीं स्वतः जाऊन कियेक वर्षे खराब होऊन शेवटीं त्यांनां जागा कोठेंच न मिळण्याविषयींचा त्यांनीं आपला ठराव फिरवून घेतला हें मोठेंच हिमायतीचें काम केलें व त्यांत त्यास यश आलें. सिव्हिलखात्यांत नोकरी न मिळतां विद्याखात्यांत वगैरे नोकरी मिळण्यास त्यांस हरकत नाहीं असा रेसिडेंट साहेबांनीं ठराव केल्यावरून कमिशनर साहेबांच्या शिफारसीनें त्यांनीं डायरेक्टर साहेबांस जागा मागितली व त्यांनीं ६ महिन्याच्या प्रोबेशनवर देण्याची कृपा केली व त्याप्रमाणें गेल्या सालच्या डिसेंबर महिन्यांत परशरामराव अकोल्यास ट्रेनिंग कालेजांत येऊन आपलें काम पाहूं लागले.

सहा महिन्याची मुदत संपल्यावर डायरेक्टर साहेबांनीं त्यांच्या प्रोबेशनचा निकाल लागलीच केला नाहीं व त्यांनांही कांहीं कळविलें नाहीं असें वाटतें. व गेल्या दसऱ्यापर्यंत त्यांनी सुरळीत काम केलें. व ते आजारी पडून उमरावतीस गेले होते तेथून त्यांनीं प्रथम ४ दिवसांची रजा घेतली व मागाहून प्रकृति बरी न झाल्यामुळें आणखी २ महिन्यांची रजा मागितली. व आह्मी ऐकतों कीं अजूनही त्यांची प्रकृति बिलकूल न सुधारतां आहे तशीच आहे.

याच संधीस ट्रेनिंग कालेजाची परीक्षा झाली ती चांगली झाली नाहीं व परशरामराव आपलें काम बरोबर करीत नाहींत असें त्यांस दिसून आलें व त्यांच्या रजेच्या अर्जावर शेरा व्हावयाचा होता या सर्व गोष्टींचा विचार होऊन डायरेक्टर साहेबानीं येकदम ठराव केला कीं आक्टोबरच्या १७वे तारखेपासून परशरामराव यांच्या नोकरीची आह्मास गरज नाहीं. हा ठराव फार सक्त झाला व असाच हा कायम राहील तर कदाचित त्यांच्या पेनशनाच्या खटपटीसही हरकत आणणारा होईल असें ह्मणतात. याविषयीं आह्मास बरोबर ठाऊक नाहीं; पण रेसिडेंट साहेबांनीं मेहेरबानी करून त्यांची नोकरी पेनशनास रुजू राहावी ह्मणून ते घरीं बसल्या दिवसांचाही त्यांस पगार दिला व कमि. सा. नीं पुन्हा नोकरी मिळावी ह्मणून शिफारस केली व त्याप्रमाणें डायरेक्टरसाहेबांनीं दिली तर त्यांचा अखेर परिणामही गोड करावयाचा होता. त्यांनां रजा न देतां काढून टाकिलें या पेक्षां तेवढी रजा दिली असती व रजा संपतांनां राजीनामा किंवा पेनशनाचा अर्ज द्यावा असा त्यांस हुकूम केला असता तर बरें होतें. पण तसें करणें डायरेक्टर साहेबांस कां आवडलें नाहीं तें न कळे. मि. म्याकिंटाश साहेब ज्यांच्या नीचपणाच्या वर्तणुकीवरून रेसिडेंट साहेबांनीं त्यांस काढून टाकले तरी मेहेरबानीनें सहा महिन्यांची निमे पगारावर त्यांस रजा दिली व तो पगार ते साहेब आज मितीस कांहीं कृत्यावरून एके ठिकाणीं कैदेंत आहेत तरी कदाचित खात असतील. अस्तु. असें कृपादान होत आल्याची वहिवाट आहे तर परशरामरावाचे कामींच डायरेक्टरसाहेबांनीं तसें न करावयास कांहीं विशेष कारण नसावें असें आह्मास वाटते. आतां आमची इतकीच इच्छा आहे कीं परशरामराव यांचे पेनशनास या प्रकारावरून कांहीं हरकत न यावी.

स्वदेशीय मालाचें दुकान.

कालाची गति विचित्र आहे. कारण ज्या हिंदस्थानांतील माल जाऊन अन्य देशीं वर्चस्व मिळवीत असे त्याच हिंदुस्थानाचा सर्व चरितार्थ परदेशावर अवलंबून राहिला आहे. कारण हल्लीं आपल्या वापरण्यांत परदेशीय वस्तु फार आहेत इतकेंच नाहीं तर आणखी क्रम अविध कांहीं दिवस चालला तर निश्चयें करून परदेशांतील पदार्थांवाचून ठार होण्याची पाळी या देशांतील लोकांवर येईल. फार दूर कशाला! कापूस आपल्या एथें उत्पन्न होतो पण त्याच कापसाचीं वस्त्रें जीं आपण वापरतों तीं सर्व परदेशांतून तयार होऊन येतात. यावरून त्रयस्थ मनुष्याच्या मनांत अशी सहज कल्पना येईल कीं हिंदुस्थानांतील लोकांस कापसाचें वस्त्र विणता येत नाहीं. आपल्या पूर्वजानीं स्वकौशल्यानें सर्व पृथ्वीवर आक्रमण घातलें होतें त्यांचिच वंशजांनीं "वस्त्रें विणतां येत नाहींत" हें पद जोडून घेणें मोठी शरमेची गोष्ट आहे! बऱ्याच दिवसांनीं आपल्या देशाचे उन्नतीचा ऱ्हास होत जाऊन सांप्रत तुफानांत सापडलेल्या गलबताप्रमाणें या देशाची स्थिति आहे. व तेणेंकरून मोठी निकृष्ट

दशा आहे. तरी अजूनही इकडे जे कारागीर कायम आहेत त्यांस देशहितेच्छु व विद्वान यांचा आश्रय मिळाल्यास ते देशाची सेवा करण्यास तयार होतील यांत संशय नाहीं. आतां परदेशांतील छान छोकीस व देखणेंपणास भाळून आपल्या लोकांची मनदेवता जी तिकडे धाव घेते तिला फिरवनें आपल्या ओबड धोबड वस्तूकडे वळविणें, त्या वस्तूंत सुधारणा करणें, व कोठें कोणता जिन्नस उत्तम प्रकारें तयार होतो तो सर्वांस प्राप्त करून देणें हें काम सांप्रत देशहितेच्छु लोकांच्या माथा आहे. एरवी इकडील तिकडे माल पोंचविणें हें काम व्यापाऱ्यांचें आहे. पण त्यांनां नफ्याशी काम. माल कुठला व कमला कां असेना. तेणेंरूकन देशी कारागिरी अगदीं रसातळास जाऊन पोंचली व यदाकदाचित कोणास देशी वस्तूची आठवण होऊन तो शोध करूं लागला तर कोठें मिळेनाशी झाली ह्मणून दूरदर्शी व देशहितेच्छु लोकांनीं ठिकठिकाणीं देशी मालाचीं दुकानें घालण्याचे प्रयत्न सुरूं केले व त्याचप्रमाणें आमचे अकोल्यासही पुढारी मंडळीनें देशी कापडाचीं दुकान नुक्तेंच सुरूं केलें आहे व तें कापड इतर व्यापाऱ्या पेक्षां बरेंच किफायतवार लोकांस मिळतेंही. हें ऐकून आह्मास परम संतोष होतो. या सदर्हू प्रकारापासून स्वदेशीय कारागिरांस मदत होते, देशाभिमानी लोकांस आपल्या देशांतील इमर भागांत बनलेलें कापड अनायासें मिळतें व आमच्या लोकांस व्यापाराचें वळण लागतें. व्यापाराचे कामांत आमचे लोक फार मागें आहेत हें निर्विवाद आहे तरी असाच परिश्रम कांहीं काल चालला तर त्यांतील इंगित लक्षांत येण्याचा संभव आहे. आतां व्यापारासाठीं भांडवल पुष्कळ पाहिजे व ती गोष्ट हल्लीं आपल्या देशास मोठी दुर्मिळ आहे तरी मंडळीच्या शक्तीप्रमाणें जें जमेल तेंच द्रव्य पडून न राहू देतां होईल तितकें पुष्कळ वेळ वापरलें जावें ह्मणजे त्यापासून तादृश नफा दृष्टीस पडल्यावाचून रहाणार नाहीं. व याप्रमाणें ईश्वर सदर्हू कार्यास यश देवो व या मंडळीची प्रसिद्धी होवो असें आह्मी इच्छितों.

निज्याम सरकारच्या राज्यांत रेविन्यू सरव्हेची सुरवात.

(इंदुप्रकाशांतून.)

हिंदुस्थानचें सार्वभौमत्व ज्या अर्थी ब्रिटिश सरकाराकडे आले आहे त्याअर्थी त्यांच्या राज्यरीतीचें अनुकरण त्यांच्या आश्रयाखालीं असणारे अनेक नेटिव राजेरजवाडे यांणीं करावें अशी इंग्रज सरकारच्या अधिकाऱ्यांची इच्छा असणें यांत कांहीं आश्चर्य आहे असें नाहीं. याकरितां आपल्या प्रजेस जें सुखदुःख तेंच नेटिव संस्थानिकांच्या प्रजेस व आपल्या राज्याची जी बंदेबस्ताची रीति तीच त्यांच्या राज्याची अशी नेटिव संस्थानिकांची समजूत करण्यास ब्रिटिश सरकारचे अधिकारी फार दिवसांपासून यत्न करीत आहेत व हा त्यांचा यत्न बराच सफलही होत आहे. सांप्रत रेव्हिन्यु सर्वेचें अनेक नेटिव संस्थानांत ह्मणजे जमीन मोजण्याचें व तिची प्रतबंदी करून आकार ठरविण्याचें जें काम चालू आहे, तें ब्रिटिश सरकारच्याच पद्धतीवर व त्यांच्याच यत्नाचें एक फल आहे, असें ह्मणण्यास कांहीं हरकत नाहीं. हा लहानसा उपोदघात लिहिण्याचें कारण सांप्रत निजाम सरकारच्या प्रांतांत चालू असलेली रेव्हिन्यु सरव्हे हें होय, असें पुढील हकीगतीवरून वाचकाच्या लक्षांत येईल.

निजाम सरकारचें फार जुने, पोक्त व पराक्रमी मंत्रि सर सालारजंग बाहादूर हे प्रधानगिरीच्या कामावर आल्या दिवसापासून त्यांणीं हैदराबादच्या प्रांतांत अनेक सुधारणा केल्या; परंतु जरी त्यांस सदरील हुद्दा प्राप्त झाल्यास आज सुमारें चोवीस वर्षें झालीं तरी आलीकडे एक दोन वर्षांतच आपल्या धन्याच्या राज्यांत रेव्हिन्यू सरव्हे असावी व ज्याप्रमाणें ब्रिटिश सरकारची रयत या बाबतींत सुखी (?) आहे, त्याप्रमाणें हैदराबादचीही रयत सुखी असावी असें त्यांस वाटूं लागलें, हें किंचित् आश्चर्यकारक होय. कारण निजामांचा जो वऱ्हाड प्रांत त्यांत रेव्हिन्यू सर्वे आज बऱ्याच वर्षांपासून चालली आहे व मुंबई इलाख्यांत तर तिचें मूळपीठच आहे व त्यापासून ब्रिटिश सरकारचें जमीनीच्या बाबतींत उत्पन्न अतिशय वाढलें गेलें आहे, हें उघडच आहे. जसें असतां या गोष्टीकडे सर सालरजंग यांचें आजपर्यंत लक्ष गेलें नाहीं हें मोठें नवल होय. कदाचित असें असेल कीं, सध्याचे जे छोटे निजाम साहेब त्यांच्या तीर्थरूपांस अशा प्रकारची सुधारणा आपल्या राज्यांत असण्याची जरूरी दिसून आली नाहीं, आणि त्याच्या इच्छेविरुद्ध वागणें हें सर सालरजंग यांस योग्य वाटलें नाहीं. तथापि त्यांस वारल्यास व सर सालरजंग यांच्या हातीं सर्व राज्यव्यवस्था आल्यास आज आठ नऊ वर्षें झालीं. इतक्या काळांत त्यांणीं ब्रिटिश सरकारचा हा सुधारणुकेचा कित्ता वळविला असता तर निजाम सरकारचा आजपर्यंत किती फायदा झाला असता बरें? अस्तु. रेव्हिन्यु सरव्हेचा कराल अजून गेला नाहीं व सर सालरजंग बहादूर यांणीं तिची औरंगाबादेंत सुरवातही करविली आहे हें त्यांस मोठें भूषण होय. औरंगाबाद जिल्हा हा ब्रिटिश सरकारच्या मुलखाशीं लागून असून, त्यांत ह्मणजे ब्रिटिश मुलखांत, रेव्हिन्यू सरव्हे झाल्यापासून जमीनीच्या लागवडीची किती वृद्धि झाली हें ती आपल्या मुलखांत सुरू करून पाहण्याचा उत्तम संधि आहे असें सर सालरजंग यांस वाटून औरंगाबाद प्रांतच पहिल्यानें सरव्हेकरितां त्यांच्या निवडण्यांत आला असें ह्मणतात. या सर्वेचे संबंधानें कळतें कीं, यावर सांगितलेल्या प्रांतांत १८५३ सालीं लागवड करण्याची जमीन १,८०,८९२ बिघे होती; परंतु १८७९ सालीं पहाणी झाल्यावर ती संख्या ९८०,४६० बिघे ह्मणजे सरासरी चौपट वाढली गेली व त्याच मानानें रेव्हिन्यूही पूर्वींच्या १,८८,०२३ रुपयाच्या ठिकाणीं ४,०८,३६६ रु. इतका वाढला गेला; तथापि प्रत्येक व्यक्तिविशेष इसमावर शेकडा ३३ सांपासून ४९ रुपयांपेक्षां जास्त आकार वाढला नाहीं. आणखी असें कीं, पूर्वीं दर बिघ्यास एक रुपया पांच पै इतका आकार होता; परंतु पहाणी झाल्यापासून तो बारा आण्यावर आला आहे. एकंदरीनें गोषवारा पहातां पूर्वींपेक्षां उत्पन्नाचा आकार ११७.१६ टक्के इतका वाढला, जमिनीची लागवड १९३.२४ इतकी वाढली व लागवड करणाऱ्या शेतकऱ्यांची संख्या ६७.१३ इतकी जास्त झाली. ही गोष्ट निजाम सरकारास फारच हितावह व संतोषकारक अशी आहे व याप्रमाणें इतर प्रांतांतही पहाणी सुरू करण्याचें सर सालरजंग व त्यांचे साथीदार नवाब मुकरम उद्दौला यांच्यामध्यें घाटत आहे असें टाइम्स आफ् इंडिया पत्रकर्ते लिहितात. वरती जे आह्मी लागवडीच्या जमिनीच्या बिघ्यांचे व जमिनीच्या महसुलाच्या रकमेचे आंकडे दिले आहेत त्यांवरून ज्यांस रेविन्यू सरव्हेची रीती माहित नाहीं अशा आमच्या वाचकांस सहज अशी शंका उत्पन्न होईल कीं, पूर्वींपेक्षां आतां जमीन चौपट वाढली कशी? कोणी असें विचारील कीं, सरव्हेयर लोकांच्या सांखळींत व शंकूंत असा कांहीं चमत्कार आहे काय कीं, जीं जमिनीस लागण्याबरोबर ती भगभग वाढण्यास लागते? आह्मांस या सरव्हेची जी थोडीशी माहिती आहे त्यावरून ही संख्या कशी वाढते याचें अनुमान करतां येतें. दर एक गावांत पूर्वीं जितकी लागवड करण्याजोगी जमीन असे त्याच्या दुप्पट किंवा अडीचपट जमीन भरडी व डोंगरी असे. भरडी जमीन ज्या ज्या शेतास लागू असत त्या त्या शेतांस त्यांत उत्पन्न होणाऱ्या कवळकाठीचा उपयोग होत असे. कांहीं थोडी जमीन गुरांस चरण्याकरितां सुटलेली असे. या सर्व जमिनीवर सर्वे झाल्या दिवसापासून आकार बसाविण्यांत आला आहे. याचा परिणाम असा झाला आहे कीं, लहानसान गावांतही कोंडवाडे झाले आहेत व प्रत्येक गावांत नदी, ओढा व रस्ते यांखेरीज खालीं जमीन बिलकूल नाहींशी झाली आहे ही गोष्ट आमच्या कितीएक सुज्ञ व सूक्ष्मदर्शी अधिकाऱ्यांस संतोषकारक वाटत असेल परंतु जरते निराभिमानपणें रयतेच्या अडचणीकडे किंचित लक्ष्य देतील तर त्यांस खरोखरच ही आनंदकारक होईल किंवा नाहीं याचा संशय आहे. अस्तु; सर सालरजंग व त्याचे साथीदार यांस आमची अशी विनंती आहे कीं, ब्रिटिश सरकारच्या राज्यव्यवस्थेचा त्यांणीं कित्ता वळविण्याचा जरी विडाच उचलला असला तरी त्यांणीं त्यांतील गुण असतील तेवढेच उचलून दोषाचा सर्वथा त्याग करावा व असें ते करतील तरच त्यांच्या कारकीर्दीपासून निजाम सरकारच्या रयतेस अगणित सुखें होतील व त्यांची निष्पक्षपाती लोक सतत कीर्ति गातील.

वऱ्हाड.

मे० जोन्स साहेब कमिशनर इलिचपुराकडे गेले तेथें दरबार करून कांहीं लोकांस सरटिफीकिटें दिलीं व शाळा, पुस्तकगृह, व शहर पाहिलें. कसरती करणाऱ्या मुलांची कसरत पाहून खुश झाले व त्यांस त्यांनीं १० रुपये बक्षीस दिले. हल्लीं त्यांची स्वारी चिखलदऱ्यास गेली आहे.

मे० बेल साहेब जुडिशियल कमिशनर गेल्या आठवड्यांत उमरावतीहून आले ते एथेंच आहेत. दिवाळी झाल्यावर खामगावाकडे जातील व १९ वे तारखेस परीक्षा आहे तीकरितां परत येतील.

मेजर मेन साहेब डिपुटी कमिशनर येथें आले आहेत. कर्नल मेंजीस साहेब यांचे आगमनाची पुन्हा वार्ता निघाली आहे.

मेजर फ्यारर साहेब विलायतेहून पाहिले तारखेस मुंबईस आले.

ट्रेनिंग कालेजावर रा. रा. निळकंठ नारायण भट अकोला हाय स्कुलांतील सेकंड असि. मास्तर यांस प्रिन्सिपाल नेमिलें ही निवड डायरेक्टर साहेबांनीं फार योग्य केली याबद्दल आह्मास संतोष वाटतो. त्यांचे जागेवर रा. रा. हरी रामचंद्र रोडणेखडेकर यांची नेमणूक केली तीही योग्य झाली. निळकंठराव याकरितां हाय स्कुलांतील विद्यार्थ्यांनीं पानसुपारीचा समारंभ केला होता तेव्हां त्यांची शिकविण्याची शैली व उत्तम वर्तणूक आणि मुलांचें त्यांवरील प्रेम याच्यासंबंधानें किंत्येक निबंध व भाषणें झालीं तीं त्यांस अनुरूप अशीं होतीं.

मि० कीज साहेब कमिशनर आफिसांतील हेड क्लार्क रजेवर जाण्याविषयीं अजून कांहीं निश्चय नाहीं तेव्हां त्याच्या संबंधानें वदंता असलेल्या नेमणुकाविषयींही तूर्त कांहीं गडबड नाहीं असें उमरावतीहून आह्मांस एका गृहस्थानीं कळविलें आहे.

रा. रा. परशराम सखाराम गुप्ते ट्रेनिंग कालेजाचे माजी प्रिन्सिपाल उमरावतीस फार आजारी आहेत. व. सोलापुराहून त्यांचे बंधु रा. रा. रामचंद्र सखाराम डिपुटी कलेक्टर त्यांचे समाचारास आज, उद्या येणार आहेत.

इचलकरंजीकरांनीं काल रात्रीं शाकुंतल नाटक रंगभूमीवर केलें तो प्रयोग फार उत्तम झाला. आतां ही मंडळी लवकरच तालुक्यांतून फिरावयास जाणार आहे.

पावसाचीं सर्व चिन्हें गेलीं. थंडी चांगली पडूं लागली आहे. गावांत ज्वराची थोडी सांथ आली आहे.

उमरावतीस इलिचपुराहून सांगलीकर नाटककार येणार होते व त्यांस येण्यास उशीर झाला इतक्यांत कोलापुरकर दुसरेच नाटककार तेथें गेले व मागाहून सांगलीकरही दाखल झाले. दोघांनींही रंगभूमी सज्ज केल्या आहेत!

आगगाडीच्या वेळा बदलणार होत्या त्या पंधरावे तारखेपासून बदलतील असें ह्मणतात.

मद्रासेकडे तारीख ३०।३१ दोन दिवस उत्तम पाऊस पडला. तेणेंकरून तांदुळाचा दर ६॥ रुपये उतरला. पण समुद्र काठावरील मालाचा बराच खराब झाला. ६०० गोण तर नासल्यामुळे फेकून द्यावे लागले.

मुंबईचे व्यापारी केशवजी नाइकाचे चिरंजीव जारसी केशवजी यांनीं चीनदेशांत व मुंबईस आफू पुष्कळ संग्रही ठेविली होती. त्यानां नुकतेच आफूच्या व्यापारांत १० लक्ष रुपये मिळाले असें समजतें. पेटीचा दर १२०० रुपये होता तो एकदम १५०० झाला त्याचें हें फळ!

मुंबई सरकारचे शिफारसीवरून हिंदुस्थान सरकारानें अहमदनगरचें स्मालकान कोर्ट कमी केलें व त्याच्या खर्चांत नगर जिल्ह्यांत १ व रत्नागिरी जिल्ह्यांत १ अशीं दोन सबॉर्डिनेट जडजाचीं कोर्टें ठेवण्याची परमाणगी दिली.

देव मामलेदार श्री यशवंतराव महादेव, एक दोन दिवसांत पुणें एथें जाणार आहेत ह्मणून समजतें.

नवीन ठरावाप्रमाणें ५०० रुपयांच्या आंतील देण्या घेण्याचे फिर्यादीची चौकशी या पुढें फर्स्ट क्लास जज्जापुढें न होतां स्माल काज कोर्टांत होत जाईल, इकडे पक्षकारानीं लक्ष पूर्विलें पाहिजे.

पुण्यास टाऊनहाल सुरुवातसमारंभास येण्या विषयीं नेक नामदार गव्हरनर साहेबांस निमंत्रण करण्याकरितां टाऊनहाल कमिटीचें डेप्युटेशन जाणार आहे.

अजून ही खोट्या नोटा होतातच. पर्वा नुकती एक मद्रास ब्यांकेस १० ची नोट खोटी लागली.

इराणच्या बादशहानें १००० शिपायी इस्तंबोल एथें रवाना केले.

रतलमपासून नीमचपर्यंत आगगाडीचा रस्ता एकदम सुरू करण्याविषयीं सरकारचा हुकूम झाला आहे.

मद्रास अधिनियमवरून कळतें कीं, शेतकीचे उपयोगासाठीं जन वरें नांगर वगैरे खरेदी करण्यासाठीं १८०००० रुपये सरकार नें दिले आहेत.

तारायंत्राच्या नियमांत गव्हरनर जनरल साहेबांनीं असें ठरविलें आहे कीं एका ठिकाणचे मनुष्यास तार पाठविली व तो त्या ठिकाणीं नसला तर ती लखोटा न फोडतां परत देऊन ज्याचे नांवे तार केली त्याचा नवा पत्ता मिळल तर अधिक पैसे न घेतां ती तार त्याजला पोचती करावी- किरण.

त्रावणकोर संस्थानाकारितां कलकत्याच्या टांकसाळेंत नवें सोन्याच्या मोहोरांचें नाणें पाडण्याचें काम चाललें आहे.

सियामानें अलीकडे वीस वर्षांत चिनाकडे द्रव्याची खंडणी पाठविली नाहीं ह्मणून चीन सरकार सियामाबरोबर लढाई करणार आहे.

आर्टिक महासागराचा शोध लावण्याच्या हेतूनें उत्तर ध्रुवाकडच्या प्रांतांत वसाहत करण्याकारिता अमेरिकेंतल्या युनैटेड स्टेट्स राज्यांतून कांहीं लोक गेले आहेत.

सदरलंड एथें एका मनुष्यानें ४८ तासांत १६० मैल जमीन चालण्याची पैज मारली व द्रव्याच्या आशेनें तें अचाट कृत्य शेवटासही नेलें; परंतु काळजांत धडकी भरून तो दुसरे दिवशीं तावडतोब मरण पावला.

रा. ब. महादेव गोविंद रानडे पुण्याचे सब जज्ज यांची नाशकास कायम नेमणूक होऊन तेथील सब जज्ज राव बहादूर विष्णु मोरेश्वर भिडे यांची पुण्यास नेमणूक झाल्याचें नुकत्याच आलेल्या पुण्याच्या खासगी पत्रावरून समजतें.

मिस्तर कान्होबा कीर्तिकर मुंबईच्या ग्रांट मेडिकल कालेजांतील विद्यार्थी हे विलायतेस औषधक्रियेच्या अभ्यासास गेले होते ते औषधक्रियेसंबंधी परीक्षा उतरून परत आले. इं. प्र.

मुंबई, पुणें व सोलापूर यां दरम्यान जाणाऱ्या येणाऱ्या गाड्यांत कांहीं फेरफार झाले आहेत.

नवीन शोध— एकाच तारेंतून एकदम दोन निरोप पाठवितां व घेतां यावेत आशाविषयीं अमेरिकेंत नवीन शोध लागला आहे. सदहू युक्ति लंडन व लिव्हरपूल यांच्या दरम्यान करून पाहिली असें कळतें.

एक नवीन पुस्तक प्रसिद्ध झालें आहे त्यावरून असें समजतें कीं, राणी सरकारास दर वर्षांस ४०,५०,००० रुपये मिळतात.

स्टांडर्ड पत्रावरून कळतें कीं, लंडन येथील चार मोठ्या पेढीवाल्यास बुचारेस्ट येथें १००,००० रशियन लोकांस पुरे इतक्या झोंपड्यावर पत्रे पुरविण्याचीं टेंडरें देण्याकारितां बोलाविलें आहे. या शिवाय जर्मनींतूनही कांहीं शिसें वगैरे मागविलें आहे.

लार्ड डफरिन कानड्याचे गव्हर्नर जनरल लार्ड लिटनच्या नंतर हिंदुस्थानचे गव्हर्नर जनरल होणार असें ह्मणतात. ने. ओ.

दुष्काळाच्या सपाट्यांत आमच्या जुन्या रजवाड्यांपैकीं सुमारें १०० राने ट्रिची येथील इस्पितळांत मरण पावलें.

मुरारच्या छावणींत एका सोजरानें एका पार्शाच्या दुकानांत शिरण्याचा प्रयत्न केला व तां आडवा आल्यावर सोजीर माघारा परतून त्यानें, दुकानदारावर वार काढला, परंतु त्याच्या नशीबानें त्यास तो न लागतां दुकानांतील एका चाकरास लागून तो घायाळ झाला. काय सुधारलेली बाळें हीं!

गल्या सोमवारीं निजाम हैदराबादेस हि. ए. नबाब मोहोस्ताशुमूद दौला बहादूर व दोन तीन युरोपियन ग्रहस्थ मिळून शिकारीस गेले होते. रानांत गेल्याबर त्यांस तीन वाघ आढळले व त्यांनीं गोऱ्या गृहस्थांवर बराच हल्ला करून पलायन केलें, परंतु नबाब साहेबांनीं त्यांचा पाठलाग करून तिघांसही ठार मारलें.

ब्रह्मदेशाकडे लवकरच लढाई होण्याचा संभव दिसत आहे व कित्येक वर्तमानपत्रें राज्य अजीच खालसा करण्याची सरकारास शिफारस करीत आहेत.

बिपऱ्याचा जादा मुनसिफ बाबू मथुरानाथ यांस ५ वर्षे सक्तमजुरीची शिक्षा झाली. अ. द.

बाबु प्रतापचंद्र यानीं दिलेल्या व्याख्यानाचा सारांश.

(मागील अंकावरून पुढें चालू.)

धर्माविषयींच्या प्राचीन काळच्या भावनांस आजे पूर्ण ग्रहण लागलें आहे. हिंदु लोकांच्या धर्मावर काळिमा आली आहे, आणि सर्व हिंदुस्थानभर अपवित्र आचार प्रचारांत आहेत. एक बाजूला कठीण, शुष्क, व मृततुल्य, असें अद्वैत मत आणि दुसरे बाजूस नीच पोकळ, दुःखकारक अशी मूर्तिपूजा ! दोहों मध्यें ह्या राष्ट्राची धर्मबुद्धि लोपून गेली आहे. हें राष्ट्र पुन्हा एक वेळ त्राणदायक आणि शुद्ध सत्याच्या प्रकाशानें जागृत केलें पाहिजे, आणि उंच व पवित्र धर्माची संस्थापना करून आपले पूर्वजाप्रमाणें आपण झालें पाहिजे. ह्या धर्माचा प्रसार होण्यास्तव ह्या राष्ट्राच्या ज्या अध्यात्मिक भावना व धर्म प्रवृत्तीचे जे नियम वर सांगितले आहेत ते ह्या धर्माची भूमि असली पाहिजे. कोणत्याही द्वीपांतरीचा अडाणी धर्म हिंदुस्थानांत टिकावयाचा नाहीं अथवा जे कोणी हिंदु धर्मांतील अनेक पंथाच्या स्थूल व अडाणी रीतिभाती व प्रचार कायम करण्याचा प्रयत्न करतील तेही निराश होतील. यद्यपि धर्मसंबंधीं सुधारणा करावी अशी तुमची इच्छा असेल तर चालू असलेल्या धर्मांतून तुमच्या बुद्धीनें व नीतियुक्त दृष्टीनें जें जें असत्य आहे तें काढून टाका आणि तुमच्या पूर्वजानीं जीं जीं सत्यें आणि ईश्वराविषयीं गहन आणि अमर विचार लिहून ठेवले आहेत त्यांचें पुनर्जीवन करून संचय करा.

सत्य आणि पवित्रता यांचा सूर्य जसा त्यांच्या हृदयावर प्रकाश करीत होता तसा तुमच्या हृदयावर करूं द्या. इतकेंच नाहीं परंतु अन्य देशांत जें जें सत्य आणि जी पवित्रता उपलब्ध आहे तीही तुमच्या पूर्वजांच्या देणगीस मिळवा तुमच्या भावी धर्मांत सर्वदेशीय सत्य, चैतन्य आणि प्रकाश यांचें ऐक्य करा आणि जर ईश्वरकर्तृक सुखदुःखनियोगांत तुमचा विश्वास अचळ राहूं शकेल आणि ईश्वराच्या दयेवर आणि सामर्थ्यावर अनुराग ठेवून चालाल तर तो तुह्मांस अपूर्व रितीनें सर्व मनुष्यें एका ईश्वराचें कुटुंब आहे हें मत स्थापन करण्यास मार्ग दाखवील.

नोटिसा.

पेमराज जैसीराम मारवाडी दुकान जयपुर नजीक कोथळी तालुके मलकापुर यास खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं तुह्मी व आमचे तीर्थरूप द्वारकादास हे सख्खे बंधु असून या नावची दुकान प्रथम वरूड एथें चालत होती पुढें द्वारकादास इकडेच मयत झाले असो न आह्मी मारवाड देशीं होतों ते वेळेस आमचें वय सुमार अढीच वर्षांचें होतें यामुळें आमचें येणें इकडे झालें नाहीं. सालमजकुरचे भाद्रपद मासीं आह्मी इकडे येऊन तपास करितां असें समजलें कीं तुह्मी आमचे वडिलाचें नाव काढून तुह्मी आपल्या मुलाचें नाव दाखल करून तीच दुकान जयपुर एथें केली परंतु त्या दुकानचा आजपावेतों तह्मी आह्मास हिशेब वगैरे कांहींच समजून दिला नाहीं करितां ही नोटिस तुह्मास देत आहे- कीं, तुह्मी आपले समाइक दुकानचा सर्व हिशेब तयार करून आतां दाखवावा व निरनिराळे व्हावें असा आमचा हेतु आहे कारण आह्मी आतां सज्ञान झालों आहों करितां दुकान समाइकींत न ठेवितां ज्याचे त्यानें वेगळाले व्यापार करावे यांत पुढें तंटा बखेडा निघणार नाहीं. यास्तव तुह्मी ही नोटिस पावल्यापासून एक महिन्याचे आंत सर्व हिशेब तयार करून आमचे निमे हिशाची पाती आह्मास द्यावी व तुम्ही आपले हिश्शाची घ्यावी. असें न केल्यास आह्मी रीतीप्रमाणें तजवीज करू. कळावें तारीख २८ माहे आक्टोबर सन १८७७ इसवी.

(सही) सांगीदास द्वारकादास मारवाडी दस्तुर खुद.

नोटिस.

भावजी वल्लद नवसाजी पाटील मौजे मानेगाव तर्फ लोहारे तालुके खामगाव यास खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं आमचे रुपये तुह्माकडे ६५ शिवाय व्याज असे असून त्याचा करारही गुदरून गेला आणि एक दोन वेळा शिपाई बोलाऊ पाठविले असतां येत नाहीं तर हल्लीं ही नोटिस पावल्या पासून १५ दिवसांत सदरहू रकम व्याजासुध्धा दुकानावर अणून देणे असे न केल्यास रीतीप्रमाणें तजवीज करण्यांत येईल कळावें तारीख २९ माहे आक्टोबर सन १८७७ इसवी.

(सही) शिवलाल गुलाबचंद निंबे व हिवाटदार कस्तुरचंद दस्तुर खुद.

नोटिस.

मारुती वल्लद श्रावण कलाल वस्ती भांबेरी तालुके अकोट यास खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं आमची खातेबाकी रुपये २१ शिवाय व्याज असे तुह्माकडे असून आह्मी पांच च्यार वेळा शिपाइ पाठविला परंतु तुह्मी आले नाहीं व रुपयेही दिलें नाहींत अशा वारंवार लबाड्या करिता हें बिलकुल बरोबर नाहीं हल्ली ही नोटिस पावल्यापासून १२ दिवसांत रुपये घेऊन यावें नाहीं तर रिती प्रमाणें फिर्याद करून खर्चा सुद्धा रुपये भरून घेऊ व नोटिशीचाही खर्च तुह्मास द्यावा लागेल- कळावें तारीख २९ माहे आक्टोबर सन १८७७ इसवी.

(सही) शिवलाल गुलाबचंद दुकान निंबे वहिवाटदार कस्तुरचंद दस्तुर खुद.

हें पत्र अकोला एथें वऱ्हाडसमाचार छापखान्यांत खंडेराव बाळाजी फडके यांनीं छापून प्रसिद्ध केलें.

REGISTEREDNO 6, 1877.

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ११ अकोला, रविवार ता० ११ माहें नोवेंबर सन १८७७ इ० अंक ४५

वऱ्हाडसमाचाराची किंमत

	रुपये
वर्षाचे अगाऊ	६
सालअखेर	७
किरकोळ अंकास	०४
डाकहाशील	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
,, अखेर	२

नवीन वर्गणीदार होऊ इच्छिणारांनी लोकांकडून आगाऊ वर्गणी यावी ह्मणजे पत्र सुरू केलें जाईल.

नोटिसीबद्दल.

मराठी, १० ओळीचे आंत	१
१० ओळीपुढें दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
,, दुसरे खेपेस	०२

जाहिराती.

विविधज्ञानविस्तार

मासिकपुस्तक.

[कुलस्त्रिया व गृहस्थ यांकरितां.]

शास्त्रीयविषय, आरोग्यविषय, भाषा, सुधारणा, मनोरंजन, पुस्तकपरीक्षा, सुंदर ग्रंथांचीं भाषांतरें, इतिहास, विख्यात पुरुषांचीं चरित्रें, कविता इत्यादि विषयांचा समावेश करणारें या प्रकारचें, सर्व महाराष्ट्र देशामध्यें हें एकच पुस्तक आहे.

किंमत.

	रु. आ.
वर्षाची आगाऊ	३—०
मागाहून.	४—८
सहामाही आगाऊ.	२—०
किरकोळ अंकास	०—६
टपालहांशील वर्षाचे.	०—६

वर्गणीदार होऊं इच्छिणारांनीं मुंबई काळकादेवीच्या रस्त्यावर देवीसमोरील विविधज्ञानविस्तार पुस्तकालयांत व्यवस्थापक यांच्या नांवें वर्षाची अगाऊ वर्गणी (रु. आ. ६) सुद्धां पत्र पाठविल्यास पुस्तक चालू होईल.

व्यवस्थापक, विविधज्ञानविस्तार.

मराठ्यांच्या इतिहासाला साधनीभूत अशा आमचे लोकांनीं लिहिलेल्या मराठे व मुसलमान यांच्या राज्याविषयीं जुन्या बखरी छापून प्रसिद्ध करण्याचा आजपर्यंत कोणी यत्न केला नव्हता, त्या आमचे पुस्तकांतून प्रसिद्ध हावयास आरंभ झाला आहे; तसेंच नागपुरकर भोसले यांचा निराळा इतिहास अद्याप कोणी लिहिला नाहीं तोही या पुस्तकांत येत आहे. हें पाहून राजेरजवाडे, विशेषतः संस्थानिक व वऱ्हाडप्रांतस्थ लोक याकडे लक्ष देतील अशी उमेद आहे.

नादारी प्रकरणीं नियम.

(वऱ्हाडाकरितां नवीन तयार झालेले.)

मे० जुडिशियल कमिशनर साहेब मुलूख अमानी हैदराबाद यांणीं नादारी संबंधी मागील नियमांत फेरफार करून नुकतेंच एक पुस्तक छापून प्रसिध्ध केलें. त्याच्या कांहीं प्रति विक्रीसाठीं आह्माकडे तयार आहेत. किंमत आठ आणे पडेल. बाहेर गावचे घेणारास एक आणा डाक हाशील पडेल.

वऱ्हाडसमाचाराचे
मालक.

जाहिरखबर.

कागद विकावयाचे आहेत.

मोठ्या साच्याचे उंची रायल कागद, तसेच हलके फ्रेंच कागद व कव्हराचे हरतऱ्हेचे रंगित कागद वऱ्हाडसमाचार छापखान्यांत विकाऊ आहेत. व ते बाजार भावापेक्षां बऱ्याच कमी किमतीनें दिले जातात.

व० स०चे म्यानेजर.

जाहिरखबर.

कर्जाऊ रकमा देण्याबद्दल.

आह्मी सर्वांस कळवितों कीं कांहीं कारणानें कांहीं दिवस बंद पडलेला आमचा व्यापार आह्मी विजयादशमीपासून पुन्हा सुरू केला आहे. तर कारकून लोक, साधारण नोकर लोक, शिपाई लोक व ओळखीचे असे कुणबी व इतर लोक यांस शेकडा दीड रुपयापासून दोन रुपयेपर्यंत व्याजाच्या दरानें त्यांची त्यांची लायकी पाहून दहा, वीस, पन्नासपर्यंत रुपये थोडे थोडे मुदतीपर्यंत कर्जाऊ देण्याचें काम त्यांस गरज लागेल तस तसें आह्मी करीत जाऊ, मनोती, बट्टा वगैरे कांहीं कापलें जाणार नाहीं व हप्तेबंदीच्या वसुलाप्रमाणें कटमितीचें व्याज आकारलें जाईल. तर ज्यांची इच्छा असेल त्यांनीं खालीं सही करणारास सदहू बाबदींत भेटून विचारावे. ता० १६ अक्टोबर सन १८७७ इसवी.

नारायण मोरेश्वर.

पत्ता— वऱ्हाडसमाचार छापखाना.

THE GREAT INDIAN PEN INSULA RAILWY.

ग्रेट इंडियन पेनिनसुला रेलवे.

NOTICE.

नोटिस

TRAIN SERVICE ON THE WARDHA VALLEY STATE RAILWAY.

वर्धा व्हाली स्टेट रेलवे वरील आगगाडीचें जाणें व येणें.

पुढें नोटिस येई तोंपर्यंत तारीख पहिली माहे नवंबर सन १८७७ इ. रोज गुरुवार या दिवशीं आणि या दिवसानंतर, हल्लीं ज्या मिश्रगाड्या हिंगणघाट आणि वर्धा यांच्या दर्म्यान प्रत्येक आठवड्यांत केवळ तीन दिवस जात येत आहेत त्या सरकारच्या हुकुमाअन्वयें, रविवार खेरीज करून दररोज, हल्लीं जाण्यायेण्याच्या वहिवाटीप्रमाणें त्याचवेळीं जातील व येतील त्या अशाः—

डौनट्रेन वर्धा येथून संध्याकाळचे ५ वाजून १० मिनिटांनीं निघेल आणि ती संध्याकाळचे ६ वाजून ४० मिनिटांनीं हिंगणघाट एथें पोंचेल. व अपट्रेन हिंगणघाट येथून सकाळचें ९ वाजून ३० मिनिटांनीं निघेल आणि ती सकाळचे ११ वाजतां वर्धा येथें पोंचेल.

वर्धा व्हाली स्टेट रेलवे वरील कोलियरी ह्मणजे वरोडा येथील कोळशाच्या खाणीपर्यंत जी वाढविलेली लैन आहे ती थोड्याच दिवसांत सार्वजनिक व्यापारी मालाच्या व्यवहाराकरितां खुली केली जाईल. आणि त्याजबद्दलची नोटिसही दिली जाईल.

हेनरी कांडर,
जनरल ट्राफिक म्यानेजर.

मुंबई २७ अक्टोबर
सन १८७७ इसवी.

GREAT INDIAN PENINSULA RAILWY.
NOTICE
RE-OPENING OF THE KHAMGAON STATE RAILWAY

ग्रेट इंडियन पेनिनसुला-रेलवे.

नोटिस.

खामगाव स्टेट रेलवेची पुन्हा सरुवात.

तारीख १५ माहे नोवेंबर सन १८७७ इसवी रोज गुरुवार या दिवशीं व त्यानंतर खामगाव स्टेट रेलवे उतारू लोकांकरितां व मालाकरितां पुन्हा चालू केली जाईल. आणि त्या तारखेपासून पुढें दुसरी जाहिरात लागे पर्यंत दररोज दोन मिक्स ह्मणजे माल व उतारू या दोहोंच्या एकत्र गाड्या नागपुर ट्रेनच्या येण्याच्या व जाण्याच्या धोरणानें खामगाव आणि जलम यांच्या दरम्यान जात येत जातील त्यांचा नियम येणेंप्रमाणें:—

	सकाळीं	रात्रीं
जलमहून निघतील	९—५०	८—१५
खामगावास पोचतील	१०—३५	९—०
	सकाळीं	रात्री
खामगावाहून निघतील	८—१०	६—३५
जलम एथें पोचतील	८—५५	७—२०

थेट दळण वळण पूर्वींपासून ज्या ज्या रेलवे कंपन्याशीं या कंपनीचें चालू आहे त्या रेलवेच्या व या रेलवेच्या कोणत्याही स्टेशनाला उतारकरू, माल व पार्सल्स ह्मणजे बिनड्या थेट पोंचविण्याकरितां घेतल्या जातील व तशाच त्या कोणत्याही स्टेशनावरून खामगावाकरिता उतारकरू माल व पार्सलें घेतलीं जातील.

दरदाम वगैरेची तपशीलवार माहिती त्या त्या स्टेशनावर मिळेल किंवा खालीं सही करणाराकडे विच्यारिली असतां मिळेल.

हेनरी कांडर
जनरल ट्राफिक म्यानेजर.

मुंबई ३ नोवेंबर
सन १८७७ इ.

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्यांच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये.

रा. रा. वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांसः—

वि. वि. खालीं लिहिलेल्या च्यार ओळीस आपल्या सुंदर पत्रीं येत्या अंकीं जागा मिळावी अशी आशा आहे.

मी वऱ्हाडांतील रहिवाशी असून अलीकडे बरेच वर्षांपासून माझे रहाणें या मेहेकर क्षेत्रीं आहे. येणेंकरून मला एथील सर्व प्रकारची माहिती झाली आहे. मी प्रकृतीनें आशक्त आहे सबब एथील सरकारी कामावर जे मुख्य कामगार आहेत त्यापैकीं डाक्टर साहेब याजकडे जाण्याचा मला नेहेमीं प्रसंग पडतो. यास्तव एथील दवाखान्याचे बाबदींत मला जें आपल्यास लिहून कळवावेंसें वाटतें तें येणेंप्रमाणें.

मला दवाखान्यांत औषध घेण्याकारितां महिन्यांतून दोन च्यार वेळां तरी जाणें भाग पडतें त्याहून केव्हां केव्हां खुद डाक्टर साहेबाची प्रकृती दुरुस्त नसल्यामुळें हास्पितल बंद असल्याचेंही माझे पहाण्यांत आलें आहे. हल्लीं तर दोन तीन दिवस झाले वर लिहिलेले कारणानें दवा देण्याचें काम अगदी बंद पडलें आहे. आजच प्रातःकाळीं मी औषधा करितां जाऊन पहातों तों दवाखान्याचा दरवाजा बंद. पुढें शोधांतीं दवाई तयार करणार या जवानानें सांगितलें कीं, डाक्टर साहेब अगदी बेमार झाले आहेत सबब कोणास दवाई मिळत नाहीं तेव्हां मी तसाच वापस आलों. आतां तर थंडकाळचे दिवस असल्यामुळें हिव तापाची बेमारी गावांत फैलत चालली आहे पण दवाई तर मिळत नाहीं सबब याचा बंदोबस्त होणें जरूर आहे. मला वाटतें कीं, हल्लींचे डाक्टर तर बिराण्या मुलुखचे रहाणार असल्यानें त्यांस इकडील हवा न मानून ते हमेशा बेमार रहातात. आतां अशा प्रकारचे कारणानें दवाखाना बंद राहून रयतेचे नु-

कसान होऊं देण्यापेक्षां सरकार त्यास येथून बदलून येथें दुसऱ्या डाक्टराची लीकर नेमणूक करतील तर एथील लोकांवर सरकारचे फार उपकार होऊन फायदा होईल. कळावें तारीख २८ माहे अक्टोबर सन १८७७ इसवी.

मुकाम मेहेकर जिल्हा बुलढाणे.

एक दुर्बळ

वऱ्हाडसमाचार

मिति कार्तिक शुध्द ६ शके १७९९

हिंदुस्थानांतील शेतकी.

आमच्या हिंदुस्थान देशांत अलीकडे कलाकौशल्याचा ऱ्हास झाला त्यामुळें देशास निकृष्ट दशा आली; तरी इकडील जमीनी उत्तम त्यामुळें आकाशांतून पडणाऱ्या उदकापासून धान्य उत्पन्न करून घेऊन लोक निर्वाह करीत आले. पण अलीकडे आमचे देशांतील धान्य परदेशांत जाऊं लागलें व बारंवार दुष्काळ पडूं लागले त्यामुळें शेतकीवरही निर्वाह होण्याचें आतां दिवसानुदिवस संपुष्टांत येत चाललें आहे व असाच प्रकार पुढें सदोदित राहील तर गोष्ट किती निकरास जाईल व आमचे लोकांची काय दशा होईल या विषयीं फार भय वाटतें. बंगाल्याकडे एक वेळ २५ लक्ष मनुष्यें मेलीं. मद्रासेकडे गुदस्ता पांच सात लक्ष मनुष्यें मेलीं; आणि हमेशा दुष्काळ पडेल तर असेच अन्नावाचून सर्व लोक मरून हा आमचा विख्यात हिंदुस्थान देश ओस पडेल कीं काय कोण जाणें!

तरी दुःखांत सुख याप्रमाणें हें लिहिण्यास आह्मांस संतोष वाटतो कीं, या खेपेस सरकारानें पुष्कळ मनावर घेऊन गोरगरीबाचा प्रतिपाळ केला; नाहीं तर मरणारांची संख्या लाखांच्या ठिकाणीं कोटीनीं मोजली गेली असती. असो. आपल्या चक्रवर्तिनी साहेबांनीं पार्लमेंट सभेच्या सुरवातीच्या वेळीं भाषण केलें त्यांत हिंदुस्थानच्या दुष्काळ संबंधानें मोठी दिलगिरी दाखविली व शेवटीं असेंही सांगितलें कीं, हिंदुस्थानचे अधिकारी तिकडे असे दुष्काळ वारंवार न पडण्याविषयीं या पुढें चांगली खबरदारी घेतील. त्यावरून व हल्लीं चालत असलेल्या एकंदर व्यवस्थेवरून हिंदुस्थानांत पाटबंधारे पुष्कळ करावे आणि देशाचादेश बागाईत करून आवर्षणाच्या सालीं लोक उपाशी मरण्याचें भय नाहींसें करावें अशी सरकार तजवीज करीत आहे. ही मोठी संतोषाची गोष्ट आहे व ती लवकर सर्वत्र घडून येईल अशी आह्मी उमेद बाळगतों.

हिंदुस्थानांत शेतकी कशी आहे, तिची सुधारणा कशी व्हावी, इतर ठिकाणचे शेतकीचे प्रकार कसे आहेत वगैरे गोष्टीच हमेशा लिहित जाण्या अशाकरितां इंडियन अग्रिकल्चरिस्ट या नावाचें कलकत्यास एक वर्तमानपत्र निघत असतें त्यांत या गोष्टीचा विच्यार नुकताच केलेला आहे तो आह्मी आपले वाचकांस थोडक्यांत कळवितों.

अग्रिकल्चरिस्ट याचें ह्मणणें असें आहे कीं, हिंदुस्थानांतील शेतकरी लोक जिराइती जमीनीपासून एकच पीक घेतात व वर्षांतून कांहीं महिने त्या जमीनी रिकाम्या टाकितात हें फार उत्तम व सशास्त्र आहे. व येणेंकरून त्यांस हल्लींच्या स्थितींत बागाइतापेक्षां चांगलें उत्पन्न होण्यास मार्ग आहे; कारण इकडील लोकांस जमीनीची फलद्रूपता नाहींशी झाली असतां कोणकोणत्या योग्य उपायांनीं ती तींत पुन्हा आणतां येते याविषयीं चांगलें ज्ञान नाहीं. सबब ते लोक कांहीं महिने जमीनी रिकाम्या टाकतात यांतच जमीनीस पोषक अंश मिळण्याचें कार्य त्यांस नकळत अनायासें घडून येतें व बागाइताकडे लोकांचा अधिक कलझाल्यानें बऱ्याचअंशीं तो नष्ट होणार आहे. कारण पाण्याचा पुरवठा विशेष झाला ह्मणजे लोक जमिनींतून दोन दोन, तीन तीन पिकें दरसाल घेऊं पहातील व त्यामुळें जमिनी बाराही महिने गुंतलेल्याच रहातील, रिकाम्या रहाणार नाहींत व त्यांस त्यांची फलद्रूपतावर्धक अंश मिळणार नाहीं हा मोठा तोटा होणार आहे. ही सदर्हू पत्र कर्त्याची कल्पना खरी आहे पण सरकार कोट्यावधि रुपये खर्चून पाटबंधारे तयार करीत आहे तेव्हां तें सरकार जमिनीविषयींही कांहीं काळजी घेणार नाहीं असें संभवत नाही. आजपर्यंत जी हयगय झाली तिचा परिणाम त्यांच्या अनुभवास आतां चांगला आला सबब इतर राष्ट्रांप्रमाणें शेतकीचें एक खातें हिंदुस्थानांतही सरकार आतां ठेवील. व कोणत्या प्रकारच्या जमिनीस कोणत्या प्रकारचें खत घालून ती फलद्रूप करावी व एकंदर शेतकीच्या वृध्यर्थ काय काय करावें याविषयीं नियोजन सरकार अवश्य करील.

आस्त्रिया देशांत शेतकीच्या खात्याच्या संबंधानें सरकारांतून २८८९३६७९ रु. प्रति वर्षीं खर्च होतो. हंगारी प्रांतांत १३५९९९६९ रुपये खर्च होतो. फ्रान्स देशांत १९३४७१०० रुपये खर्च होतो. व प्रशिया देशांत २४३६४७९० रुपये खर्च होतो. रोमेनिया अगदी लहानसें संस्थान त्यांत देखील २९ लक्ष रुपये खर्च होतो. याचप्रमाणें ग्रेटब्रिटन, ब्रेजील, कानडा, रशिया, बेलजम, जपान, आस्ट्रेलिया वगैरे सर्व देशांतून शेतकीचीं निराळीं खातीं असून त्यांकडे प्रतिवर्षीं मोठमोठाल्या रकमा खर्च होत असतात. आणि तसा प्रकार हिंदुस्थानांत मुळींच नाहीं हें बरोबर नाहीं. याजकरितां या गोष्टीकडे सरकारचें लक्ष पोंचण्याचा हा जो संधी आला आहे तो ईश्वरकृपेनें उत्तम फलद्रूप होईल व त्यापासून आमच्या देशाचें नष्टचर्य संपेल असें आह्मी इच्छितों.

स्टांपाच्या कायद्याचा नवीन मसुदा.

हिंदुस्थानांत बहुतेक सर्व कारखान्यास व धंद्यास मंदी आली परंतु आमचे कायदेकौन्सिलचा कारखाना अगदी झपाट्यानें चालू आहे. कांहीं काल नाव रहाण्यासारखा कायदा ह्या कौन्सिलांत पास होत नाहीं असें वर्ष बहुधा जात नाहीं. अलीकडेस ह्या पांच वर्षांत जे जे कायदे पास झाले व होऊं पहात आहेत ते असे आहेत कीं सरकारच्या प्रजापालनाविषयींचे हिंदुस्थानांत चिरकाल स्मरण रहाणार आहे.

सन १८७२ सालांत फौजदारी कायदा झाला त्यानें बहुतेक प्रजेचे जीवित व स्वातंत्र्य हरण केलें आहे. त्याच मासल्याचा प्रेसिडेन्सी माजिस्त्रेटच्या अधिकाराचा कायदा आहे. त्याच तोडीस बसणारा धनी आणि चाकर यांजविषयींचा कायदा होणारा आहे. नवीन सिव्हिल प्रोसिजर कोड झाला आहे तोही याच प्रकारचा आहे त्यानें तर केवळ जीवित आणि स्वातंत्र्य यांजवरच हल्ला केला नसून सर्वस्व हरण करण्याची युक्ती काढली आहे. सिव्हिल प्रोसिजर कोड पूर्वीं होता तो नरवाईट होताच परंतु त्याची सुधारणा करावी ह्मणून हल्लीं जो कायदा झाला आहे तो वाईट असून त्रासदायक आहे. याजविषयीं आह्मी आपले विचार पुढें एखादे वेळेस प्रसिद्ध करूं. ह्या कायद्याच्या कचाट्यांतून आपला बच्याव कसा काय करून घ्यावा या विचारांत हिंदुस्थानचे लोक आहेत तोंच हल्लीं नवीन स्टांप कायद्याचा मसुदा कौन्सिल पुढें सादर झालेला प्रसिद्ध झाला आहे. हा पाहून तर खरोखरच लोकांच्या तोंडचें पाणी पळणार आहे. व हा मसुदा पास झाला ह्मणजे अन्न आणि प्राण ह्या दोहोंचीही लोकांनीं आशा सोडण्याचा प्रसंग येणार आहे. कायदे कौन्सील देशाच्या कल्याणाकरितां आहे असें आमचे लोकांचें मत आहे. मसुदा सादर करताना त्याच्या कर्त्यांनीं असें ह्मणून दाखविलें आहे कीं, स्टांपाच्या कायद्याच्या कचाट्यांतून लोक बचाव करून घेतात. प्रत्येक दस्तैवज जो अपुरे किंवा बिगर स्टांपाचे कागदावर होतो तो कपटानें व सरकारास फसविण्याच्या बुद्धीनें होतो असें प्रथम दर्शनी अनुमान करावयाचें ते न केले गेल्यानें असे लोक बहुतेक फौजदारी जबाबदारींतून सुटतात व त्याना फक्त स्टांपाची किंमत आणि थोडासा दंड देऊन आपली सुटका करून घेता येती. हें कांहीं बरें नाहीं!!! सरकारचा हेतु आमचें सर्वस्व हरण करण्याचा आहे असें आमचे लोक समजत नाहींत व बेसावधपणानें एकादे वेळीं फसतात व पुढें प्रसंग आला ह्मणजे पुरा स्टांप देऊन आपल्या असावधपणाकरितां प्रायःश्चित ह्मणून दंड ते लोक भरतात. परंतु इतक्यानें आमचे सरकारची तृप्ती नाहीं. असावधपणानें राहण्याबद्दल एक शिक्षा बस नाहीं. काय ही सरकारची दया! व प्रजेच्या बेरपणाचें सरकारचें किती हे पहाणें! एकदा मनुष्य फसला ह्मणजे त्याजला असें करून सोडावयाचें कीं पुन्हा तो कितीही फसला तरी त्याचें नुकसान होण्यास त्याजपाशीं कांहीं राहूं नये.

ह्या कायद्यानें १० रुपयांवरील पावतीस स्टांप सांगितला आहे. ह्या ठिकाणीं मसुदा तयार करणार मेंबर असें ह्मणतात कीं १० पासून २० पर्यंतचे व्यवहार फार होतात. व २० रुपयाऐवजी १० रुपयांची मर्यादा केली असतां स्टांपाची बरीच रकम सरकारास मिळेल आणि लोकांस फार जडही वाटणार नाहीं. याचा विच्यार हे गृहस्थ काय ते एक आण्यास त्यांच्या दृष्टीनें जी किंमत त्याच मानानें करीत असतील! वस्तुतः एक आण्यास हिंदुस्थानांतील पुष्कळ लोकांच्या दृष्टीनें काय किंमत आहे याचा विचार करण्यासाठीं दूर जावयास नको आहे. हिंदुस्थानांत दुष्काळानें पीडलेल्या लोकांस आठ प्रहराच्या निर्वाहास जवळ जवळ पुरेशी ही एक आण्याची रकम आहे हे सरकारच्याच दप्तरीं दाखले आहेत. बाकीं हें खरें आहे कीं सरकारास दुप्पट उत्पन्न होईल किंबहुना त्याहूनही अधिक होईल.

कमींत कमी स्टांपाची किंमत बांडास चार आण्याची ठेविली आहे व ह्मटलें आहे कीं चार आणे हिंदुस्थानचे लोकांस फार जडसे वाटणार नाहींत. खरोखरच जड वाटणार नाहींत कीं काय याचें उत्तर वरच आहे.

स्माल काज कोटांत फिर्यादीकरितां कोर्टफीचे दर वाढविले आहेत. आजपावेतों शेकडा ७॥ रुपये लागत असत आतां १० रुपये शेकडा द्यावे लागणार. ह्या ठिकाणीं सदर्हू मेंबर ह्मणतात कीं ह्यांत कांहीं अधिक नाहीं. पूर्वीं १० रुपये शेकडा होताच. मध्येंच कांहीं दिवस तो दर कमी केला होता तरी विलायतेंत १२॥ रुपये शेकडा कर आहे त्यापेक्षां १० रुपये अर्थात कमी आहे!!!

दर वाढविण्याचें कारण स्माल काज कोर्टें सरकारास फार खर्चाचीं आहेत. ह्या मसुद्यांत बक्षीसपत्रास, भागीदारीच्या लेखास ठरीव स्टांप असे तो आतां रकमेच्या मानानें ठरविला आहे. प्रामिसरी नोट व हुंडी ह्यांच्या स्टांपांत बराच फेरफार केला आहे. पंचाचे ठरावास आजपावेतों स्टांप होता त्याच्या पांचपट आतां मान वाढविलें आहे. आणखीही कित्येक फेरफार झाले आहेत. सरकारचा हेतु गरीब शेतकरी लोकांचा होईल तितका बचाव करावा असा आहे. व त्याप्रमाणें निदान दाखवतांना तरी सरकारनें सिविल प्रोसिजर कोडमध्यें ठराव करतांना कमी केलें नाहीं. परंतु तेथें शेतकरी आणि सावकार असा संबंध आहे. आणि स्टांपाचे संबंधानें शेतकरी आणि सरकार हा संबंध आहे. सावकारापासून रयतेचा बचाव व्हावा असें सरकारनें इच्छिलें ह्मणजे सरकारानें स्वतः ही रयतेचा बचाव करावा असें उगीच मानलें तर कसें चालेल? चालावयाचें नाहीं. सरकार ते सरकार व सावकार ते सावकार!

नें ह्या कायद्यानें रयतेचा (सरकारापासून असो परंतु) सावकारापासून तरी बचाव होतो काय? बांडास स्टांप अधिक लागला तो कोणावर बसला, सावकारावर कां शेतकऱ्यावर? स्माल काज कोर्टांत कोर्टफी अधिक लागली ही कोणावर, सावकारावर कां शेतकऱ्यावर? सारांश जोंपावेतों सरकार आपल्या स्वतःचे द्रव्यलोभी तोंड ओढून धरीत नाहीं तोंपावेतों सावकारापासून शेतकऱ्याचा बच्याव करण्याचे उपाय सरकारचे अगदीं व्यर्थ आहेत. खरोखरीच हिंदुस्थानचे लोकांस एक आणा किंवा चार आणे कांहीं पदार्थ नव्हते परंतु आज ती स्थिति ह्या इंग्लिश राज्यांत राहिली नाहीं यांजबद्दल आह्मास स्वतः फार वाईट वाटतें.

ह्या स्टांपाच्या कायद्यानें पावती देणें भाग पाडलें आहे. जे पक्षकार आपल्या आपसांत पावती वाचून सुतुष्ट आहेत त्यांच्यांत मध्यस्थी सरकारानें कां करावी व पावती तुह्मी द्याच किंवा घ्याच असें कां ह्मणावें? तें आह्मास समजत नाहीं. तथापि हल्लींच्या एकंदर स्थितीचा विचार केला असतां आह्मी ह्या ठरावास फारसे गैर ह्मणत नाहीं.

ह्या मसुद्याचे संबंधानें लिहिण्याजोगें पुष्कळ आहे परंतु तूर्त हा मसुदा प्रथमच वाचला गेला आहे यास्तव त्यांतील ठराव गृहीत घेऊन त्यांच्या योग्यायोग्यतेविषयीं विचार करण्यास बरीच संधी पुढें मिळेल ह्मणून आज एथपर्यंतच सोपवितों. व आशा करितों कीं ठिकठिकाणच्या सार्वजनिक सभा व सर्व वर्तमानपत्रें हा विषय हातीं घेऊन हिंदुस्थानांतील दुष्काळानें त्रासलेल्या लोकांवर ही एक नवीन आकावाई अमल करूं पहाती तिचा ते मोड लवकर करितील.

जगाची रहाटी.

" धर्मादारी काठी व पाप्यादारी हत्ती," "खरें बोले तो उपाशी मरे" व "पतिव्रता भूखण मरे और पेडे खाय छिनाल" अशा अनेक ह्मणींचा उपयोग कार्यवादू लोक करून आपल्या दुर्गुणावर झाकण घालतात. व आपण करतों हें योग्य आहे असें प्रतिपादन करून वेळ मारून नेतात. व खरोखरच हल्लींच्या अगर पूर्वीच्या इतिहासाकडेही पाहिलें तर प्रथम दर्शनीं तसेंच दृष्टीस पडतें. व तेणेंकरून प्रसंगवशात पापभीरु लोकांचेही मनास सदरीं लिहिलेल्या ह्मणी भ्रांति उत्पन्न करतात. पहा, जो धर्माला तत्पर राहून परोपकारार्थ आपलें सर्वस्व अर्पण करतो त्या त्या याची कृतीच बाधक होऊन अडचण व दुःख प्राप्त होतें असें आपण बहुत ठिकाणीं पाहतो. तसेंच जो व्यापारी सत्य बोलून व्यवहार करतो त्याचा माल न खपतां त्याला तोटा येतो, जी स्त्री पतिव्रता धर्मानें चालते तिला महत संकटें येऊन तिजवर उपाशी मरण्याचीही कधी कधी पाळी येते. आतां या विरुद्ध वर्तन करणारे पहा! चोऱ्या, लबाड्या, खून हसकती इत्यादि पातकें करणारे आपल्या हिकमतीनें ह्या गोष्टी छपवून दारीं हत्ती झुलवितात, पांच रुपयाची वस्तूची किंमत दहा रुपये सांगून निदान सात तरी गिऱ्हाइका जवळून खोटें बोलून काढतात. व छिनाल रांडा इष्की लोकांच्या सोबतीनें नेहमीं वर्फी पेढे खातात हें आपण हमेशा पाहतों; तरी जे ईश्वराच्या अगाध लीला जाणून त्यावर भरवसा ठेवतात ते ऐहिक सुखाला मोहित न होतां आपण स्वीकारलेला खरा मार्गच धरून चालतात व त्यांत कितीही संकटें प्राप्त झालीं तरी तीं सहन करून कृपाळू परमेश्वरास आळवितात. व असा त्यांचा दृढनिश्चय झालेला परमेश्वराच्या कसोटीस उतरला ह्मणजे मग त्याला न्यूनता कशाची? काडीमात्र न्यूनता होत नाहीं. ऋध्दि सिद्धीची देखील त्याला कांहीं गरज नसते. सात्विक ब्राह्मण सुदामा हा दरिद्रानें अतिशय गांजिला असतां त्यास सोन्याचें नगर परमेश्वरानें दिलें, अहिल्या द्रौपदी सीता इत्यादि स्त्रियांनीं आपलें व्रत दृढ निश्चयानें चालविलें असतां त्यांस अनेक संकटांतून परमेश्वरानें मुक्त केलें. ह्या पुराणप्रसिध्द गोष्टी आहेत व हल्लींही परिणामाकडे लक्ष्य दिलें तर वाइटाचा परिणाम वाईट व चांगल्याचा परिणाम चांगला झाल्यावाचून रहात नाहीं. कारण ईश्वराचे घरीं उत्तम प्रकारचा न्याय असून खऱ्याची व्यहा आहे व खऱ्याला बक्षीस आहे आणि खोट्याचा तिरस्कार असून त्याला दंड आहे. ह्मणून प्रत्येक प्राणीमात्रांनीं एक निष्टभावानें व दृढनिश्चयानें त्या दयाळु परमेश्वरावर पूर्ण भरवसा ठेवून सन्मार्गाचें अवलंबन करावें मग त्यांत संकटें जरी प्राप्त झालीं तरी सर्व शक्तिमान परमेश्वर निवारण करणार समर्थ आहे.

वऱ्हाड.

मे. जुडिशियल कमिशनर साहेब खामगावाकडे आहेत. लौकरच येथें येतील.

१९ वे तारखेस जुडिशियल कमीशनर आफिसांत असिस्टंट, व एकस्ट्रा असिस्टंट कमिशनर यांच्या परीक्षा होणार आहेत.

मे० कमिशनर साहेब इलिचपुर चिखलदऱ्याकडे गेले होते तिकडून परत आल्याचें वर्तमान नाहीं.

रा. ब. नारायण भाई डायरेक्टर प्रांतांत फिरावयास निघाले त्यांची स्वारी बाळापुर तालुक्याकडे गेली आहे. तसेच रा. रा. श्रीराम भिकाजी इजुकेशनल इन्स्पेक्टर बुलढाणे जिल्ह्याकडे गेले.

रा. रा. परशराम सखाराम गुप्ते ट्रेनिंग कालेजाचे माजी प्रिन्सिपाल औषधोपचाराकरितां मुंबईस गेले आहेत. ईश्वर त्यास आरोग्य करो.

मे. ताजुदीन साहेब वाशिमचे असिस्टंट कामिशनर यांनीं तीन महिन्याची रजा घेतली. ते स्वदेशीं जाणार आहेत.

मेजर फ्यारर साहेब यांनीं विलायतेस जाऊन विवाह केला व पत्नीसहवर्तमान एथें आले. त्यांनीं अकोट तालुक्याचे कामाचा च्यार्ज घेतला.

मि. म्याकिंटाश साहेब यांनीं सहा महिन्याचे रजे अखेर एथें येतों ह्मणून डायरेक्टर साहेबांस पत्र लिहिलें होतें पण त्याप्रमाणें आल्याचें समजत नाहीं.

यवतमाळ जिल्ह्यांत स्कुलमास्तर लोकांनीं सादिलांतून चार चार रुपये डेपुटी इन्स्पेक्टराकडे द्यावे व त्यांतून त्यांनीं फाइलें वगैरे सामान त्यांस पुरवावें असें डे. इ. यांचें सर्क्युलर झालें होतें त्याविषयीं फिरस्ता या सहीचें एक पत्र मागें वऱ्हाडसमाचारांत आलें होतें व त्यावरून रा.। ब. डायरेक्टर साहेब यांनीं आह्मास हकीकत विच्यारून नंतर आफिशियल रीतीनें खुलासा करून घेतला व झालेलें सर्क्युलर गैरशिस्त आहे असें ठरविलें. डे. इ. यांच्या सर्क्युलरास पुस्तपन्हा व्हावा अशा मतलबाचेंही सत्यवादी या सहीचें एक पत्र पुन्हा वऱ्हाडसमाचारांत आलें आहे. त्यावरून दोन्हीं बाजूचें ह्मणणें काय आहे व डायरेक्टर साहेबांनीं ठराव काय केला तें वाचकांस समजेल. डायरेक्टर साहेबांनीं या कामीं चांगलें लक्ष पुरविलें याबद्दल आह्मी त्यांची तारिफ करितों. दुसऱ्या पक्षाचें पत्र प्रसिद्ध झाल्यावरून इतर कांहीं जिल्ह्यांत अशी वहिवाट मागेंच सुरू आहे असें दिसून येतें व असें आहे तर यवतमाळचे डेपुटी इन्स्पेक्टर यांनीं ही नवीच तऱ्हा काढली होती असें दिसत नाहीं. पहिली गोष्ट परिस्फुटतेस न आल्यामुळें चालली गेली व दुसरीचा बोभाटा झाल्यामुळें तिला अडथळा आला एवढेंच यांत निष्पन्न झाल्याचें दिसून येतें.

इचलकरंजीकर नाटकवाले मंगळवारीं शेवटचें नाटक करणार व नंतर येथून जाणार त्याविषयीं दोन शब्द आह्मी पुढील अंकांत लिहू. गेल्या आठवड्यांत तासगावचे नाटक इचलकरंजीकर गेले नाहींत तोंच येथें येऊन धडकलें आहे. त्यांची टापटीप व गुणवान् मनुष्याची संख्या इचल०च्या इतकी नाहीं तरी त्यांतही कांहीं माणसें चांगलीं कारागीर आहेत. त्यांनीं बुधवारीं सुभद्राहरण केलें. त्यांत अर्जुन झालेला मनुष्य अस्खलित वक्ता होता, व बलीराम झालेलाही चांगलें झोकदार भाषण करी. स्त्रियांच्या भागांत सुभद्रा फार नामी व ऐटवान असून मार्मिक बोलणारी होती. रुक्मिणीचेंही पात्र भाषण नृत्य वगैरेंत चांगलें होतें. तरी यांच्यांत सुधारणा बहुत व्हावयास पाहिजे व ती ते विद्वानांच्या कच्छपी लागल्या शिवाय होणार नाहीं. बाकी माणसें कांहीं साधारण व कांहीं फार गबाळ आहेत.

"ज्ञ" या सहीचें दोन नाटककारांच्या तुलनेच्या संबंधांत आह्मांस एक पत्र आलें आहे तें फार लांब असून अर्धेच आहे सबब तकून ठेविलें आहे. पुढील भाग आल्यावर तें योग्य व वेताचें दिसल्यास प्रसिद्ध करूं.

नोटिस

अबदुलहुसेन वल्लदलक्ष बोहारी राहणार अकोले यास खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं पेठ ताजनापुर येथील आमचे मालकीची दुकान तुह्मी रामसा वचुलाल कलालापासून दरमहा रुपये ९ प्रमाणें तारीख २२ माहे अक्टोबर सन १८७६ इसवी रोजीं भाड्यानें घेतली ती दुकान आह्मी रामप्रताप दानमल यास विकली असून ती दुकान खाली करून देण्याविषयीं एक दोन वेळा सांगितलें तुह्मी खाली करून देत नाहीं करितां या नोटिसीनें कळविण्यांत येते कीं नोटिस पावल्या दिवसापासून च्यार दिवसाचे आंत दुकान खाली करून द्यावी व भाड्याचे रुपये चुकते द्यावे जर सदरील मुदतीचे आंत दुकान खाली करून दिली नाहीं तर पुढें जितके दिवस तुह्मी दुकानांत राहाल तितके दिवसाचें भाडें दरमहा १० रुपये प्रमाणें ज्यास्ती दिवसाचे सुध्दां व नोटिसीचे खर्चासुध्दा कोंडतांत फिर्याद करून भरून घेण्यांत येईल कळावें तारीख १० माहे नोवेंबर सन १८७७ इसवी.

(सही) मिसरीलाल दालचंद कलाल दस्तुर खुद.

वर्तमानसार

लढायीसंबंधी—या आठवड्यांत व मागील आठवड्यांत लढायी संबंधीं ज्या बातम्या तारायंत्रांतून आल्या आहेत त्या बहुतेक रशियाच्या जयाच्या व टर्कीच्या पराभवाच्या आहेत. प्लेवना शहरास रशियन लोकांनीं वेढा घातला. कार्सच्या किल्ल्यावर तोफांचा मारा चालविला. तुर्कस्थानचे २०० सरदार व ६८०० शिपाई कैद केले तसेच तितवण ह्मणून तुर्क लोकांचें एक ठिकाण रशियानें घेतलें तेव्हां त्याच्या टप्प्यांत असलेलीं ७ मोठीं व ३० लहान तटबंदीचीं ठिकाणें त्यांच्या हातीं लागलीं व रशियास लूटही पुष्कळ मिळाली. गाजी अहमद मुख्त्यार पाच्छा जखमी झाला इझीरम नावाचें तुर्की लोकांचें ठाणें रशियाच्या हस्तगत झालें. तसेंच देवीबोयनचेंही ठाणें रशियानें घेतलें. तुर्कस्थानचें राजधानी शहर कान्स्टंटिनोपल एथें कांहीं फितुरी उघडीस आली व त्यामुळें कांहीं लोकांस धरून कैद केलें आहे. याप्रमाणे लढायीसंबंधीं हकीकत आहे.

इनकमट्याक्स— शेकडा ४पासून ६ रुपये पर्यंत प्राप्तीवर कर दुष्काळ संबंधीं खर्चाचे फेडीककरितां बसविण्याचा विचार झाला आहे.

विलायतेहून दुष्काळा करितां एकंदर रकम ४४६०००० रुपये आली

मद्रास इलाख्यांतील दुष्काळ निवारणार्थ ह्मणजे लोकांचे प्राण संरक्षणार्थ जे लोक खपतात त्यांत १२८ मोठे कामगार आहेत त्यांचे पगाराची रकम दरमहा रुपये ४३१८७ आहे. त्यांचे हाताखालीं काम करणारे कारकून वगैरे ७२८३ असून त्यांचे पगाराची रकम १२९६७३ रुपये दरमहा पडते.

ब्रह्मदेशच्या राजाची स्मरणशक्ति जात चालली आहे या राजघराण्यांत वेड लागणें हा वंशपरंपरेचा रोग चालत आलेला आहे. त्यावरून याही राजास पुढें वेड लागणार असें चिन्ह दिसत असल्याचें रंगुनच्या एका वर्तमानपत्रांत लिहिलें आहे.

मद्रासेकडील दुष्काळग्रस्त लोकांस मदत व्हावी ह्मणून कलकत्त्यास वर्गणी सुरू होती ती रकम आजवर ९०५४३ रुपये झाली.

मुंबईस तारीख ७ नोव्हेंबर रोजीं कायदेकौन्सिल भरलें होतें.

मुंबई एथील एका उद्योगी व साहसी कुमरजी नावाच्या पारशी गृहस्थानें खिलात एथें पेढी स्थापन केली. ५० उंट भरून सामान तिकडे नुकतेंच रवाना झालें.

दुष्काळाची समाप्ती— सोलापुराकडे हल्लीं दुष्काळ संबंधी जीं जीं कामें चालू आहेत व चालू असलेल्या कामावर जे जे मोठे मोठे कामदार आहेत ते व प्रत्येक तालुक्यांत जे जे रिलीफ मामलेदार व असिस्टंट कलेक्टर वगैरे भिकार कामगार जे नेमिले ते सर्व चालू महिन्याचे अखेरीस कमी होणार आहेत.

सोलापुरास गेले मंगळवारीं थोडा पाऊस पडला. हल्लीं अगदीं उघाडी असून हवा स्वच्छ झाली आहे. जेथें जेथें पेरे होऊन पिकें आलेलीं आहेत तीं फारच उत्तम स्थितींत आहेत. क. त.

सरहद्दीवर लढाई होण्याचा संभव आहे याकरितां इंग्रज सरकार सैन्याकरितां उत्तम रीतीची व्यवस्था करीत आहे असें समजतें.

बल्लारी येथें अतिशय पाऊस पडल्यामुळें तळीं वगैरे पाण्यानें उसळून वाहून चालल्यीं असून शेतांची नासाडी होत चालली आहे. गंटूर येथेंही पुष्कळ पाऊस पडल्याचें समजतें.

अपघात— थोड्या दिवसांपूर्वी अलहाबादेहून मेलट्रेन दरतासांत ३० पासून ३५ मैल अशा वेगानें जात असतां एका युरोपियन गृहस्थाचें तीन चार वर्षांचें मूल दार उघडून खालीं पडलें व त्यास धरावयास दुसरें मोठें मूल गेलें तेंही पडलें. दोघांस पुष्कळ इजा झाली? परंतु त्यांच्या जीवाची भ्रास्ती नाहीं असें समजतें.

सुधारलेपणाचा चमत्कार— पारिस मध्यें मोठें प्रदर्शन होणार आहे त्यावेळेस सौंदर्याचें प्रदर्शन होणार आहे. यांत सुंदर बायकांनीं स्वतां हजर राहवयाचें अगर त्यांच्या [फोटोग्राम] तसबिरी पाठवावयाच्या! ह्या बाया लग्न झालेल्या, न झालेल्या अथवा गतभर्त्रिका असोत, शिवाय त्यांचें वय सत्रापासून चाळीस वर्षांपर्यंत असावयाचें. जी उत्तम सुंदर ठरेल तिला दोन हजार फ्रांक व उत्तम बादशाही पोशाक मिळेल. शिवाय किरकोळ बक्षिसें बरींच दिलीं जाणार आहेत.

मद्रास व मुंबई या दोन इलाख्यांतील दुष्काळचे संबंधानें आज पावेतों जो एकंदर खर्च झाला त्याचा आंकडा सरकारानें छापून प्रसिद्ध केला आहे त्यांवरून कळतें कीं, मद्रास इलाख्याचे संबंधानें धान्याची वगैरे सूट मिळून एकंदर साडेआठ कोटि रुपये खर्च येईल. मुंबई इलाख्याचे संबंधानें सुमारें दोन कोट येईल.

बंगाल्यांतील कुमार ग्रीमचंद्रसिंग या नांवाच्या एका श्रीमान गृहस्थानें मुर्शिदाबाद जिल्ह्यांत क्याडि येथें दवाखाना स्थापन करण्याकरितां १,१५,००० रुपये दिले. त्याचप्रमाणें बाबू सुनीलाल सील यांनीं कलकत्ता मेडिकल कालेज्यास ५०,००० रुपये दिले.

हिंदुस्थानच्या जळमार्गाच्या जकातीचे यंदाच्या वर्षाच्या पहिल्या सहा महिन्यांत मिठाच्या कराच्या उत्पन्नाखेरीज १,०२,४७,९०४ रुपयांचें उत्पन्न झालें. गेल्या वर्षांत सदहू महिन्यांत ९६,८७,३६१ रुपयांचें उत्पन्न झालें होतें असें इंग्लिशमन वरून कळतें. यांवरून ६,६०,१३९ रु० चें उत्पन्न या वर्षाच्या पहिल्या सहा महिन्यांत जास्त झालें.

कपुरथळ्याचे राजपुत्रांस गादीवर बसविण्याचा समारंभ ता० १६ नोवेंबर रोजीं होणार आहे असें समजतें.

अक्कलकोटच्या श्री० राणी साहेब, हल्लीं असलेले श्री बाबा साहेब यांची माता श्री ह्या बरेच दिवस आजारी असून त्यांस गेले २० वे तारखेस देवाज्ञा झाली असें कळतें. ही दुःखकारक वार्ता ऐकून बहुतेकांस वाईट वाटेल यांत संशय नाहीं,

बंगलोर एथें कांहीं दिवसांपूर्वी चोरट्यांनीं एक बंगी डाक लुटली. बंगी नेणार असामी पांच होते, पैकीं चौघेजण चोरट्यांचे हातून सुटले, परंतु पांचव्या मनुष्यास त्यांनीं धरून त्यास बरेंच मारलें व त्याजवळ असलेला सुमारें ५००० रुपयांचा माल घेऊन पळून गेले असें कळतें.

पर्शिया एथें यंदा पीक इतकें उत्तम आलें आहे कीं असें पीक पुष्कळ वर्षें आलें नव्हतें असें ह्मणतात.

कांबे एथें एका नोकरानें आपल्या धन्याच्या एका ८ वर्षांचे वयाच्या मुलाचा खून केल्यामुळें त्यास तेथील नवाबानीं तोफेचे तोंडीं दिलें. ने. ओ.

उतकामंद एथें एका मुसलमान बाल्यानें एका मुलीनें कांहीं चोरल्या बद्दल तिला जाळून ठार मारलें.

ब्रिटिश वरमाच्या विद्याखात्यांत पुष्कळ खर्च कमी करण्याचा सरकारचा बेत झाला आहे.

गंगानदीच्या कालव्यांत एक गलबत चाललें असतां बुडालें व यांतील एक दोन मनुष्यें ठार मेलीं.

उत्तरध्रुवापर्यंत जाण्यास आजपर्यंत केलेले लोकांचे सर्व प्रयत्न व्यर्थ गेले, पण आतां एका शोधकानें विमानांत बसून जाण्याची युक्ती काढली आहे.

मद्रासेकडे एक बाट्या हिंदु लोकांच्या देवास पुन्हा भजूं लागला आहे व तो हिंदूचे कांहीं उपोषणाचे दिवसही पाळतो असें ह्मणतात.

बंगाल्यांतील कांहीं खासगी धंदे मोठ्या जारीनें काढल्यामुळें तिकडील कित्येक गोऱ्या व्यापाऱ्यांचें नुकसान होत आहे याचें वाईट वाटून एक विलायतेतील पत्रकर्ता ह्मणतो कीं हा हिंदुस्थान देश अखंड संपत्तीनें भरलेला आहे व यास तूट येण्याची मुळींच आशा नाहीं. अ. द.

खरी विद्या व तिजपासून फळ.

खरी विद्या ह्मणजे काय याचा विच्यार केला पाहिजे मुलांनींच विद्या शिकावी असें नाहीं. जसजसें वय वाढत जाईल तसतशी विद्येचीही वृद्धि झाली पाहिजे. मांस खाणें, दारू पिणें, चिरूट ओढणें, अशिक्षित साहेब लोकांसारखें सूर काढून बोलणें, चमत्कारिक प्रकारचे आंगाचे हावभाव करणें याला भी खरी विद्या ह्मणत नाहीं. हल्लीचे विद्वान ह्मटलेले लोक सरकारानें दिलेल्या पदवीचा अभिमान बाळगतात परंतु परोपकार व स्वदेशाभिमान ह्मणजे काय हें त्यांस अगदीं ठाऊक नसतें? खाणें पिणें व भोग यांतच सर्व आहे असें त्यांस वाटतें असें त्यांच्या आचरणावरून दिसतें. विद्येचा परिणाम असा होऊं नये.

बरें जे तर्कशास्त्रादि शिकून वाद विवादांत निपुण होतात, मोठ्या हुशारीनें वकीली करून अन्यायानें वागून, गरीब लोकांच्या पैशांनीं आपले खिसे भरतात, व डाक्टर होऊन औषधोपचाराकडे लक्ष न देतां गरीबांकडून ही आपली फी सडकून घेतात ते लोक किती बुद्धिमान असले तरी विद्वान् नव्हत. त्यांचे अंतःकरण संस्कृत झालेलें नसतें. व मस्तकासही पूर्ण संस्कार झालेला नसतो. चारी बाजूनीं हजामत करवून मधेंच केश ठेवण्याची इकडे चाल आहे. तशा सारखी त्यांची स्थिति होते. तर बुद्धीला देखील पूर्ण संस्कार झाला पाहिजे.

परंतु इतकेंच बस नाहीं. मनुष्याच्या अंतःकरणास पूर्ण संस्कार झाल्यावाचून तो विद्वानांत गणला जात नाहीं. सर्व शक्तिमान, सर्वज्ञ, मंगलमय व परम पवित्र असा जो या ब्रह्मांडाचा कर्ता तो आपला पिता व आपण त्याचा पुत्र अशी त्याची खात्री होऊन त्यानें ईश्वराचें ध्यान, भक्ति व सेवा केली पाहिजे. आणि सर्व लोकांस आपले बंधु मानून तद्वत त्यांच्याशीं वागलें पाहिजे. मी कोणत्या मताच्या विरुद्ध बोलण्यास एथें आलों नाहीं. निरनिराळ्या पंथाचे लोक आपापल्यामध्यें भांडून कांहीं करोत. मला तसें करणें नाहीं. पंथ अनेक आहेत परंतु परमेश्वर एकच आहे. तो माझा पिता असें मी समजतों. व तुह्मी कोणत्याही पंथाचे असा परंतु मी तुह्मास परमेश्वराचीं मुलें माझे बंधु व मित्र असें समजतों. माझा देव हिंदु, मुसलमान किंवा पारशी नाहीं तो सर्वांस सारखा आहे. त्याच्या दृष्टीनें सर्व समान आहेत. अशी मनुष्याची खात्री होऊन त्यानें जे विपत्तिग्रस्त बंधू असतील त्यांच्यांत जाऊन त्याचं दुःख निवारण केलें पाहिजे, कारण ईश्वर आह्मास विपत्तींतून मुक्त करितो. आपल्या मांजरा कुत्र्यावर आह्मी ममता करितों. परंतु ही ममता खरी बंधुप्रीति नव्हे. विपद्ग्रस्त लोकांपासून आपणास तिळमात्र फायदा होण्याचा संभव नाहीं अशा लोकांस केवळ निरिच्छ बुद्धीनें व बंधुत्वाच्या नात्यानें साह्य करणें ह्याचें नाव खरी प्रीति. तसेंच खरी विद्या संपादनाकरितां आपली सदसद्विच्यार शक्ति, व परमेश्वराच्या ठायीं विश्वास दृढ केला पाहिजे. अशी ज्याच्या मनाची स्थिति झाली तोच खरा विद्वान व जीवन्मुक्त समजावा. बाकीच्यास मी विद्वान समजत नाहीं. मी आर्यावर्त देशाच्या ज्या प्रांतांतून आलों आहे तेथें भाषणें करण्याला सभा असंख्य आहेत. वर्तमानपत्रांचा तर तेथें जन्म होऊन तीं अतिशय झालीं आहेत असें ह्मटलें तरी चालेल. ह्या विद्येच्या प्रचारामुळें तो प्रांत योग्यतेस चढत चाललेला आहे असें मी ह्मणत नाहीं परंतु तेथील लोक ईश्वरास ओळखून सार्वजनिक ब्रह्मोपासना खऱ्या पितृभावानें करूं लागले आहेत. ह्याच विद्येनें व्यास, वाल्मिकि, वसिष्ठ नानक. गुरु गोविंद, महंमद, जर्थोष्ट. दावीद येशू कन्फ्युशियस वगैरे जनमान्य झाले. बंगाल्यांत जीं दरवर्षास पुस्तकें प्रसिद्ध होतात त्यांच्या गाड्यांच्या गाड्या भरतील परंतु थोड्याच दिवसांत लोकांस त्यांचें विस्मरण पडून तीं पुस्तकें गांध्याच्या मात्र उपयोगी पडतात. परंतु व्यासादिकांनीं जीं पुस्तकें केलीं त्यांस आह्मी अजून मान देत आहों. याचेंही मर्म त्यांची भक्ति व आत्म्याची उन्नति हेंच आहे. तर हल्लीं या प्रकारची शाळेंत व पाठशाळेंत विद्यासंपादन केली पाहिजे. लोक आपला छळ करितील; गुरु गोविंदाचा म्लेंछांनीं फारच छळ केला त्याचा शिरच्छेद करण्यास ते तयार झाले. त्यानें सांगितलें कीं, मला एक पळाचा अवकाश द्या. तो एक कागदाचें पुडकें बांधून आला आणि ह्मणाला कीं, करा माझा शिरच्छेद. त्याचा शिरच्छेद केला, आणि कागद वाचून पहातात तर त्यांत असा भावार्थ लिहिला होता कीं, मी मेलों असतां माझ्या रक्ताचे जे बिंदु भूमीवर पडतील तेच माझ्या छळ करणाऱ्यांच्या नाशाचे व माझ्या देश बांधवांच्या ऐहिक व पारमार्थिक उत्कर्षाचें कारण होतील. आणि वास्तविक तसेंच घडून आलें. पंजाब व सिंध या प्रांतांतून म्लेंछ लोकांच्या राज्याचा समूळ नाश होऊन सीख राज्य स्थापन झालें व असे शूर लोक दुसरे विरळा अशा योग्यतेस ते येऊन पोंचले. तर सर्व प्रकारची व त्यांतून विशेषेंकरून मुख्य जी आत्म्याची उन्नति ती या ईश्वरी विद्येवांचून होणार नाहीं तर ती संपादन करण्याविषयीं माझ्या परम प्रिय दरएक बांधवानें अंतःकरणपूर्वक झटावें अशी माझी त्यांस विनंती आहे. सु. प.

हें पत्र अकोला एथें वऱ्हाडसमाचार छापखान्यांत खंडेराव बाळाजी फडके यांनी छापून प्रसिद्ध केलें.

nul the former Judgmen The Judge has to decide like an oitrator between two partiesnd the mind should not jump toiy decision till it has prepared self for the office. If he commits aistake, if he decides carelessly onastily, if he writes his judgmenby using only the arguments utd by a pleader on one side in whi he is habituated to place reliance language stranger than the pleac himself could dare employ, his, we assert doing injustice and ncustice. We have been disposed to ite all that we have written above ecause it is well known that the Jiges in Berar come, some, of ther from the military Department. Ty have not studied law and have to naster it only by experience. Non-ilitary men come from the uneducateclasses and they fare no better than cotains, Colonels or Majors. Unde these circumstances they should ry to compensate for unavoidabledeficiences by becoming as careil, industrious and cautious as th can. A lawyer may not regain muc time in grasping the facts and th Law on the case; but that is not th case with untrained Judges. Theymust take lessons like children, lways keep abreast of the current law by reading the Indian Law Rports and standard treatises and mae out their own mistakes by the liht of the able and learned decisio s of the High Courts to enable toavoid the same in future. When you decide you effect a definite change in the relations of the parties in regard to moveable or immoveabl property, to rights and to *haqq* and care should be taken that that change is not the result of whim, of haste, of inappreciation, ofan inclination towards one side, of impressive or acceptable pleading but of a mental exercise during which all the facts are balanced, some on one side and some on the other and excluding extraneous and superficial considerations the more weighty are given the sanction of the Court seal. The papers in the cases are not playing cards. They afford no amusement unless the labour bestowed in sifting them is itself an amusement.

To,

The Editor, Berar Samachar.

Sir

I beg to bring to public notice through the columns of your valuable Journal the presence of several diseased dogs in the streets of Amraoti city, who, if not destroyed immediately, as in Bombay, will very likely introduce hydrophobia into the systems of those unfortunate human beings whom they may happen to bite. It is a disgrace to the Local Municipality and also to the superintendent of Police that they should allow such dangerous animals to live when it is the paramount duty of both to preserve human life. Will the gallant Deputy Commissioner of Amraoti institude a strict enjury into the matter? I flatter myself with the hope that this complaint will reach the ears of the Resident and induce him *humanitate* to order the destruction of these loathsome animals which roam about without an owner. They appear to me to be the instruments of death staring the passers by full in the face.

Amraoti — I am &c.
29th December — Misericordia.
1885.

SELECTION

We may take this opportunity to give a short account of the whole Berar question. Our readers need not be told, we believe, that Nizam-ul-mulukha is the founder of the dynasty. In 1800, the then ruler of the state of Hyderabad entered into a treaty with the British Government. That treaty bound the Nizam to maintain a subsidiary force. The Hyderabad Government was to pay the annual cost of the force. 'Of course' says the writer in the *Daily Post* 'the payment of the troops continually fell into arrears; and at last in 1853, when the debt owing to the Company for these arrears was about fifty lakhs, Lord Dalhousie insisted on having a material guarantee for the regular payment of the troops in future years. The Nizam accordingly made over Berar in the north, and the districts in the south of his kingdom between the Tumboodra and Krishna 'to the exclusive management of the British Resident for the time being at Hyderabad". At the same time "the British Government undertook on its part to maintain out of the revenue of these districts an auxiliary force of 5000 infantry and 2,000 cavalry with the requisite complement of guns, and also to pay the expense of the Hyderabad contingent, which is a separate force of about the same strength; the Nizam was released from the obligation to assist our Government with any other troops than these in time of war." In 1860 the Nizam got back the southern territories and the old debt of 50 lakhs was cancelled as the late Sir Salar Jung the then Prime Minister of the state prevented the spirit of munity from spreading in the Hyderabad state and from infecting the subjects of the state. Sir Salar Jung was at the time of the Indian Munity of 1857 the *de facto* ruler of the state and so was able to render very valuable services to the British Government and for this his master's Government got back the southern assigned Districts and the debt of 50 lakhs was cancelled. But there was a condition attached to this cession. By the treaty of 1853 the British Government was bound to furnish the Hyderabad state with annual accounts. The British Government while holding out the bait of the cession of the Southern districts,- materially altered the provisions of the treaty of 1853 and induced H. H. the Nizam to give up his claims to have annual accounts. This gives the British Government full power to do anything with the revenue realized from the Berars.

Now the question is is this. Is the British Government justified in retaining the Berars if H. H. the Nizam gives a good guarantee for the payment of the expenses of the subsidiary force? We think not. Every *true* English man will be, we are sure, of the same mind. We quote below the opinion of Captain Frazer regarding this cession. 'He (the Nizam) has only assined Berar to us for a special national guarantee to ensure the regular payment of the contingent, and in the event of that purpose no longer existing, His Highness would at once be entitled to claim his country or that material guarantee might at once be furnished by a deposit of cash in the British Treasury." The claim then of H. H. the Nizam rests on moral binding and if the British Government hesitate to do this act of bare justice to H. H. the Nizam-the rendition of the Berars, we are sure that History will pronounce [illegible] verdict on the cond[uct of our Govern]ment in this matter [illegible] have to record that [illegible] vernment failed to [illegible] set aside justice for [illegible] just territorial acqui[illegible]

The sense of justi[ce illegible] strong in the British [illegible] now our Governmen[t illegible] *fused* to restore the [illegible] the Nizam. They h[illegible] off the consideration [illegible] A day shall come wh[illegible] Government will tak[illegible] tion and will show [illegible] tion of justice by [illegible] Berars to His Highn[ess illegible] Prime Minister had [illegible] the restoration of the Berars [illegible] the restoration had [illegible] and whole object and aim of his life. The consideration of the subject was put off on the express ground of the minority of H. Highness during the lite-time of the Prime Minister and it can not be said that the question will come up very soon. His Highness is a young man; his prime minister is a young man; so under these circumstances the question will never be pressed for solution very soon. It will take perhaps years. Under these circumstances if our Government will, of their own accord, restore the Berars the pages of history will blazon with the glory of the British nation. The sense of justice of the English rulers may lie dormant for a short time but in the end [illegible] and must awake. [illegible] that it will be extinguished are evidently in the wrong and will be agreeably surprised to find themselves undeceived. We wait here for the present. We expected that during Lord Ripon's just administration something would turn up but were deceived. Now we hope that Lord Dufferin will do this act of bare justice to H. Highness at the time of his intended visit to the capital of the Nizam. [illegible]

वऱ्हा[ड]

गेले शनवारीं अमग[illegible] संध्याकाळीं ६ वाजतां [illegible] मि. बाळकृष्ण गोविंद [illegible] स्थानांतील सुशिक्षित ले[illegible] या विषयावर इंग्रजींत [illegible] गे याच विषयावर व्य[illegible] र्मा वेळेस वादविवाद [illegible] ला होता म्हणून म्हणा[illegible] हीं कारणामुळें अगा [illegible] तता अमला नाहीं. ले[illegible] चांगलें झालें. मि. सुके[illegible] मुख्य मुख्य मुद्यांचें ये[illegible] ल रीतीनें विवेचन केलें [illegible] रंभींच मि. दत्तोपंत भा[illegible] एल. बी. यांनीं अणू[illegible] वादविवाद झाला ना[illegible] धर्मोपदेशक मि. फुल[illegible] महत्व सांगून आणि [illegible] यांचे आभार मानून स[illegible]

येथील ना. तहशि[illegible] रामचंद्र निंभाणकर हे [illegible] सिक लिव्ह घेऊन न[illegible] डेप्युटी कमिशनर हाणि[illegible] यण रावजी यांस नेमून [illegible] जागीं रा. नारायण स[illegible]

[illegible]

पत्रकर्त्यांच्या स्फुट सूचना.

[illegible]

REGISTEREDNO 6, 1877.

[illegible] तारिख ४ माहे जानेवारी सन १८८६ इ०

[illegible] नाहीं तर ते अ-[illegible] शाळा चालविण्याचें [illegible] आणि म्हणूनच [illegible] योजना हितकर [illegible] हमगर्मांची मात्रा [illegible]णारा वैद्य आणि तहसिलदार, जाणले, [illegible] इत्यादिकांच्या मदतीनें खेड्यांतील [illegible] चालविणारा शिक्षक यांची योग्यता [illegible]चीच आहे, असें मी समजतों. वास्तविक पहातां खेड्यांतील शाळा चालविण्या-[illegible] अनुभविक, शांतस्वभावाचे, नि[illegible] मास्तर पाहिजेत. परंतु ते [illegible] पगारांत मिळणें फार क-[illegible]ल पगारावर विद्वान मास्त-[illegible]त हें खरें आहे, तथापि [illegible] विद्वत्तेच्या मदतकिरितां [illegible] ते नसतां नुसत्या विद्वत्ते-[illegible] खील किंमत नाहीं. [illegible]त या संबंधानें एक [illegible]

अभाव, इष्ट हेतूच्या सिद्ध्यर्थ नाना उपाय योजण्याचे चातुर्य इत्यादिक. विषयीं निर्मळ मन नें विचार करण्या विषयीं मी क्षमा विनंती करून, विस्तार भयानें आजचा लेख येथेंच आटोपतो. कळावें ता० १२-१२-८५ इ०

शिक्षक मित्र

वर्तमानसार

कपटन आवट आहमदनगर येथील क्यांटोनमेंट मा. यांच्या मासलेवाईक न्यायाची हकीगत तेथील एका पत्रांत दिली आहे ती वाचून या साहेबांस कायदा म्हणजे काय हें तरी माहीत आहे किंवा नाहीं याची शंका वाटते. फिर्यादी गोरा, मा. गोरा व जोगा संबंधानें गुन्हा झाला तोही गोरा! मग एकट्या काळ्या आरोपीची काय त्रेधा विचारावी! वरिष्ठ कोर्टानें या मा. ना शालजोडीचें बक्षीस देऊन निरापराधी मनुष्यास मुक्त केलें. ने. ओ.

साहेब लोकांच्या शिकारी पांतून खेडेगांवांतून गरीब शेतकरी वगैरे लोकांच्या पिकांस पुष्कळ वेळां फार त्रास होतो. व त्यांचे नुकसान होते, परंतु गरीब बापडे लोक साहेबाच्या झगझगीत पोषाखास व गोऱ्या कातडीस भिऊन स्वस्थ बसतात. यांस साहेबावर कोर्टांत फिर्याद करतां येते या गोष्टीची मुळींच कल्पना देखील नसते "शेतकऱ्याच्या कैवारी" याच्या गेल्या अंकांत कोणी एका शेताच्या मालकानें एका मे नांवाच्या साहेबांस नोटीस देऊन त्याच्या बद्दल शिकारीच्या धांगडधिंग्यांत झालेलें नुकसान भरून मागितलें आहे. अशा तऱ्हेनें या मंडळीस शुद्धीवर आणण्या शिवाय दुसरा मार्गच नाहीं. या कामाबद्दल आह्मी सदर शेतवाल्या गृहस्थास शाबासकी देतों. कारण, त्यानें आपलें नुकसान भरून घेण्याच्या खटपटींत आणखी आपल्या बंधूंत एक चांगलें उदाहरण घालून दाखविलें. पु० वै०

श्रीमत्परमहंस केशवानंद स्वामी यांनीं गेल्या बुधवारीं मुंबई युनिव्हर्सिटी हालमध्यें संस्कृत व हिंदी भाषेत व्याख्यान दिलें. त्या वेळेस त्यांनीं पुढें लिहिल्या प्रमाणें उपदेश केला. स्त्रियांस विद्या शिकवावी, परंतु त्यांस शाळांत पाठवूं नये, तर घरीं पितयांनीं, बंधूनीं, भर्त्यांनीं किंवा स्त्रियांनीच स्त्रियांस शिकवावें. विद्या शिकल्या तरच स्त्रिया शास्त्रांत सांगितल्या प्रमाणें पतींच्या सहधर्मचारिणी होतील. या प्रमाणेंच बालविवाह व पन्नास साठ वर्षांच्या वयाच्या पुरुषांनीं बारा तेरा वर्षांच्या मुलींबरोबर लग्न करावें ह्या गोष्टी शास्त्र विरुद्ध आहेत. म्हणून त्यांचा निषेध केला. बालविवाह बंद झाला म्हणजे पुनर्विवाहाची वाटाघाट करण्याची आवश्यकता नाहींशी होईल. इतकें बोलून पुनर्विवाहाच्या संबंधानें अधिक भाषण करण्याचें चुकविलें असें दिसलें. सु० प०

एक पाद्री एका स्नेह्याचे घरीं जाऊं पाहुणा राहिला. त्यास कांहीं खरेदी करायाची होती; व ती करतां त्यानें आपले मित्रास एक हमाल पाहिजे म्हणून सांगितलें. सामान खरेदीचे दिवशीं सकाळींच एक हमाल आला; तो व पाद्री बाजारांत गेले; व दुपारी सामान घेऊन परत आले. जेवायास बसतांना पाद्र्याचे मित्रानें बाजारांत ज्या दुकानीं तो गेला व ज्यांशीं ज्यांशीं बोलला त्या ल त्याची थट्टा आरंभिली; व ह्मणाला:- "आपण आमचे साहेब आज एका हलवायाचें दुकानीं जेव्हां गेले तेव्हां न त्याचे पाऊल निघतां निघेना; त्याच्याप्रमाणेच ते पेनात. कारण तेथें एक छबुकी पोरगी होती!" हें ऐकून पाद्री बोवा डोळे लाल केल, व ह्मणतात:— "काय हां त्या लुच्या हमालाचें ऐकून ही आमची मस्करी आरंभिलीत वाटतें! त्यावर मित्र उत्तर करतो:— "महाज! आपला हमाल मीच आलों होतों ना!" न० द्वि०

नोटीस.

मुलुख अम्मी हैद्राबाद यांतील आपकारी मक्त्यांचे (दारू, ताडी, अफु, गांज्या) हर्राजीच्या तारखा सन १८८६।८७ सालाकरितां खालीं लिहिल्या प्रमाणें मुकरर करण्यांत आल्या आहेत.

प्रत्येक हप्त दिपुटी कमिशनर साहेबांचे कोर्टांत १२ वाजता होईल.

इलिचपूर—	तारीख	२० जानुवारी	
	सन १८८६ रोज बुधवार.		
ऊमरावती—	,,	२७	,,
आकोल—	,,	३ फेब्रुआरी १८८६	
बुलडाना—	,,	१०	,,
वाशिम—सोमवार		२२	,,
वणी—[illegible]वार (यवतमाळ)	,,	८	मार्च

मक्त्याच्या व हरासाच्या शर्तींचे संबंधाची माहिती जिल्ह्याचे आफिसांत मिळू शकेल.

L. S. Saunders Commissinoer
H. A. D

जाहिरात.

संस्कृत शब्द रुपावली.

दामोदर कृष्ण टिळक, हेड मास्तर आं. व्ह. स्कूल मुर्तिजापूर यांनीं केलेली. यांत निरनिराळ्या अंताचे पुल्लिंगी शब्द १५, नपुंसकलिंगी १३, स्त्रीलिंग ९, सर्वनामें तिन्ही लिंगांत चालवून दाखविलीं आहेत. यांत एकंदर १० धडे आहेत. प्रत्येक धड्यांत विभक्ति प्रत्यय, ते शब्दांस लागतांना होणाऱ्या विकारांविषयीं नियम, कित्येक शब्दांच्या सर्व विभक्तींचीं रुपें, शब्दसंग्रह, प्रश्न आणि भाषांतराकरितां वाक्यें असा अनुक्रम आहे. पुस्तकाचा सांचा वऱ्हाड दुसऱ्या पुस्तका एवढा असून पृष्ठें ८३ आहेत. किंमत ६ आणे. टपाल हंशील अर्धा आणा. एकदम १० अथवा अधिक प्रति घेणारास शेकडा १० प्रति कमिशन मिळेल. टपाल हंशील शिवाय पडेल पुस्तकें ग्रंथ कर्त्याकडे किंवा वऱ्हाड समाचार हापिसांत रोख किंमत पाठविली असतां रवाना होतील.

☞ हें पत्र अकोला येथें कै. वा. खंडेराव बाळाजी यांचे "वऱ्हाडसमाचार" छापखान्यांत नारायण खंडेराव फडके यांनीं छापून प्रसिद्ध केलें.

REGISTEREDNO 6,1877.

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ११ — अकोला, रविवार ता० १८ माहे नोवेंबर सन १८७७ इ० — अक ४६

वऱ्हाडसमाचाराची किंमत

	रुपये
वर्षाचे अगाऊ	६
सालअखेर	७
किरकोळ अंकास	०४
डाकहाशील	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
,, अखेर	२

☞ नवीन वर्गणीदार होऊ इच्छिणारे लोकांकडून आगाऊ वर्गणी यावी ह्मणजे पत्र सुरू केले जाईल.

नोटिसीबद्दल.

मराठी, १० ओळीचे आंत	१
१० ओळीपुढें दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
,, दुसरे खेपेस	०२

GREAT INDIAN PENINSULA RAILWY.
NOTICE
RE-OPENING OF THE KHAMGAON STATE RAILWAY

ग्रेट इंडियन पेनिनसुला-रेलवे.

नोटिस.

खामगाव स्टट रेलवेची नपुन्हा सरुवात.

तारीख १५ माहे नोवेंबर सन १८७७ इसवी रोज गुरुवार या दिवशीं व त्यानंतर खामगाव स्टेट रेल्वे उतारू लोकांकरितां व मालाकरितां पुन्हा चालू केली जाईल. आणि त्या तारखेपासून पुढें दुसरी जाहिरात लागे पर्यंत दररोज दोन मिक्स ह्मणजे माल व उतारू या दोहोंच्या एकत्र गाड्या नागपुर ट्रेनच्या येण्याच्या व जाण्याच्या धोरणानें खामगाव आणि जलम यांच्या दरम्यान जात येत जातील त्यांचा नियम येणेंप्रमाणें:—

	सकाळीं	रात्रीं
जलमहून निघतील	९-५०	८-१५
खामगावास पोचतील	१०-३१	९-०
	सकाळीं	रात्रीं
खामगावाहून निघतील	८-१०	६-३५
जलम एथें पोचतील	८-५५	७-२०

थेट दळण वळण पूर्वीपासून ज्या ज्या रेलवे कंपन्याशीं या कंपनीचें चालू आहे त्या रेलवेच्या व या रेलवेच्या कोणत्याही स्टेशनाला उतारकरू, माल व पार्सल्स ह्मणजे बिनड्या थेट पोंचविण्याकरितां घेतल्या जातील व तशाच त्या कोणत्याही स्टेशनावरून खामगावाकरितां उतारकरू माल व पार्सलें घेतलीं जातील.

दरदाम वगैरेची तपशीलवार माहिती त्या त्या स्टेशनावर मिळेल किंवा खालीं सही करणाराकडे विच्यारिली असतां मिळेल.

हेनरी कांडर
जनरल ट्राफिक म्यानेजर.

मुंबई ३ नोवेंबर
सन १८७७ इ.

नोटिसा

राया वलद जान्या महार रहाणार शहापुर प्रगणे मूर्तिजापुर तालुके अकोला यांस खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं सुरू सन १२८५ फसली मिति भाद्रपद वद्य १० मुद्दल रुपये १० दहा व्याज रुपये ५ एकूण १५ रुपये नोटिस पावल्यापासून १५ दिवसाचे मुदतीचे आंत दाखल करून द्यावे न दिल्यास दिवाणींत फिर्याद केली जाईल फिर्यादीचे व या नोटिसीचे खर्चासुद्धां रुपये घेतले जातील. कळावें तारीख १६ माहे नोवेंबर सन १८७७ इसवी.

(सही) रामधन बालाराम मारवाडी
दस्तुर खुद्द.

नोटिस.

राघो वलद यादो ह्माली जात कुणबी व जमानतदार चंद्रभान वलद जानजी ठाकरे रहाणार मौजे पळसो खुर्द. तालुके अकोलें यांस खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं तुह्माकडेस आमचें घेणें सन १८७५ इसवी तारीख ४ सेपटेंबर रोजची जवारी मुद्दल खंडी १। व दोन सालचे सवाईसुद्धां व कापूस मण ५ दर तीस रुपये प्रमाणें व्याजासुध्धां रुपये व जवारी नोटिस पावल्यापासून १५ दिवसांचे आंत दाखल करून द्यावी. कराराप्रमाणें न दिल्यास जवारीभाव दरखंडीस वीस रुपये प्रमाणें व रुपयाच्या व्याजासुद्धां दिवाणींत फिर्याद करून नोटिशीचे खर्चासुध्धां घेतले जाईल. कळावें तारीख १६ माहे नोवेंबर सन १८७७ इसवी.

(सही) रामधन बाळाराम मारवाडी
सही खुद्द हातची मारवाडी

नोटिस.

राजश्री गजमल गंगाराम मारवाडी दुकान देवळाली जिल्हा नाशिक यास खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं. तुह्मी आश्विन मासीं येऊन खात्यावरील रकमा रुजू करून गेले होते कीं आमचे जवारीचीं पोतीं ९० व बिंडल २ तुमचे पाशीं आहेत आपण रवाना करून देणें आह्मी घरीं गेल्यावर तूर्त हुंडी पाठवून देतों. तर आपण न पाठविले. आह्मो एथून जवारीचीं पोतीं ५० रवाना केलीं त्याचा पास रजिस्टर पत्रांतून पाठविला. आणखी दोन तीन पत्रें पाठविलीं परंतु एका पत्राचेंही उत्तर आलें नाही व रकमही पाठविली नाहीं यावरून या नोटिशीनें असें कळवितों कीं, आज मितीस खातिबाकी रुपये १८१।-॥ निघाली शिवाय व्याज व जवारीचे कोठ्याचें भाडें व या नोटिशीचा खर्च असें ही नोटिस पावल्यापासून आठ दिवसांत पाठवून द्यावें. नाहीं तर तुमचेवर फिर्याद करून तुमचीं राहिलेलीं जवारीचीं पोतीं ४० व बारदान बिंडल २ असे सरकार मार्फतीनें जप्त करून रुपये वसूल केले जातील. कळावें तारीख १५ माहे नोवेंबर सन १८७७ इसवी.

(सही) बनसीलाल फकीरचंद
र० अकोलें दस्तुर खुद्द.

नोटिस.

राजश्री नरसय्या डाक्टर वस्ती ताजनापेठ तालुके अकोले यासी सखाराम वलद शंकर सोनार वस्ती अकोला याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं तुह्माकडून आमचे रुपये ८०॥- व व्याज असे एकूण रुपये घेणें आहेत ते दोन चार वेळा मागितले असतां तुह्मी कांहींएक तडजोड बघीत नाहीं सबब या नोटिसीनें तुह्मास समज देण्यांत येते कीं, १५ दिवसाचे आंत रुपयाच्या फेडीची तजवीज न केल्यास कायद्याप्रमाणें तुह्मावर फिर्याद केली जाईल. कळावें. तारीख १५ माहे नोवेंबर सन १८७७ इसवी मु॥ अकोलें.

(सही) सखाराम वलद शंकर सोनार दस्तुर खुद्द.

नोटिस.

रामजी वलद मानाजी पाटील कराळे रहाणार सागद तालुके बाळापुर जिल्हा अकोले यासी परशराम गोवर्धन वहिवाटदार धरमदास मारवाडी दुकान नागद तालुके बाळापुर याजकडून नोटिस देण्यांत येत कीं, तुमचेकडे आमचे रुपये खाते बाकीवरून हिशेब रुजू रुपये १२०० अक्षरी बाराशें व याचें २॥। वर्षाचें व्याज, कडबा पेंढी ८०० व जवारी मण १२॥ असे तुह्माकडे घेणें आहेत. ते रुपये, कडबा व जवारी आह्मी तुह्मास एक दोन वेळा मागितली. तुह्मी देतों देतों ह्मणता पण देत नाहीं. ह्मणून ही मुद्दाम नोटिस दिली आहे तर ही पावल्यापासून ८ दिवसांचे आंत सदर्हू आमचे रकमेची, कडब्याची व जवारीची तोडजोड करावी. याप्रमाणें न केल्यास तुह्मावर दिवाणी कोर्टांत फिर्याद करून सदर्हू १२०० रुपये व्याजासुद्धां, कडबा व जवारी भरून घेऊ व तसें झालें ह्मणजे कोर्टे खर्चसुध्धां तुह्मावर बसेल. या नोटिशीचा खर्च तुह्मास द्यावा लागेल कळावें तारीख १६ माहे नोवेंबर सन १८७७ इसवी,

(सही)परशराम गोवर्धनदास वहिवाटदार धरमदास मारवाडी दुकान नागद तालुके बाळापुर दस्तुर खुद्द.

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्याच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये.

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस—

वि. वि. खालीं लिहिलेल्या चार ओळीस जागा देऊन प्रसिद्ध कराल अशी आशा आहे.

माझें फिरणें चोहोंकडे आहे. तेव्हां मी फिरत फिरत पेलगंगेचे काठीं कसबे मुळावें एथें आलों. तेथें श्रीमंत हंपी विरूपाक्ष शंकराचार्य यांची स्वारी विठ्ठलमंदिरांत उतरली होती. तेव्हां मीही तेथेंच त्यांच्या जवळ उतरलों. महाराजांचा समाज पाहिला तेव्हां त्यांच्या बरोबर २ हत्ती, ५० घोडे, १०० ब्राह्मणमंडळी आणि इतर २०० लोक होते. याप्रमाणें त्यांचा थाट पाहिला. पुढें त्यांचे तेथें सुमारें आठ मुक्काम झाले, मग काय विच्यारतां महाराज? महाराजांचे बरोबर त्यांचे पंक्तीस दररोज माझे भोजनाचा थाट. याप्रमाणें आठ दिवस चांगलीच चैन भोगली. त्या आठ दिवसांत झालेला चमत्कार काय सांगूं महाराज? फारच फार चमत्कार. महाराजांनीं तेथें एके दिवशीं ब्राह्मण मंडळीची सभा भरविली. सर्व ब्राह्मण लोक सभेकरितां तेथें आले होते. त्या गावांत ब्राह्मणाचीं घरें सुमार १०० । १२५ असतील. पैकीं ४ घरें ऋग्वेदी मंडळीचीं आहेत आणि बाकी सर्व माध्यंदिनाचीं आहेत. सभा भरविण्याचें मुख्य कारण हेंच दिसलें कीं, ब्राह्मणांपैकीं १० । १२ घरें मानभाव पंथाचीं आहेत ह्मणजे ते लोक मानभाव लोकांचा उपदेश घेत असतात व त्यांस ते आपल्या घरांत पाहिजे तसें वापरूं देतात. व ते देवीच्या देवळांत किंवा उत्साहास कधीं जात नाहींत. अशी खबर महाराजांचे कानावर गेली. हे लोक सभेस आले होतेच तेव्हां महाराजांनीं त्यांची त्यांच्या तोंडावरच सर्वांसमक्ष निर्भर्त्सना केली. आणि सभेंतून काढून दिलें. आणि सर्व ब्राह्मण मंडळीस सांगितलें कीं, आजपासून यांना अपंक्त केलें आहे. तर यांस कोणी आपल्या पंक्तीस घेऊं नये. याप्रमाणें सांगितलें. पुढें ते लोक महावस्ताद, पैसेकरी त्यांनीं महाराजांचीं आंतल्या आंतच चांगली पूजा केली. तेव्हां महाराज सुप्रसन्न होऊन पुन्हा सर्व ब्राह्मण मंडळी

व गावांतील मुख्य पाटील कुळकर्णी वगैरे वतनदार लोक जमवून त्यांच्या समक्ष त्या लोकांस त्यांनीं प्रायश्चित्त दिलें. आणि त्यांचे जवळून कांहीं दंड घेऊन आणखी कारनामे लिहून घेतले. ते असे कीं, आजपासून आह्मी हा पंथ सोडून देऊं. व देवीचे नवरात्रांत तेथें उत्साहास जात जाऊं. याप्रमाणें महाराजास करारनामे लिहून दिले आणि सर्वांस सांगितलें कीं आजपासून यांना आपले पंक्तीस घेत जावें. पुढें यांनी असें कर्म केलें तर यांनां पूर्वींपेक्षां कडक शिक्षा देऊं. याप्रमाणें सांगून दुसरे दिवशीं महाराज माहूर परगण्यांत फिरावयास गेले.

ही जी मौज उडाली ती फारच चमत्कारिक दिसते. पहा कीं, सर्व जन्मामध्ये उत्तम जन्म ह्मटला ह्मणजे मनुष्याचा आणि त्यांतही उत्तम ब्राह्मणाचा. हा उत्तम जन्म असून ज्या लोकांस जात नाहीं असे मानभाव लोक त्यांच्या पंथास ब्राह्मण भजून त्यांनां आपली पूज्य देवता मानून घेतात हें किती निंद्य कर्म आहे. यापेक्षां आणखी नीच कर्म ह्या लोकीं दुसरें कोणतें तरी आहे काय? काय अधर्म हा! शिव शिव !!! बुडालें ब्राह्मण कर्म बुडालें रे बुडालें? असो. महाराजांनीं जरी त्यांना ही शिक्षा केली तरी ते लोक मानभावपंथ सोडतील असें वाटत नाहीं. ह्मण आहे कीं, जित्याची खोड मेल्या खेरीज जात नाहीं तेव्हां हें त्यांचें कर्म वंशपरंपरेनें चालत आलेलें एकाएकीं ह्यांच्यानें कसें बरें सोडवेल? सोडवणार नाहीं. परंतु त्यांना सूचना आह्मी एवढीच करितो कीं, त्यांनीं हा मानभाव पंथ जो धरिला आहे तो सोडून देऊन शुद्ध जें कांहीं ब्राह्मणाचें आचरण आहे त्याप्रमाणें त्यांनीं वागावें- एवढीच आहे. असो आतां वेळ फार झाला येथेंच मुक्काम करून उपयोग नाहीं. लोभ असावा ही विनंती. तारीख १० माहे नोंवेंबर सन १८७७ इसवी.

एक फिरस्ताब्राह्मण लोकांचा कनवाळू
"क्ष"

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस:—

वि. वि. पत्रकर्ते महाराज आपणाकडे या चार ओळी पाठविल्या आहेत त्यांस आपल्या सुंदर व जगमान्य अंकीं जागा मिळेल अशी आशा करितों.

न्यायखात्यांतील जे मोठे अमलदार एकाच ठिकाणीं फार दिवस आहेत त्यांच्या बदल्या कराव्या अशाविषयीं मुंबई सरकारानें नियम केल्याचें माझे ऐकण्यांत आलें आहे. या नियमापासून खरोखर रयतेचें हित होईल असें मला माझ्या कोत्या बुद्धीनें वाटतें. परंतु हें सुख आह्मा वऱ्हाडवासी लोकांच्या नशीबीं लिहिलेलें नाहीं असें दिसतें. मी सर्व वऱ्हाड फिरत फिरत वणी जिल्ह्याचें मुख्य ठिकाण यवतमाळ येथें आलों व तेथील एकंदर सरकारी व्यवस्थेविषयीं चौकशीकरितां असें कळून आलें कीं हा जिल्हा झाल्यास आज सुमार तेरा वर्षे होऊन गेलीं. इतक्या काळांत कित्येक खात्याचे मुख्य अधिकाऱ्यापासून तों अगदी कनिष्ठ प्रतीच्या अमलदारापावेतोंच्या लोकांस या जिल्ह्याची हद्द सोडून जाण्याचा सुदीनच उगवला नाहीं व रयतेशी निकट संबंध असणारे कित्येक अमलदारही फार फार दिवस या जिल्ह्यांत आहेत. पत्रकर्ते महाराज, ही गोष्ट या जिल्ह्यासच लागू आहे असें नाहीं, अकोल्यासारख्या भरभराटीच्या जिल्ह्यांतही असाच प्रकार आहे. मग असल्या ओसाड एकीकडच्या जिल्ह्याची कथा ती काय? वास्तवीक ह्मटलें असतां निदान तीन वर्षांनीं तरी कित्येक अमलदारांच्या बदल्या होणें जरूर आहे तर आतां इतकेंच ईश्वरापाशीं मागणें आहे कीं, एक दोन आठवड्यापूर्वीं आपले उमरावतीकर बंधूनीं जें या बाबदींत आपलें मत प्रदर्शित केलें आहे. तिकडे वऱ्हाडचे मुख्य अमलदार लक्ष देतील. पत्रविस्ताराची माफी असावी कळावें हीं विनंती. तारीख १३ माहे नोंवेंबर सन १८७७ इसवी.

वऱ्हाडांतील एक
ज्ञ.

रा० रा० वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस:—

वि० वि० खालील मजकूर कृपा करून प्रसिद्ध करावा.

युरोपांतील लोकांचे व्यापाराकडे फार लक्ष आहे इतकेंच नाहीं तर व्यापाराच्याच योगानें त्यांनीं मोठमोठालीं कार्यें साधलीं. आपल्या हिंदुस्थानांतही युरोपियन लोक प्रथम व्यापाराच्याच निमित्तानें आले. पुढें ते आपल्या कर्तबगारीनें व एतद्देशीय लोकांचे आपसांतील कलहानें राज्य कारस्थानांत शिरून या अमोल्य हिंदुस्थानांत सार्वभौम पदास पावले. तरी अजून ही त्यांचा व्यापाराकडील भर काडीमात्र कमी न होतां दिवसोंदिवस वाढतो आहे. ते परोपरीनें व्यापारास मदत करितात, सोई वाढवितात व नव्या मंडळ्या स्थापीत करून हरतऱ्हेचे जिन्नस तयार करून आपल्या या देशांत व इतर देशांत विकरीस आणितात व पाठवितात.

युरोपियन लोकांची प्रथमची व्यापाराची रीति कशी असेल ती असो. मला वाटतें बहुधा हल्लीं जशा रोहिले लोकांच्या टोळ्याच्या टोळ्या हिंग, किसमीस अगर नकली मोती वगैरे घेऊन हिंडतात असेच किंवा याहून उण्या अधिक परीनें तेही हिंडत असतील पण अलीकडे आमचे वऱ्हाडांत एक युरोपियन गृहस्थ कापड विकण्याकरितां येत असतात त्यांची रीति थोडी चमत्कारिक आहे ती अशी कीं त्यांचे जवळ कोरें, धुतलेलें, रंगीबेरंगीही विलायती कापड असतें. त्यांत थोडीं अखीं ठाणें असून बाकी बहुतेक ठाणांचे तुकडे केलेले असतात व तेही एका प्रमाणांत नसून कांहीं ७ हात, कांहीं ९ हात, कांहीं ११ हात व कांहीं ३०।४० हातही लांबीचे असतात. आतां अशा प्रकारचे लांबीचे तुकडे आमचे इकडेही विणले जातात, जसें अरघडी अथवा खादी ८ हातपासून १४।१६ हातपर्यंत लांब १। हातपासून १॥। हात रुंद असती. खादी अथवा धोवजोडा १६ हातपासून २० हातपर्यंत लांब व २ हात रुंद. नागपुरी बहेरव (खादी) १६ पासून २४ हात लांब व १॥। हात रुंद असतो. व या सणगाची विक्री होते तेव्हां विकणारा सणगाची लांबी, रुंदी, नाव व किंमत सांगतो आणि त्याप्रमाणें घेणारा तपासून पाहून किंमत ठरवितो. ही आपल्या काळ्या लोकांची गोष्ट झाली. पण हल्लीं एथें आलेले गोरे व्यापारी यांची तऱ्हा निराळी आहे ते ज्या देशांतील कापड विकतात तो देशपडला सुधारलेला तेथील सुई दोऱ्यावर व कागद पेन्सिलीवर देखील वजन, लांबी, कर्त्यांचें नाव व बरेपणाचे लेख असतात मग कापडावर कसें नसेल? असतेंच, पण हे गृहस्थ वर लिहिल्या प्रकारचे तुकडे करतात तेणेंकरून सदर्हू सुधारलेल्या लेखाचा मागमूस रहात नाहीं. तें असो. पुढें यांची चव्हाट्यांत, गर्दीच्या ठिकाणीं अगर बाजारांत विक्री सुरू होते. तेथें व्यापारी साहेब खुर्चीवर बसतात, यांचे मुख्य म्यानेजर ह्मणा किंवा दुकानदार ह्मणा त्यांतील एक किंवा दोन तीन सणंगे हातीं घेऊन हरास पुकारतात व यांचे बरोबरचे ६।७ लोक सदर्हू सणगाचीं किंमत चढविण्यास सुरुवात करितात. तेव्हां आसपासच्या लोकांचा भोंताली वेढा पडतो. मग त्या दुकानदाराचीं सणगें हातीं घेण्याची, हरास पुकारण्याची; किंमतींत पुरें न उतरल्यास आपले साग्याचे आंगावर टाकण्याची व किंमत भरपूर येण्यासारखा बाहेरील गिऱ्हाईकाचे तोंडून शब्द निघाल्या बरोबर त्याचे आंगावर फेकण्याची चलाखी अप्रतीम होते. व त्या धांदलींत आमचे इकडील पुष्कळ लोक नाडले जातात. ह्मणजे प्रथम बारा आण्याला एक तुकडा १६ हात लांबीचा आपल्या साग्याचे आंगावर टाकावा व तो त्यां पैकींच दोन मनुष्यानीं मोजित बसावा तें पाहून दुसऱ्या लोकांस लालसा उत्पन्न होते व तेणेंकरून तो घ्यावयास धावतो पण यांणे घेतलेला बारा आण्याचा तुकडा मोजून पहातां ७।८ हातच भरतो. व येणेंकरून बरेंच लोकांस कापड महाग पडतें.

पत्रकर्ते महाराज, आपण ह्मणाल कीं सदर्हू व्यापाऱ्यापासून माल विकत घ्यावाच अशी कोणी जबरदस्ती तर करीत नाहीं मग लोकांनीं बळेंच जाऊन कां फसावें? यावर माझें ह्मणणें इतकेंच आहे कीं, प्रजाजन अडाणी आहेत व ते वारंवार दुर्व्यसनास व वाईट कामास प्रवृत्त होतात तरी सरकार सर्वांचें मायबाप तें होईल तों वर दुष्कर्माचा मोड करून सर्वांस सुमार्गी लाविते. कोणी फसलें जाऊनये ह्मणून वादीचे व जुव्याचे खेळ यात्रेंतून चालत होते तें बंद केले त्याप्रमाणेंच सदरहू गोरे व्यापाऱ्याचे दुकानीं कापडाची विक्री मोजून मापून सुरू होईल तर बरें होईल अगर हरासकरून विक्री करावयाची तर अखी ठाणें तरी असावींत अगर तुकडेच करावयाचे तर ते कोणत्याही एका प्रमाणांत असावे ह्मणजे ८ हात तर आठच हात त्याहून अधिक उणे असल्यास ते पुकारण्यापूर्वीं सांगितले पाहिजे ह्मणजे गिऱ्हाईक नाडलें न जातां व्यापारही हल्लीं चालतो याहून बरा चालेल. ह्मणून सरकारी अधिकाऱ्यांनी इकडे लक्ष्य देणें जरूर आहे. कोणी ह्मणतात त्यांचे जवळ लाटसाहेबांचे वगैरे परवाने आहेत. तरी परवाने चोख रीतीनें व्यापार करण्याविषयींच असतील दग्या फटक्यानें ज्यांत लोक फसले जातील अशा प्रकारें विक्री करण्याविषयीं आमच्या दयाळू व सुज्ञ इंग्रज सरकारचे हातून कधी कोणास परवानगी मिळावयाची नाहीं हें निर्विवाद आहे. ह्मणून परवान्याचे आश्रयानें जर कोणी कांहीं अन्यायानें वर्तन करील तर त्यावर पैरवी ठेवणें ठिकठिकाणच्या अमलदाराचें कर्तव्यकर्म आहे व त्या प्रमाणें ते कांहीं कमी जास्त असल्यास तपासतील व लोकांचा तोटा होत असल्यास तो न होऊं देतील अशी पूर्ण खात्री आहे. कळावें. तारीख १६ नोंवेंबर सन १८७७ इसवी.

एक क्ष

वऱ्हाडसमाचार

मिति कार्तिक शुध्ध १३ शके १७९९

अंमलदार लोकांच्या बदल्या.

आजचे आमचे पत्रांत "वऱ्हाडांतील एक ज्ञ" ता सहीचें पत्र छापलें आहे. त्यांत तो ह्मणतो कीं अमलदार लोकांच्या कांहीं कालमर्यादेनें बदल्या होत नाहींत हें ठीक नाहीं. वणी जिल्ह्याचें यवतमाळास सदर स्टेशन होऊन १३ वर्षे झालीं तरी कित्येक अमलदारांस त्या जिल्ह्याची हद्द सोडून जाण्याचा सुदीनच उगवला नाहीं. असाही त्यानें पस्तावा केला आहे. पण ही गोष्ट कोणकोणास अनुलक्षून असावी तें समजत नाहीं. तो ह्मणतो त्याप्रमाणें बदल्या होणें इष्टच असेल तर लोकांचीं सरकारांत कांहीं विशेष गाऱ्हाणीं असलीं पाहिजेत. व तीं तशीं असतील तर जिल्ह्याचे मुख्य अधिकाऱ्यानीं वरिष्टास बदल्याविषयीं शिफारसही केली असेल. उगीच १०।५ मनुष्याच्या मतानें कोणाची बदली व्हावी हें योग्य नाहीं. व हजार पांचशें लोकांस कोणा अमलदाराचें एक ठिकाणीं रहाणें अपायकारक वाटलें तर ते सरकार रीतीप्रमाणें त्याचा बोभाटाही केल्यावाचून रहाणार नाहींत. व तसें नसेल आणि अडाणी रयत कोणा अमलदाराचा ताप सोसून स्वस्थ रहात असेल तर जिल्ह्याचे अधिकारी त्या गोष्टीचा विच्यार केल्यावाचून रहाणार नाहींत. व त्यांना तशी गोष्ट कोणत्या तरी पर्यायानें कळल्यावाचून रहाणार नाहीं असें आह्मास वाटतें. तथापि ही गोष्ट खात्रीची नाहीं. यास अपवादही असूं शकतील.

चांदुरास रा. रा. वामन नारायण बापट तहशिलदार आहेत. ते नेमणूक झाल्या

पासून एक दोन महिने खेरीज करून पुष्कळ वर्षे एकाच जागीं आहेत. ह्मणून त्यांना तेथील रयत कंटाळली असेल व ती त्यांच्या बदलीनें सुख पावेल असें आह्मांस वाटत नाहीं. मे० दस्तुर बहिमनजी साहेब थोडे महिने खेरीज करून पुष्कळ वर्षे अकोल्यास आहेत तरी त्यांच्या बदली विषयीं जर वार्ता निघाली तर आमचा सारा अकोले जिल्हा हळहळल्या वाचून राहील असें सहसा घडणार नाहीं. अशीं अशीं सद्रत्नें जर कांहीं ठिकाणीं विभूषीत आहेत व केवळ धर्म राज्याप्रमाणें त्यांजकडून सरकारी काम कारभार चालला आहे तर सरकारानें त्यांच्या बदल्या कराव्या हें कांहीं अवश्य नाहीं. आतां लबाड व दुर्वर्तनी लोक कावेबाजीनें आपलीं कृत्य उघडीस न येऊ देतां व सरकारांत बोभाट न होऊं देतां एकाच ठिकाणीं स्थीर राहातील तर त्यांच्या वारंवार बदल्या होणें अवश्य आहे खरें. पण मग त्यांना तीनवर्षांचा अवकाश देखील पुष्कळ होईल. लोकांची ओळख करून घेण्यास व आपला हेतु साधण्याच्या तजवीजीस लागण्यास तशा लोकांस थोडे महिनेही पुरतील आणि मग बदलीची मुदत संपेपर्यंत त्यांचे इच्छित काम सुरळीत चालेल. सबब अशा गोष्टींवर वरीष्ठ अधिकाऱ्यांनीं पैरवीच चांगली ठेविली पाहिजे. व रयतेनें सरकारास अधिकाऱ्यांचीं दुर्वर्तनें वेळोवेळ कळविण्यास सज्ज असलें पाहिजे. ह्मणजे तशा प्रत[illegible] कामगार चांगल्या रीतीनें वागण्याचा हल्लीं पेक्षां अधिक संभव आहे.

हें एथपर्यंत दूषित काम करणारे कामदार असतील त्यांच्या संबंधानें आमचें मत झालें. पण अधिकारी लोक पांच पांच दहा दहा वर्षे एके ठिकाणीं राहू नयेत. याविषयींचे आमचे बातमीदाराचे विच्यार व आमचे बंधु प्रमोदसिंधू यांची सूचना आह्मास मान्य आहे. कारण चांगल्या कामदारांच्या चांगुलपणाचा लाभ तरी सर्व काळ एकाच स्थलभागानें कां घ्यावा? सर्वत्र त्याची वाटणी असावी. आणि ती वरिष्ठ अधिकाऱ्यांस जेथें जेथें त्वरित असणें इष्ट वाटेल तेथें तेथें त्यांच्या बदल्यांची तजवीज करीत जावी असें आह्मास वाटतें.

रेलवे—सन १८७६ । ७७ सालचे रिपोर्टीवरून कळतें कीं, साऱ्या हिंदुस्थानांत एकंदर रेलवे ६९४८ मैल तयार झाली आहे. आरंभीं रेलवेचे कारखाने दुसरे लोकांकडे होते व हल्लीं सरकार स्वतः रेलवे तयार करते. लोकांचे रेलवेमध्यें गुंतलेलें भांडवल एकंदर ९४८३२९६२० रुपये आहे. व सरकारचें आजपर्यंत १९ कोटि रुपये स्टेटरेलवे तयार होण्यांत खर्च झाले आहेत. लोकांच्या भांडवलास ४पासून ५रुपयेपर्यंत व्याजाचा दर आहे. तितक्या व्याजापुरती रकम त्यांचे व्यवहारांत भाग ल्यास ठीक आहे. नाहींपेक्षां कमी असल्यास सरकारानें भरती करून द्यावी लागते. व असा दरसाल प्रकार चालू आहे च, या व्याजाकरितां मागल्या सालीं सुमार एक कोटि रुपये सरकारास द्यावे लागले होते. व या सालीं ९८ लक्ष रु. लागले. लोकांच्या रेलवेला शेकडा ४७ रुपये खर्च आला. व स्टेटरेलवेला शेकडा ७३ रुपये खर्च आला.

यासाली सरकारी व सावकारी दोन्ही रेलवे मिळून सुमार साडेच्यार कोटि रुपये उत्पन्न झाले. मागील सालीं साडेतीन कोटि रुपये झाले होते. सावकारी रेलवेला भागीदार ६३२२८ आहेत व त्यांपैकीं फक्त २९३ हिंदुस्थानांत असून बाकी विलायतेंत आहेत. विलायतेहून रेलवेकडे या सालीं जो माल आला त्याचें भाडें ३५८१२७० रुपये झालें. यावरून विलायतेहून किती माल इकडे येतो याची कल्पना करावी. आतां हिंदुस्थानांत कोळशांच्या खाणीचीं कामें सुरू झालीं आहेत व ते कोळसे रेलवेचे कामींही बरेच येऊ लागले आहेत यावरून तितक्या पुरता पैसा हिंदुस्थानांत राहील ही एक संतोषाची गोष्ट आहे. तसेंच काटकसरीनें खर्च होऊन उत्पन्नाकडे वाढ होऊं लागली आहे व तेणेंकरून व्याजाचा बोजा कमी होऊं लागला आहे ही दुसरी संतोषाची गोष्ट आहे.

वऱ्हाड.

थंडी चांगली पडूं लागली आहे. व हवा रमणीय झाली आहे.

रा. रा. लक्ष्मीपती नायुडू बारिस्टर हे वऱ्हाडांत आपला धंदा चालवितात त्यांच्या कामाबद्दल ही इतर वकिलाप्रमाणें फी आकारित जावी असा ठराव झाला आहे. आजपर्यंत आकारीत नव्हते.

जळगावचे व दर्यापुरचे नायब तहशिलदार रजा घेऊन महायात्रेस गेले होते ते परत येऊन आपआपले कामावर रुजू झाले.

देऊळगावची यात्रा दुष्काळचे संबंधानें यावर्षी चांगली भरली नाहीं. व पिण्याचें पाण्याची मोठी गैरसोय झाली असें तिकडील आलेले लोकांचे सांगण्यावरून समजतें.

मि. म्याकिंटाश साहेब शाळाखात्याकडील पहिले नोकरीचे संबंधानेंच इकडे येणार अशी गोष्ट नाहीं. विलायतेस न जातां इकडेच कोठें नोकरी पहावी अशा इराद्यानें ते येणार आहेत पण आले नाहींत. आंचा रजेंतील पगारही त्यांस मिळणें आहे.

क्या० स्पान्स्की साहेब यांस जून महिन्याचे १३वे तारखेपासून मेजरची मदवी मिळाली.

रेसिडेंट साहेबांनीं ठराव केला आहे कीं, इलीचपुर जिल्ह्यांतील मेळघाट तालुक्यांतील जंगलखात्यासंबंधी सर्व गुन्ह्याचो चौकशी यापुढें आकोले जिल्ह्यांतील अकोट तालुक्यांत होत जावी.

मि० फारसिथ साहेब पश्चिम वऱ्हाडाकडील असिस्टंट इंजिनियर गेले महिन्यांत आपले कामावर येऊन रुजु झाले. व मि० लेसली साहेबही रजेवरून परत आले.

मि० यादअली दर्यापुरचे तहशिलदार अर्धांग वायूनें आजारी आहेत व त्यांनीं दोन महिन्यांची रजा घेतली आहे. त्यांचे काम पाहण्यास रा. रा. गिरराव रामचंद्र डिपुटी क्लार्क आफ धि कोर्ट यांस नेमिलें.

श्री राजेश्वर देवालयाकडे इचलकरंजीकर नाटक वाल्यानीं २५ रुपये धर्मादाय दिले. ही देवालयाकडील कमीटीस बरीच मदत झाली. मागें एका सद्गृहस्थांनीं श्री राजेश्वराला अशीच रकम देण्याचें कबूल केलें आहे ती ते न विसरतां मंडळी कडे देण्याची कृपा करीत अशी मंडळीची इच्छा आहे.

चेंडुफळी— मुंबईचे क्रिकेट खेळणारे नामांकित पार्शी ११ गृहस्थ व वऱ्हाडांतील युरोपियन ११ गृहस्थ यांच्या दरम्यान काल परवा एथें चेंडूफळीचा खेळ झाला. प्रथम दिवशीं पार्शी मंडळीचे १०७ व युरोपियन मंडळीचे ९२ रन्स झाले व दुसरे दिवशीं पार्शी लोकांचे ७३ व युरोपियन लोकांचे १३९ झाले मिळून एकंदरीत युरोपियन मंडळीचे ४ रन्स अधिक होऊन सर्शी झाली तरी त्यांनीं आलेल्या पार्शी मंडळीच्या खेळण्याची फार वाखाणणी केली. त्यांत चांगले खेळणार होते त्यांचीं नांवें:— मि. बेजनजी एच रिपोर्टर, मि. ददाभाई पी बनाजी, मि. रुस्तुमजी एफ कार्क, मि. रुस्तुमजी जे कापडाया, व मि. अर्देसर पी लिबेटास—तसेच युरोपियन मंडळींत मि. फारसिथ, मि. रीड, मि. वाटस, मेजर लेन, व मि. [illegible]रिच हे चांगले खेळले. पार्शी व युरोपियन लोकांच्या आनंदप्रद खेळाची व सामन्याची व ऱ्हाडांत ही पहिलीच गोष्ट आहे सबब तिजबद्दल आह्मांस संतोष वाटतो.

उदईक एथल म्युनिसिप्यालिटी ची जनरल कमिटीभरणार आहे. तींत नव्या निवडणुकीच्यापद्धतीनें मेंबर कायम करण्याविषयीं आलेल्या लोकांच्या अभिप्रायाचा विच्यार होणारआहे. व दुसरी ही कित्येक महत्वाचीं कामें आहेत.

डा० आवट साहेब स्यानिटरी कमिशनर व मेजर लेन साहेब पोलिसचे इन्स्पेक्टर जनरल परवा येथें आले आहेत.

मे० एदलजी साहेब अस्टंची यांस वाशिमास मे० ताजुदीन साहेब ३ महिन्याचे रजेवर जाणार त्यांचे काम पाहण्या करितां जाण्याचा काल रेजी हुकूम झाला असें कळतें. २१३ दिवसीं ते तिकडे जातील.

आह्मांस लिहिण्यास अतिशय दुःख वाटतें कीं रा. रा. परशराम सखाराम [illegible] ट्रेनिंग कालेजाचे माजि प्रिन्सिपाल आजारी पडून मुंबईस गेले होते तेथें त्यांचा तोच आजार वाढून गेले सोमवारीं त्यांस दे[illegible] झाली. त्यांविषयीं अधिक लिहिण्यास आ[illegible] आमचा हात वाहत नाहीं. सबब पुढें लिहूं.

तारीख ९ एप्रील सन १८७७ चे. रे. आ. मध्ये वऱ्हाडांतील कोर्ट फी स्टांपचे वेंडर बदल नियम प्रसिद्ध झाले आहेत त्यांतील आठवे नियमांत कोणी लायसन्स घेतलेल्या अगर एक्स आफीसीओ. वेंडरनें कोणत्याही स्टांपा बदल त्या स्टांपाचे किमतीहून जास्त किंमत मागूं नये व घेवूनये हा मजकूर वाढविला आहे आणि त्याच प्रमाणें ता. २० जुलै सन १८७७ चे. रे. आ. मध्यें जनरल स्टांप आक्टाचे कलम ४८ अन्वये नियम प्रसिद्ध झाले आहेत त्यांतील १२वे नियमांत वेंडरनें कोणत्या ही स्टांपा बदल त्या स्टांपाचे किमतीहून जास्त किंमत मागू नये व घेवूं नये हा मजकूर सरकारानीं वाढविला आहे. म.

संकेताप्रमाणें १५वे १६ तारखेस जुडिशियल कमिशनर आफिसांत परीक्षा झाली. तिजकरितां आलेले गृहस्थांचीं नांवें.

१ मि० गनपतराव साहेब मराठी भाषेकरितां.

१ मि० शाबुदीन साहेब अव्वाची हायर स्ट्यांडर्ड मराठी भाषेकरितां.

१ एदलजी साहेब अव्वाची हायर स्ट्यांडर्ड करितां

१ मि० भीमराव अव्वाची लोअर स्ट्यांडर्ड करितां

१ मि० अबदुल अजिज लोअर करितां

परिक्षेचे प्रश्न. लोअर स्ट्यांडर

क्रिमिनल प्रोसिजर.

१ पोलिसाचे अधिकारांतील अपराध किंवा मुकदमा व पोलिसाचे अधिकाराबाहेरील अपराध किंवा मुकदमा तसेच ज्यास जामिन घेतायेतो असा अपराध किंवा मुकदमा व ज्यास जामिन घेतां येतनाहीं असा अपराध किंवा मुकदमा याविषयीं व्याख्या लिहा.

२ आपल्या समोर असलेला मुकदमा आपल्या अधिकाराबाहेर आहे असें मानिस्त्रेटास वाटेल तर त्यानें काय करावें, तसेच पुरतेपणी कडक शिक्षा आपल्याकडून देतां येतनाहीं असें आढळल्यास त्या मुकदम्यांत त्यानें काय करावें?

३ अपमृत्यू अथवा आकस्मिकमृत्यू झाला असतां कायद्याप्रमाणें पोलिसानें काय करावें?

४ माजिस्ट्रेट पुढें फिर्याद झाली असतां समन्स किंवा वारंट करण्यापूर्वी त्यानें काय करावें? फिर्याद खोटी आहे असें मानण्यास कारण असले तरी त्यास समन्स किंवा वारंट करणें भाग आहे कीं, काय?

५फिर्याद एदकम केव्हां काढून टाकतां येते? आणि अशी फिर्याद काढून टाकली असतां पुढें काम चालविण्यास हरकत आहे कीं काय?

५ कोर्टाचा अपमान झाला असतां त्याबद्दल तजवीज करण्याविषयीं हिंदुस्थानांतील फौजदारी कोर्टास काय अधिकार आहे ?

६ फौजदारी कामांत फिर्यादी व साक्षीदार यांची साक्ष लिहून घेण्याच्या बाबदींत काय फरक आहे ? समन्सीच्या मुकदम्यांत. २ इतर मुकदम्यांत.

दिवाणी.

सिव्हिल प्रोसिजर.

सवाल १ला फिर्यादअर्ज केव्हां रद्द करता येतो, आणि तो रद्द झाला असतां त्याचा परिणाम काय होईल ?

फिर्यादअर्ज रद्द केल्याच्या हुकुमावर अपील आहे किंवा कसें ?

२ दाव्यांतील कोणत्याही पक्षकाराचें मरण, लग्न, नादारी अथवा दिवाळें निघणें वगैरे कर्त्यांनें त्या दाव्याचा परिणाम काय होईल?

३ पक्षकाराच्या हजर रहाण्याविषयीं आणि हजर न राहिलें तर काय परिणाम होईल याविषयीं दिवाणी कायद्यांत काय वहिवाट सांगितली आहे.

१ नेमल्या दिवशीं उभय पक्षकार हजर न होतील तर, किंवा

२ जर वादीच हजर झाला तर, किंवा

३ जर प्रतिवादीच हजर झाला तर.

४ दिवाणी मुकदम्यांत मुद्दे काढण्याची कशी रीत आहे ? आणि या बाबदींत कोर्टास कसे अधिकार आहेत ?

५ कोर्टांत असलेल्या साक्षीदाराच्या जबानीविषयीं व ती लिहून घेण्याविषयीं काय नियम आहेत ?

६ फैसला कोणत्या भाषेंत लिहिला पाहिजे आणि त्यांत काय असलें पाहिजे.

वर्तमानसार

इंदुरचे पोलिटिकल एजंट सर हेनरी डेली सिमल्यास गेले होते ते परत आले. धारचे राजे साहेब जानेवारीचे पहिले तारखेस कलकत्यास स्टार आफ इंडियाची पदवी मिळणार आहे ती करितां तिकडे जाणार. होळकर सरकार जाणार किंवा नाहीं तें समजलें नाहीं.

राजपुत संस्थानांतील स्टेट रेलवेचें मुख्य आफिस आग्र्यास होणार अशी वार्ता होती पण तेथें न होतां अजमिरास होणार असें आतां समजलें आहे.

कलादगीस दुष्काळसंबंधी कामाकरितां रा. रा. विष्णु बाबाजी ठाकुर स्पेशियल मामलेदार होते त्यांनीं त्यांत कांहीं गडबड केली असें दुष्काळ कमिशनर कर्नल अंडरसन साहेब यांनीं सरकारास लिहिल्यावरून त्यांनां सस्पेंड केलें आहे.

मुंबईचे सर रिचर्ड टेंपल साहेब बहादूर काठेवाड व सिंध प्रांतांत फिरावयास गेले. ते १२ वे तारखेस मुंबईहून निघून १५वीस गोगोत जाणार होते. पुढे १६वीस व १७ वीस भावनगरास राहून आज १८ वीला पालिठाण्यास जाणार. तेथून जुनागडास जाऊन गिरनार पर्वतावरील नामांकित देवालयें पहाणार. व तिकडून पोरबंदराकडे व कच्छकडे जाणार. व डिसेंबरचे पहिले तारखेस कराचीस जाण्यास निघतील. भावनगरास त्यांच्या करितां मोठ्या समारंभाची तयारी चालू होती.

पुण्यास सरदार लोकांच्या मुलांकरितां राजकुमार कालेज स्थापन करण्याचा विचार आहे. व धारवाडास गवरनर साहेब गेले होते तेव्हां भाषणांत थोड्या वर्षांत अगर थोड्या महिन्यांत तेथें कालेज कदाचित होईल असें ते बोलले. त्यावरून लोकांचा तर्क निघाला आहे कीं पुण्यास असलेलें डेकन कालेज धारवाडास जाणार-पण ही केवळ गप आहे.

ज्योतिःशास्त्रवेत्त्यांनीं मंगल नावाचा जो ग्रह आहे त्याला उपग्रह किती आहेत तें पहाण्या विषयीं मेलबोर्न एथील वेधशाळेंत फार मोठ्या दुर्बिणीच्या सहायानें शोध पुष्कळ केले पण त्यांचें कांहीं फल झालें नाहीं असें समजतें.

कैलासवासी सर जमशेटजी बाटलीवाले यांचे स्मरणाकरितां सुरत एथील पारशी वर्गणी जमवून विद्यालयांत दोन पगारी जागा कायमच्या ठेवण्याचे खटपटींत आहेत.

मादागास्कार येथें इंग्रज लोकांच्या उद्योगानें गुलामांचा व्यापार बंद झाला. या वेळेस २,००,००० गुलाम आपल्या गुलामगिरीपासून मोकळे झाले असें समजतें.

मद्रास—दुष्काळाविषयीं एकंदर ८॥ कोटि रुपये व मुंबई प्रांतास २ कोटीहून कांहीं कमी खर्च होईल असा अदमास आहे.

नेपाळांत यंदा भाताचें पीक ८पासून १२ आणे पर्यंत येईल असा अंदाज आहे. इतपत तरी येईल असें कोणासही वाटलें नव्हतें.

'आकेडेमी, वरून समजतें कीं प्रसिद्ध संस्कृतज्ञ प्रोफेसर म्याक्स मुल्लर हे एक वर्षभर प्रवास करून बहुत माहिती मिळवून विलायतेंत आक्स फर्ड येथें परत आले आतां या ऋषींनीं जगतांतील सर्व धर्मपुस्तकांची भाषांतरें करून प्रसिद्ध करण्यास आरंभ केला आहे. इं. प्र.

मद्रास इलाख्यांत बहुतेक ठिकाणीं पर्जन्यवृष्टि विपुल होऊन पिकें चांगलीं आलीं आहेत.

यंदा अमेरिकेंत कित्येक प्रांतांत गव्हाचें पीक फारच चांगलें व मातबर आलें आहे. ज्ञा. द.

रा. रा. गोविंद वासुदेव कानिटकर यांनीं "श्रीमंत नारायणराव पेशवे यांचा मृत्यु,, या विषयावर उत्तम रीतीचा निबंध लिहिला ह्मणून त्यांस दक्षणा प्राइज कमेटीनें ५० रुपयाचें बक्षीस दिलें.

हिंदुस्थानांत सोडती वगैरे करूं देऊं नयेत त्या हुकूम हिंदुस्थान सरकारानें ग्याझेट आफ इंडियांत प्रसिद्ध केला आहे व हा हुकूम अमलांत आणण्याविषयीं गव्हरनर व लेफ्टनेंट गव्हरनर्स यांणीं होईल तितका प्रयत्न करीत असावें अशी त्यांस विनंती केली आहे.

बडोद्याचे दिवाण राजे सर टी माधवराव, के. सी. एस. आय. यांनीं त्रावणकोर एथें जाण्याकरितां कांहीं दिवसांपूर्वी रजा मागितली होती परंतु दुष्काळामुळें ती त्यांस मिळाली नाहीं. हल्लीं ती त्यांस मिळाली असून ते थोडक्याच दिवसांत तिकडे जाणार आहेत असें समजतें.

मिठागराचे खात्याचे संबंधानें जो एकंदर सालीना खर्च होतो तो सुमारें दोन लक्ष कमी केल्याचें कळतें.

शिंदे सरकार हे "ग्रांड क्रास" चा किताब घेण्याकरितां थोड्या दिवसांनीं कलकत्यास जाणार ह्मणून कळतें.

निश्चयाचें फळ. रेलवे गाडींत भंगी बसूं नये ह्मणून सुरत, भडोच, बडोदें आमदाबाद वगैरे ठिकाणचे यात्रेस जाणाऱ्या लोकांनीं रेलवे कंपनीस अर्ज केले. त्याचा बंदोबस्त त्यांचे ह्मणण्याप्रमाणें झाला नाहीं. तेव्हां सर्वांनीं आगगाडींतून न जातां पायरस्त्यानें जावें. आगगाडींतून कोणी गेल्यास त्यास बहिष्कृत करावें, याप्रमाणें ठरवून ठिकठिकाणच्या लोकांस खबरा दिल्या. त्याप्रमाणें बहुत करून सर्व यात्रा पायरस्त्यानें डाकुराच्या यात्रेस गेली. सर्व यात्रा पायरस्त्यानें चालली हें पाहून पौर्णिमेच्या आदले रात्रीं येथील लोकांस यात्रेस जाणाऱ्या लोकांकरितां स्वतंत्र गाडी सोडली जाईल, त्यांत भंगी लोकांस घेतलें जाणार नाहीं ह्मणून समज मिळाली परंतु ही तजवीज कंपनीनें फार उशिरानें केली यामुळें कंपनीस पुष्कळ नुकसान सोसावें लागलें.

रंगुनांतील प्रोम जिल्ह्यांत एक चमत्कारिक खटला चवकशीकरितां आला आहे. त्याची हकीकत अशी आहे कीं, एक अति रूपवान स्त्री होती तिजवर दोन तरुण गृहस्थ प्रीति करीत होते. त्या दोघांपैकी एक श्रीमान व एक गरीब होता. कांहीं दिवसांनीं त्या श्रीमंताबरोबर तिचें लग्न झालें. नंतर कांहीं दिवसांनीं ती पटकीनें मेली. तेव्हां तिच्या नवऱ्यानें अतिशय शोक केला. ही गोष्ट त्या गरीब मनुष्यास कळतांच तोही तेथें गेला व तिजजवळ शोक करीत बसला. तेव्हां कांहीं वेळानें ती जिवंत झाली, आणि तिच्या गरीब प्रियकरानें तिला आपले घरीं नेलें. ही गोष्ट तिच्या पहिल्या नवऱ्यास कळतांच तो तिला मागूं लागला पण त्या गरीब प्रियकरानें सांगितलें कीं, ती मजकरितां जिवंत झाली आहे तेव्हां मी तुला देणार नाहीं. सदर श्रीमंत गृहस्थानें त्याजवर फिर्याद केली आहे असें कळतें. ने. ओ.

प्रातःस्मरण.

प्रपंचाच्या घालमेलींत निमग्न झालेल्या मनुष्यास अव्यग्र चित्तानें परमेश्वराचें ध्यान मनन करण्यास फारच विरळा सवड मिळते. सांसारिक कर्में व षड्विकारसंबंधी व्यवहार यांचा झपाटा चालला असतां त्यांचे चक्र स्थीर करून व मनाची त्यांजमधील अनुरक्ति नाहींसी करून तें मन सुस्थैर्यानें व निश्चळपणानें परमेश्वराच्याठायीं लावणें ही कांहीं साधारण गोष्ट नव्हे. या कर्मांचा गाडा एक वेळ चालू झाला व या भवसागरांतील नानातऱ्हेचे तरंगास व तुफानास आरंभ झाला ह्मणजे मनुष्याच्या मनोवृत्ती खवळून जाऊन त्याचें देहभानही जातें आणि आपल्या पारमार्थिक कर्तव्याचीं आठवणही त्यास पडत नाहीं. यदा कदाचित असें कांहीं कर्तव्य आहे असें स्मरण जरी झालें तथापि तें योग्य रीतीनें बजावण्याकरितां मनाची स्थिति निश्चळ नसल्यामुळें तत्संबंधी केलेले श्रम बहुधा निष्फळ होतात.

ही अडचण पूर्णपणें ध्यानांत आल्या वरूनच आमच्या देशांत प्रातःस्मरण करण्याची चाल पडली असावी यांत संशय नाहीं. रात्रीस निद्रेचा उपभोग घेऊन मनोवृत्ती सर्व थंड होतात, व मनास शांती व समाधान होऊन मनुष्य प्रातःकाळीं जेव्हां जागा होतो तेव्हां व्यवहार कृत्याच्या खटाटोपीस लागण्याच्या पूर्वी जी मनाची निश्चळ स्थिति असते तीच परमेश्वराचे ध्यान करण्यास योग्य होय. शारीरिक समाधान व मानसिक स्थैर्य हीं जशीं त्या काळीं उपलब्ध असतात तशीं दुसऱ्या कोणत्याच काळीं नसतात. या वेळेस सृष्टींतील बाह्य प्रकारही असा कांहीं चमत्कारिक असतो कीं, तेणेकरून मनुष्याच्या शांत मनोवृत्ती उल्हासित होतात व निष्कलंक भक्तीनें आणि प्रेमानें भरलेलें मनुष्याचें अंतःकरण आणि नवीन उदयास पावणारी सौंदर्ययुक्त सृष्टी हीं एक नादानें व मधुर स्वरानें परम जनकाच्या अनिवार चातुर्याचें व दयेचें गायन करितात. अंधाराचा नाश होऊन सूर्यकिरण नुकेंच चोहों दिशांमध्यें प्रकाश फेकूं लागले आहेत, पक्षी आपापले घरटे सोडून इकडे तिकडे उडताहेत व आपापल्या मधुर व कोमल शब्दांनीं गायन करिताहेत; वायु मंद व शितळ वाहात आहे व अंधकाराचा पडदा हळूहळू निघून जाऊन सर्व ब्रह्मांड निद्रावस्थेतून जागृत होतआहे. अशावेळीं आल्हादित व भक्तिपरायण मनास एकाग्रतेनें परमेश्वराच्या ध्यानमननाकडे व भजन स्तवनाकडे फार सुलभ रीतीनें लावितां येतें हा अनुभव आमच्या हिंदु लोकांस जितका आहे तितका दुसऱ्या कोणत्याही लोकांस असेल असें वाटत नाहीं; सुप्रभातीं भूपाळ्या अथवा पहांटसच गोड लागणारे दुसरे जे गायनाचे प्रकार त्यांच्याद्वारें परमात्म्याचा स्तव करण्याचा अथवा अभंग, काकडआरत्या वगैरे ह्मणून भजन करण्याचा प्रघात आमच्या सर्व हिंदुलोकांत सर्वत्र चालू आहे. हा प्रघात सर्व पारमार्थिक लोकांनीं चालविणें हें योग्य आहे. दिवसाच्या अन्यभागीं नेमलेल्या वेळेस कांहीं काळ प्रार्थना करण्यांत घालविणें हें ठीक आहे. परंतु संसार कर्मांत एकवेळ निमग्न झाल्यावर हा नेम विन अटकावानें चालविणें कठीण व मनाची नेहमी एकाग्रता होणेंही कठीण हें बहुधा सर्वांच्या अनुभवास आलेंच असेल. याकरितां आमच्या विच्यारवान व धर्मशील पूर्वजांचा मार्ग चालू ठेवणें हें उत्तम आहे. सु. प.

हें पत्र अकोला एथें वऱ्हाडसमाचार छापखान्यांत खंडेराव बाळाजी फडके यांनीं छापून प्रसिद्ध केलें.

REGISTERED NO 6, 1877.

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ११ अकोला, रविवार ता० २५ माहे नोवेंबर सन १८७७ इ० अंक ४७

वऱ्हाडसमाचाराची किंमत

	रुपये
वर्षाचे अगाऊ	५
सालअखेर	७
किरकोळ अंकास	०४
डाकहाशील	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
,, अखेर	२

नवीन वर्गणीदार होऊ इच्छिणारे लोकांकडून आगाऊ वर्गणी यावी म्हणजे पत्र सुरू केलें जाईल.

नोटिसीबद्दल.

मराठी, १० ओळीचे आंत	१
१० ओळीपुढें दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
,, दुसरे खेपेस	०२

जाहिरखबर.

सर्व लोकांस जाहीर व्हावें कीं, आजपासून पुढें दुसरी जाहिरखबर देई पर्यंत आह्मी आपल्या वऱ्हाडसमाचार छापखान्याचे म्यानेजर रा. रा. हरी रामजी अनवीकर यांस नेमिलें आहे. तर तें कारखान्या संबंधी पत्रव्यवहार व बिलें वगैरे करतील तीं आणि पैसा घेतल्याच्या पावत्या देतील त्या आह्मास मंजूर आहेत. कळावें ता० २२ माहे नोवेंबर सन १८७७ इ०

खंडेराव बळाजी फडके
वऱ्हाडसमाचाराचे मालक.

जाहिरखबर.

सर्व न्यायाचीं दिवाणी फौजदारी आणि मुलकी कोर्टें आणि इतर अधिकारी व बोरगाव आणि सांगळूद या दुकानचीं सर्व कुळें व गुमास्ते आणि या दुकानाशीं संबंध ठेवणारे लोक व इतर लोक यांस खालीं सही करणार इजकडून अशी विनंती केली जाते कीं, माझा भ्रतार मयत झाल्या मागें माझा पुत्र अज्ञान गणपतगीर हा मयत झाला त्याची विधवा भागीरथी हीही अज्ञान असल्यानें मी धर्मास अनुसरून व हक्कानें आजवर तिचें पालन पोषण करीत आहे. थोडे दिवसांपूर्वीं अज्ञान भागीरथी इचे आईनें तीस माहेरी भेटविणें आहे या बहाण्यानें आपले घरीं नेऊन ठेवून (भागीर्थी अज्ञान पालन करणार सोनाबाई व बंधु खुशालगीर) या सहीची मला आणि माझे तर्फे काम करणारे गोविंदगीर वगैरे कांहीं लोकांस कायदेशीर करीत असलेल्या कामास अडथळा यावा या हेतूची ता. २१ अक्टोबर सन १८७७ चे वऱ्हाडसमाचारांत नोटिस दिली, त्या अलीकडे सदरील सहीचें एक कुलमुखत्यारपत्र दतगीर गोसावी याचे नावें करून दिल्याचें ऐकतों यामुळें खालीं लिहिलेल्या गोष्टी कलमवार कळविणें भाग आहे.

१ अज्ञान भागीरथी इचें पालन करणार सोनाबाई किंवा खुशालगीर नसोन मी आहे. व तें आजवर करीतही आहे. व माझा हक्क आहे. या सबबेनेंच जीं कामें कोर्टांत चालून निकाल झाला व होणें राहिला किंवा पुढें होणार यास बाध न येण्यासाठीं सदरील इसम अज्ञानाचे पालन करणारे ठरेपर्यंत त्या लोकांस काम चालविण्याची परवानगी नसावी अशी सर्व कोर्टांस प्रार्थना आहे.

२ गोविंदगीर याजवर माझा पूर्ण विश्वास आहे आणि तो इमानानें काम करीत आहे. त्यास दोष देण्याबद्दल मजजवळ कांहीं साधन नाहीं. त्यास मी स्वतः आणि अज्ञानाचें पालन करणार मी या सहीचें जें मुखत्यारपत्र दिलें आहे तें रद्द झाल्याबद्दल कोणी मनांत शंका आणूं नये. त्या उलट असें कळविते कीं, त्याचे पुष्टीकरणार्थ मजबुतीपत्र त्यास करून दिलें आहे. व त्याचें करणें मजला सर्वत्र मान्य आहे.

३ माझे सर्व गुमास्ते आणि घरीं रहाणारे लोक यांस कळविते कीं, सोनाबाई किंवा खुशालगीर अगर त्याचे तर्फे जो मुखत्यार अगर कोणीही याचें नाव सांगून बोरगाव अगर सांगळूद दुकानांत हिशेब विच्यारण्यासाठीं तर काय पण नुस्तें आत येऊं देण्याची परवानगी मी देत नाहीं. या सेवाधर्मास तुह्मी पूर्ण सांभाळून त्या लोकांस अशी ताकीद द्यावी कीं, कोर्टाचे हुकूमावाचून तुमचा प्रवेश होणें नाहीं इतक्यावर ही गैरसमजुतीनें कांहीं गैरकायदेशीर कृत्य करूं लागल्यास त्यांस योग्य शासन होण्यासाठीं फौजदारी कोर्टाचा सरळ मार्ग दाखवावा.

४ बोरगाव आणि सांगळूद या दुकानचीं कुळें यांणीं ध्यानांत ठेवावें कीं, या दुकानच्या ज्या लोकांकडे बाक्या असतील त्यांणीं मजला किंवा ज्यास मी त्या घेण्याकरितां योग्य अधिकार दिला आहे त्यांसच द्याव्या. सोनाबाई किंवा खुशालगीर यास किंवा त्याचे तर्फे काम करणारे लोकांजवळ दिल्यास त्या जमेस न धरल्या जातां योग्य रीतीनें वसूल केल्या जातील.

५ भागीरथी अज्ञान पालन करणार सोनाबाई व खुशालगीर या नावावर आणि दस्तैवज किंवा सहीवर कोणतेही मनुष्यानीं कर्ज देऊ नये किंवा व्यापारांत संबंध ठेवूं नये. दिल्यास तो पैसा देण्याबद्दल इस्टेट जबाबदार नाहीं.

६ भागीरथी इच सर्व आप्त आणि विशेषें करून तिची मातोश्री सोनाबाई ईस कळविण्यांत येतें कीं, दैवदशेनें मजला एकच पुत्र तोही मयत झाला त्याचे ठिकाणीं सून भागीरथी ईस मानून पालन करीत असतां थोडे दिवसांपूर्वीं तुह्मी तिचा व माझा कपटानें वियोग करून आपले घरीं नेऊन ठेविलें कारितां तीस मजजवळ पावतें करावें तिजवर माझी जी ममता आहे ती तुह्मास कळविली असतां तुमचा विश्वास बसणार नाहीं. आडमार्गीनीं जाणारे लोकांचे सांगण्यावरून पैशाची खराबी करूं नये. कळावें तारीख १६ माहे नोवेंबर सन १८७७ इसवी.

(सही) लक्ष्मीबाई भ्रतार माधोगीर
गोसावी दुकान बोरगाव सांगळुद
दस्तुर सखाराम गुमास्ते.
निशाणी हातची खुद असे,

नोटिसा

सोनाबाई जवजे विठ्ठलगीर व खुशालगीर राहणार दोनवाडें यांस खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं, तुह्मीं ता. २१ आक्टोबर सन १८७७ इसवीचे वऱ्हाडसमाचार पत्रांत भागीरथी अज्ञान पालन करणार तुह्मीं या सहीची नोटिस आह्मांस दिल्यांत गोविंदगीर याचे नावचें मुखत्यारपत्र आह्मी रद्द केलें, त्यास पैसा देऊं नये. तसेंच ८ दिवसांचे आंत बोरगाव आणि सांगळूद दुकानचा हिशेब समजून द्यावा ह्मणून दर्शविलें. त्यावरून कांहीं दिवस आमची अशी समजूत झाली होती कीं, आजवर भागीरथी बाईचें पालन तिची सासू लक्ष्मीबाई करीत असून तिनें करण्यास नाकबूल केलें, अगर कोर्ट मार्फत तुह्मी पालन करणार ठरला कीं काय व असें असेल तर हिशेब दिलाच पाहिजे या संशयांत मनाचा ओंघ घालविला होता त्याचे समाधान करून घेतल्या अंतीं आमची पूर्ण खात्री झाली कीं, तुह्मी केवळ अज्ञानाचें पालन करणार ह्मणून सोंग आणण्याचा यत्न करित आहा त्या अर्थी असे कळविलें जातें कीं तुह्मी भागीर्थीबाईचे पालन करणार नसोन तिची सासू लक्ष्मीबाई आहे व तिचे आज्ञेने आजवर आह्मी वर्तन करितों तद्वतच पुढेंही करू. पालन करणार आहा अशाबद्दल योग्य कोर्टाचा दाखला आह्मास दाखविल्यावाचून व त्या दाखल्यांत हिशेब द्यावा असें फर्माविल्यावाचून दाखविला जाणार नाहीं. आह्मास लक्ष्मीबाई आणी तिनें अधिकार दिलेल्या योग्य मनुषाचा हुकूम मानणें आहे त्याचा भंग होणेबद्दल तुह्मी आमचे मनाचा कल फिरविण्याचा यत्न करूनये. दुसरी गोष्ट लक्षांत ठेवावी की आमचे योग्य मालकाकडून आह्मास सक्त ताकीद मिळाली आहे कीं सोनाबाई किंवा खुशालगीर वगैरे लोकांचीं मनें तंटे उपस्थित करण्याकडे प्रवृत्त झालीं आहेत त्यापेक्षा त्यास किंवा त्यांचितर्फे कोणतेही मनुष्यास तुमचे स्वाधीन असले मालावर अगर घरीं येऊ देऊनये किंवा राहू देऊनये अगर कोणतेही कामांत प्रवेश करूं न देतां त्यांजकडून बलात्कार गैरवागणूक होऊ लागल्यास फौजदारी कोर्टाचे मार्गाकडे घेऊन जावें करितां तुह्मी स्वतःकडे अगर आमचे स्वाधिन असले मालावर येऊनये हे लक्षांत ठेवावें कोर्टमार्फत तुह्मी पालन करणार अगर पालिक ठरल्यास आह्मी तुमचे गुमास्ते जवळच आहो कळावें तारीख १६ माहे नोवेंबर सन १८७७ इसवी.

सह्या.

सखाराम वल्लद सिवाजी
गुमास्ते दस्तुर खुद.
केवजी सोनाजी गुमास्ते दस्तुर खुद.
गणपती पाटील मौजे सांगळूद
दस्तुर खुद.
पांडू पाटील गुमास्ते मौजे
सांगळूद दस्तुर खुद.

नोटिस.

रामजी वल्लद महादजी बेदरे जात मराठे रहाणार मौजे बडगाव प्रगणे अनसिंग तालुके वाशिम जिल्हा मजकूर यास खालीं सही करणार इजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं, मी तुझी लग्नाची बायको असून लग्न होऊन सुमार दहा वर्षें झालीं. इतके अवकाशांत एक दोन वेळा तूं मजला आपले घरीं नेऊन नांदविंत नाहींस व अन्न वस्त्रही देत नाहींस. हल्लीं मी आपल्या होषांत येऊन ऋतु प्राप्त होण्यास मजला सुमार दोन वर्षें झालीं. परंतु तूं मजला घेऊन न जातां तसेंच माझे आई बापाचे घरीं ठेविलें. तूं दुसरी पाटाची बायको केल्याचें मला समजलें. सबब नोटिस दिली जाते कीं ही नोटिस पावल्यापासून १५ दिवसांच्या आंत तूं दुसरी बायको केल्यापासून मी आईचे घरीं राहिल्यामुळें जो खाण्यापिण्यास खर्च झाला त्याचा आकार दरमहा ५ रुपये प्रमाणें सहा वर्षांत ३६० चलनी याचे कलदार ३२१ हे देऊन मजला प्रपंचाचा उपभोग दाखविण्यास आपल्या घरीं घेऊन जावें. याप्रमाणें मुदतीचे आंत न झाल्यास दिवाणी कोर्टांत फिर्याद करून वर लिहिलेला पैसा कोर्टाचे खर्चासह घेईन व दुसरा नवरा करीन. कळावें. तारीख १९ माहे नोवेंबर सन १८७७ इसवी.

(सही) भिवरा मर्द रामजी रहाणार लेवें हल्लीं वस्ती पुसद इचेहातची निशाणी बांगडी.

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्याच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये.

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस:—

वि. वि. महाराज, गतवर्षी दक्षिण प्रान्तीं मेघराजानीं कृपा न केल्यामुळें दुष्काळानें तिकडेच काय पण इकडेसुद्धां बराच कडाका उडवून दिला व धारन अतिशय चढून जिकडे तिकडे हलकल्लोळ झाला. यंदा मेघराजाचे कृपादृष्टीनें थोडे दिवसांपूर्वी चहुकडील एकसारखी "कित्येक वर्षांत असें पीक आलें नव्हते असें यंदा येणार" अशी आरोळी ऐकूं येत होती. पण लवकरच याचे उलट वातम्या येऊं लागल्या. कोठें अकालीं पाऊस होऊन पिकाची नासाडी झाली, कोठें कमी पाऊस पडून पिकें सुकलीं. तसेच आपल्या वऱ्हाडांत ही एक हस्ताचा चांगला पाऊस नपडल्यामुळें खरीपाचे पिकास चार सहा आणे हाणी झाली, आतां रब्बीचे पीक कसें काय येतें पहावें. तूर्त तर थंडी बरीच पडते तरी फार थोडी असतें ह्मणून एकदा पाऊस पडण्यावर आवलंबून राहील. तरी आज चहूंकड चंगळ आहे. उत्साव सुरूं आहेत, यात्रा सुरू आहेत, व लग्नाचें संबंधाचे बेत जारीनें सुरू झाले आहेत. ह्या प्रांतांतून खेड्यापाड्यानीहाय देखील नाटकाचे प्रयोग नवे नवे होत आहेत. पुढें राम जाणें. लोभ आसावा ही विनंती तारीख १९ माहे नोवेंबर सन १८७७ इ.

प्रांतातून भ्रमणकरणारा
तुमचा हेर.

वऱ्हाडसमाचार

मिति कार्तिक वद्य ५ शके १७९९

कैलासवासी परशराम सखाराम गुप्ते.

आह्मी आपल्या मागील अंकांत रा. रा. परशराम सखाराम गुप्ते एथील ट्रेनिंग कालेजाचे माजी प्रिन्सिपाल यांस मुंबईत तारीख १३ माहे नोवेंबर सन १८७७ रोजीं देवाज्ञा झाल्याचें दु:खकारक वर्तमान वाचकांस कळविलें आहे. व त्याच वेळीं त्याजबद्दल जें आह्मास आधक लिहिणें आहे तें पुढें लिहूं असेंही सुचविलें आहे. त्याप्रमाणें त्यांची आह्मास माहित असलेली हकीकत आह्मी आपल्या प्रिय वाचकांस सादर करितों.

रा. रा. परशराम सखाराम गुप्ते मोठे थोर व कुलीन घराण्यांतील होते. ह्यांचे वडील पूर्वी सोलापुर जिल्ह्यांत प्रिन्सिपल सदर अमीन होते व हल्लीं ह्याचे वडील बधु रा. रा. रामचंद्र सखाराम गुप्ते त्याच जिल्ह्यांत डिपुटी कलेक्टर आहेत व कनिष्ठ बंधू रा. रा. वासुदेव सखाराम गुप्ते सातार जिल्ह्यांत सब रजिष्ट्रार आहेत. यांचा जन्म शके १७५६ च्या मार्गशीर्ष महिन्यांत झाला व मरण समयीं यांचे वय ४३ वर्षांचें होतें.

यांचा मराठी व इंग्रजी अभ्यास अनुक्रमें करून नाशीक व पुणें एथें झाला. सन १८५६ सालांत पुणें एथील कालेजांत मिस्तर मेगडुगल, डाक्टर फ्रेझर, व मेजर क्यांडी प्रिन्सिपाल यांच्या शिक्षणा खालीं हे होते. पुढें कालेज सोडून राव बहादूर नाना मोरोजी त्या समयीं पुणें एथें हुजूर डिपुटी कलेक्टर होते त्यांच्या हाताखालीं ह्यांनां शिरस्तेदारीची जागा मिळाली. तेथें दोन तीन वर्षें उत्तम प्रकारें व हुशारीनें काम करून पुढें मि. कागलन साहेब असिस्टंट कलेक्टर यांच्या हाताखालींही शिरस्तेदारीचें काम केलें. नंतर १८६० अखेर नगर जिल्ह्यांत यांजला स्मालकाज कोर्टाचे क्लार्क नेमिलें. सन १८६२ च्या आरंभीं मि. गान साहेब पुणें एथें स्माल काज कोर्टाचे जज्ज होते त्यांच्या हाताखालीं त्याच हुद्यावर यांची बदली झाली. पुढें गान साहेबांची पुण्याहून बदली झाल्या नंतर तेथें राव बहादुर मोरोबा कान्होबा यांची नेमणूक झाली. त्यांच्याही हाता खालीं यांनीं कांहीं महिने काम केलें पण घासाघीस होतां होतां राव बहादुरांचे व यांचे वैमनस्य पडलें व परिणामीं यांस क्लार्कच्या जागेवरून कमीही केलें. तथापि यानीं सरकार अदालतींत अपील करून आपल्यास निर्दोषी करून घेतलें व यांस पुन: सरकारी खात्यांत नोकरी मिळावी असा ठराव करून घेतला. नंतर १८६४ सालीं मि पिन्हीं साहेब ठाण्यास जज्ज होते त्यांनीं आदालतींत इंग्रजी आफिसांत यांस जागा दिली. पुढें मेहकर जिल्हा नवीन होऊन जानेफल एथें मेजर बेल साहेब डिपुटी कमिशनर झाले त्यांनीं पिन्ही साहेबांस कोणी हुशार मनुष्य शिरस्तेदारीचे काम करण्या लायक असल्यास पाठवून द्यावा असें पत्र लिहिल्यावरून पिन्ही साहेबांनीं यांची शिफारस केली. व सन १८६५ सालाचे आरंभा हे वऱ्हाडांत आले व यांची नेमणूक रिविन्यू शिरस्तेदारीच्या जागेवर मे. बेल साहेब यांच्या हाताखाली झाली. व सन १८६७ सालचे अखेरीस मे. बेल साहेब डिपुटी कमिशनर यांची बदली उमरावतीस झाली त्या समयीं त्यांच्या शिफारसीवरून तेथील क्लार्क आफ धि कोर्टची जागा यांस मिळाली, व पुढें उमरावती जिल्ह्यांत यांनीं पांच सात वर्षें मोठ्या हुशारीनें व तत्परतेनें क्लार्कीचें काम केलें. तेणेंकरून सर्व लोकांत यांची मोठी चहा होऊन चांगली मान मान्यता झाली. ज्या ज्या युरोपियन सरदारांच्या हाताखालीं यांनीं काम केलें त्यांचा त्याचा यांवर चांगला लोभ जडला. व यांत विशेषेंकरून कर्नल बुशबी व मेजर बेल साहेब यांचा तर त्यांच्या लायकीविषयीं व विश्वासूपणाविषयीं पूर्ण भरवसा होता. असा यांचा भरभराट व उत्कर्ष चालला असतां कित्येक कुटील व मत्सरी लोकांस तो सहन न होऊन यांच्या अब्रूस कलंक लावावा अशी इच्छा उत्पन्न झाली. व पुढें सन १८७२ सालीं कर्नल नेभार्ड साहेब कमिशनर दोन वर्षांच्या रजेवर विलायतेस गेले व त्यांचे जागेवर मे. कर्नल अलार्डाइस साहेब यांस आफिशियेटिंग कमिशनर नेमिलें. ह्यांनां वऱ्हाडी लोकां इतके दक्षिणी लोक तादृश प्रिय नसत् हें बहुतेकांस माहित असेलच. तेव्हां हे सरदार नुतन आले असें पाहून यांचे अहितेषी लोकांस आपला कावा साधून घेण्याची चांगली उमेद आली. पुढें बिननावचे अर्ज होऊन यांस सन १८७३ च्या मार्च महिन्यांत सस्पिंड केलें आणि कमिटी करून चौकशी करावी असा अलिशान सांडर्स साहेब रेसिडेंट यांचा हुकूम आला. नंतर कमिटीची नेमणूक झाली त्यांत मि. हार्डर्न साहेब डिपुटी कमिशनर हे प्रासिक्यूटर होऊन काम चाललें व मेजर मैंजिस साहेब प्रेसिडेंट व क्या. ग्रांट व फ्यारर सा. मेंबर झाल. पुढें सुमारें २।२॥ महिने पावेतों रेंगडत चौकशी होऊन एक दोन प्रकरणांत दोषी ठरवून यांजला नोकरीवरून बरतर्फ करावें अशी कमिटीनें आपल्या रिपोर्टांत शिफारस केली. नंतर जुलै महिन्यांत रेसिडेंट साहेबांनीं कमिटीच्या शिफारसीवरून यांजला बरतर्फ करण्याचा हुकूम दिला. असा दुर्दैवानें आपल्यावर घाला घातला असतांही ह्या सद्गृहस्थानें धैर्य न सोडतां आपला निर्दोषपणा स्थापित करण्याविषयीं दीर्घ व अचाट प्रयत्न चालविला. नोकरी गेल्यानें त्यांच्या प्रापंच्य सुस्थीत कांहीं न्यून आलें असें मुळींच झालें नव्हतें कारण हे स्वत: गर्भ श्रीमंत होते. तेव्हां केवळ नोकरीच पुन: मिळवावी असा त्यांचा हेतु नव्हता. पण इतकीं वर्षें केल्या नोकरीस विनाकारण कलंक लागला ही गोष्ट सहन न होऊन तो काढून टाकण्याची त्यांस अनिवार इच्छा उत्पन्न झाली. नंतर प्रथमत: ते कलकत्यास गेले. तेथें आठ दहा महिने राहून गवरनर जनरल साहेबांस एक उत्तम प्रकारचें मेमोरियल यांनीं तयार करून सादर केलें. त्याचा योग्य विचार होऊन तिकडून तो अर्ज हैदराबादेस रेसिडेंट साहेबांकडे आला असें पाहून कलकत्याहून परत येऊन परशरामराव हैदराबादेस गेले. रेसिडेंट साहेबांनीं ह्या अर्जाचा चांगला व पोक्त विचार करून पुन: कमिटी भरून तिनें रिपोर्ट करावा असा हुकूम केला. ह्या समयीं यांचे पुरस्कर्ते मेजर बेल सा. व कर्नल बुशबी सा. यांजकडून यांनां उत्तम प्रकारची व खरी मदत मिळाली. कारण ज्या ज्या गोष्टी यांजबद्दल त्यांस माहित होत्या त्या सर्व त्यांनीं निष्पक्षपातानें त्यांजकडे लिहून कळविल्या. ह्यामुळें पुढें भरणाऱ्या कमिटी समोर आपल्या निर्दोषपण बद्दल पुरावा करण्यास यांजला फारच उत्तम साह्य मिळालें. नंतर सन १८७६ सालीं कमिटी भरली तिनें चौकशी करून मागील रिपोर्टांत नजरचूक झाली वगैरे ह्यांच्या अनुकूलतेचा अभिप्राय दिला. त्यावरून पुन: रेसिडेंट साहेबांनीं ठराव केला कीं परशरामराव हे जरी निर्दोषी आहेत तरी त्यांस जुडिशियल खातें खेरीज करून इतर सरकारी खात्यांत नोकरी द्यावी. परंतु बरतर्फ होऊन मध्यंतरीं जो ३ वर्षांवर काल गेला त्याजबद्दल कांहींच निकाल केला नव्हता. सबब पुन्हा हैदराबादेस जाऊन हल्लीचे रेसिडेंट अलीशान कर्नल मीड सा. यांजकडे त्याही खटखट चालविली. तेव्हां कमिशनर नेभार्ड सा० यांजबरोबर पत्र व्यवहार होऊन शेवटीं, रेसिडेंट साहेबांनीं असें ठरविलें कीं यांची मागें झालेली सर्व नोकरी पेनशनांत धरली जावी आणि यांस पुन: इतर खात्यांत नोकरी मिळेपर्यंत बरतर्फ केल्या दिवसापासून दरमहा ५० रुपयेप्रमाणें यांस पगार मिळावा. ह्या ठरावाप्रमाणें यांस सर्व रकमा मिळून पुढें कमिशनर साहेबांच्या दृढ शिफारसीवरून रा. ब. नारायण भाई डायरेक्टर याहीं तशा संधींत खालीं असलेली ट्रेनिंग कालेजाच्या प्रिन्सिपालची जागा सहा महिने प्रोबेशनरी प्रमाणें परशरामराव यांस दिली. व सुमारें दहा महिनेपर्यंत त्यांनीं हें अगदीं नवीन खातें असतां ही बऱ्याच प्रकारें काम केलें.

अलीकडे ह्मणजे मरणापूर्वी सुमार दोन अडीच महिन्यांपासून परशरामरावाची प्रकृति वारंवार अस्वस्थ होत असल्यामुळें त्यांस एयून उमरावतीस तेथें घर असल्याकारणानें औषधोपचारासाठीं व हवेच्या संबंधानें कित्येक वेळा जाणें पडत असे. त्याचप्रमाणें दसऱ्याचे पूर्वी तीन चार दिवस रजा घेऊन ते उमरावतीस गेले. पुढें तेथें असतां त्यांची प्रकृति अधिक बिघडली ती अशी कीं, त्यांचे वडील बंधू सोलापुरास आहेत त्यांस तार करावी लागली. तेव्हां दिपवाळीच्या रजेंत ते उमरावतीस जाऊन परशरामराव यांस औषध देण्याकरितां तारीख ६ मिनहू रोजीं मंगळवारीं मुंबईस जाण्यासाठीं त्यांचे कुटुंबासुद्धां बरोबर घेऊन गेले. उमरावतीस असतां आपली प्रकृति लवकर सुधारत नाहीं असें पाहून परशरामरावानीं दोन महिन्याच्या रजेचा अर्ज डायरेक्टर साहेबांकडे पाठविला होता; परंतु त्याच संधेस ट्रेनिंग कालेजाची डायरेक्टर साहेबांनीं परीक्षा घेतली. व ती त्यांच्या पसंतीप्रमाणें उतरली नाहीं. ह्मणून त्यांनीं त्यांस प्रिन्सिपालचे जागेवरून कमी करण्याचा ठराव केला. सदर्हू प्रकारच्या आजाराच्या दुर्घट स्थितींत परशरामराव यांस अशा तऱ्हेचा हुकूम होऊन तो त्यांच्या दृष्टीस पडणें ही अति दुर्दैवाची गोष्ट समजली पाहिजे. पुढें मुंबईस गेल्यावर त्यांस आरोग्य न होतां तारीख १३ नोवेंबर रोजीं मंगळवारीं सायंकाळच्या सुमारास परमेश्वरानें ह्या दु:खकारक संसारांतून सोडवून आपल्याकडे नेलें. कोणी असें ही ह्मणतात कीं डायरेक्टर साहेबांचा सदर्हू हुकूम त्यांच्या कित्येक मित्रांनीं त्यांस शेवटपर्यंत कळूं दिला नाहीं. परंतु कोणी आशी कल्पना करितात कीं, ही गोष्ट त्यास समजून जो त्यांच्या मनास धक्का बसला तेणेंकरूनच त्यांचा शेवट झाला. ह्यांत तथ्य काय आहे हें अजून आह्मास पक्कें समजलें नाहीं आणि ते कसेंही असलें तरी आयुष्यापुढें कोणाचा उपाय नाहीं. व तें सरलें ह्मणजे कोणत्याही निमित्तानें मनुष्य विलयास जातो, ही साऱ्या दुनियेची च रीति आहे. असो. यांचा मृत्यु अगदी अकालीं झाला यांत संशय नाहीं. हे परशराम रावाचे अति दु:खका-

रक वर्तमान ऐकून त्यांच्या सर्व आप्त जनांस व इष्ट मित्रांस परम दुःख झाल्यावाचून रहाणार नाहीं पण ही मृत्युलोकची वस्ती आहे व एथें केवळ ईश्वराची इच्छाच प्रबळ आहे हें समजून सर्वांनीं विवेक करावा.

यांचे मागें याचें कुटुंब व एक कन्या आहे. परशराम राव हे बुद्धिमान, चलाख, उदार व विच्यारी असत. जरीं यांचा स्वभाव कांहींसा कडक होता, तरी त्यांचें वर्तन आपल्या मित्रमंडळी बरोबर फारच निष्कपटाचें व ममतेचें असे. व कोंणतें ही चांगलें काम यांणीं हातीं घतलें असतां तें आपल्या हेतुप्रमाणें पुरें करण्याविषयीं हे फारच झटून मेहेनत घेत असत. ह्या त्यांच्या ढळढळीत व स्मारक सद्गुणांकडे सर्वांची आसक्ति असावी असें आह्मी इच्छितों.

या गृहस्थाचे चरित्रावरून दीर्घप्रयत्न करण्याची यांची पराकाष्टा, व वरिष्ट सरकाराकडून यांस यश येणें हें केवळ सहाजीक लीलेसारखें यांस झालें होतें. प्रथम पुण्यास हे बरतर्फ झाले तर मुंबईस खटपट करून निर्दोषी झाले, उमरावतीस बरतर्फ झाले तर कलकत्यास प्रयत्न करून यशस्वी झाले. व ३ वर्षांचा घरीं बसले दिवसांचा पगार मिळविण्यांत हैदराबादेस खटपट करून यांस सिद्धी झाली. या मोठ्या लक्ष्यांत घेण्यासारख्या गोष्टी आहेत. व त्यांवरून त्यांचे सर्व मित्र व ऋणानुबंधी असें ह्मणतात कीं, ही शेवटची शाळाखात्याकडील त्यांची बरतर्फी दूर करण्याच्या कामीं त्यांच्या सिंव्हसदृश प्रयत्नास हें केवळ शेळी मेंढीसारखें कृत्य होतें यांत संशय नाहीं. पण परमेश्वरानें ही फत्ते करण्यास त्यांस वाचविलें नाहीं. व त्यांवर आकाशची कुऱ्हाड घातली ही मोठी दुःखाची गोष्ट झाली.

लढाई संबंधी— तारायंत्रांतून आलेल्या बातम्या. रशियन सेनापती जनरल तरगुकासाव यानें गाजी अहमद मुकत्यार आणि इस्मायल पाच्छा यांचे हाताखालील फौजेचा ४थे तारखेस देवीबोयम एथें पराभव केला. ९ तास लढाई झाली व तुर्की फौजेचा पराभव होऊन तिची दाणादाण झाली.

९ वे तारखेस अझीझी एथें तुर्की फौज होती तिजवर रशियन लोकांनीं हल्ला केला व १० तास पावेतों तुमुल युद्ध झालें व त्यांत शेवटीं रशियन लोकांचा पराभव झाला व त्यांचा पुष्कळ नाश झाला. आणि दोन तास पावेतों त्यांच्या मागें तुर्की फौज लागून तिनें त्यांस देवीबोयम पर्यंत मागें हटविलें व वाटेनें सारे खंदक भरून रूस लोकांचीं प्रेतें पडलेलीं आढळलीं असें गाजी मुकत्यार पाच्छानें तुर्क सरकारास लिहून कळविलें आहे.

बाटोम एथें रशियन फौजेनें कुलपी गोळ्याचा मारा चालविला आहे अशी ११ वे तारखेची खबर आहे.

तुर्क लोकांच्या सरकारी खबरेवरून कळतें कीं, कारचे किल्याला रशियन लोकांनीं वेढा घातला आहे व त्यांनीं आंतील तुर्की फौजेस निरोप पाठविला कीं, २४ तासांचे आंत शरण येऊन किल्ला खालीं करून द्यावा. परंतु तेथील मुख्याधिकाऱ्यानें आह्मी तुमची गोष्ट ऐकत नाहीं असें त्यांस साफ कळविलें व किल्ला न देतां लढून मरावें असा कृतनिश्चय केला.

तुर्कस्थानच्या राजधानी शहरांत माजी सुलतान मुराद यानें कांहीं बदफैली केली त्यावरून, त्याला महालांत नजरबंद कैद केलें आहे, व दुसरें पुष्कळ लोक आणखी पकडलें आहेत. असें ११ वे तारखेचें वर्तमान आहे.

रशियन व युरोपियन फौजेनें प्लेवना शहराच्या सभोंवार गराडा घातला आहे. तरी आंतील फौजेस ९ आठवडे पुरेल इतकें अन्न संग्रही आहे ह्मणून ती तावत्काल पावेतों दाद देईल असें वाटत नाहीं.

देवीबोयम एथें रशियन लोक खंदक खोदून आश्रय करीत आहेत असें कळतें.

रशियन सरकारानें शेकडा ५ रुपये व्याजाचें दरानें १५ कोटि रुपये कर्जाऊ घेण्याचें लोन काढिलें आहे.

तुर्क सरकारानें आपल्या सेनाधिपतीच्या बदल्या केल्या. सुलेमान पाच्छा यास रोमेलियाकडे पाठविलें व त्याचे जागेवर अजली पाच्छा यास नेमिलें.

१४ वे तारखेचें असें वर्तमान आलें आहे कीं, रशियन सेनापती जनरल स्कोबी लाफ यानें प्लवनाच्या पूर्व भागाचा परकोट हस्तगत केला.

आणखी असें ही वर्तमान आहे कीं, रशियन लोकांनीं आपली फौज बरकुच्याकडे पाठविली. व अशी कल्पना आहे कीं, ते बालकान पर्वतापलीकडे जाणार.

कार्सचा किल्ला रशियन लोकांनीं १८ वें तारखेस सकाळीं मोठ्या पराक्रमानें हस्तगत करून घेतला. व ते वेळीं तुर्क लोकांचे ७००० शिपाई त्यांणीं कैद केले. व ३०० तोफा घेतल्या. तुर्क लोकांचे एकंदर १६००० लोक जाया झाले असें कळतें.

पुस्तकाची पोंच— प्रश्नोत्तरसंग्रह या नांवाचें एक पुस्तक माजिस्त्रेट व पोलिस संबंधीं परीक्षा देऊं इच्छिणारांचे उपयोगाकरितां रा. रा. कल्याण सिताराम चित्रे कलदगीचे हुजूर खजिनदार यांनीं नवीन तयार केलें आहे त्याची एक प्रत त्यांनीं आह्मांस नजर पाठविली ती आह्मी अत्यादरपूर्वक स्वीकारितों. सदहू प्रकारच्या परिक्षेच्या उमेदवारांस व चीफ कानस्टेबल वगैरे पोलिसांतील लोकांस हें पुस्तक फार उपयोगी आहे व तें त्यांनीं अवश्य संग्रहास बाळगावें अशी आह्मी त्यांस शिफारस करितों या पुस्तकाची किंमत ३ रुपये आहे.

वऱ्हाड.

निजाम सरकारचे दिवाण सर सालरजंग याजकडे मि. आलिफंट साहेब या नांवाचे इंग्रजी गृहस्थ प्रायव्हेट सेक्रेटरी ह्मणजे खासगी चिटणीस होते त्यांस हिंदुस्थान सरकारानीं काढून टाकण्याविषयीं दिवाण साहेबांस सुचविल्यावरून सदहू साहेबांस रुखसत दिल्याचें कळतें. यास कारण या इंग्रज गृहस्थाची विद्वत्ता व हुशारी हीच आहे असें ह्मणतात. हा वऱ्हाड प्रांत परत मागण्याविषयीं व दिवाण साहेबांस दुसरे साथीदार नेमण्याविषयीं जो हिंदुस्थान सरकाराशीं अगर विलायत सरकाराशी सर सालरजंग यांजकडून पत्रव्यवहार झाला तो सर्व आलिफंट साहेबांचे साह्यानें झाला व तो मोठ्या कुशलतेनें झाला आहे कीं तेणेंकरून हिंदुस्थान सरकारास निरुत्तर व्हावें लागलें असें समजतें.

मे. जुडिशियल कमिशनर साहेबांची स्वारी मलकापुर तालुक्यांत आहे व तारीख २६ नोवेंबर रोजीं बुलढाण्यास सेशनचा मुकदमा आहे ह्मणून तिकडे जाणार असें समजतें.

रावबाहादूर नारायणभाई डायरेक्टर याची स्वारी खामगावाकडे असल्याचें समजतें.

रा. रा. श्रीरामभीकाजी जटार बी. ए एज्युकेशनल इन्सपेक्टर यांची स्वारी तारीख २० रोजीं देऊळगावराजा एथें होती व पुढें मेहेकरास जाणार असें समजतें.

हिंदुस्थान सरकारच्या तारीख १७ नोवेंबरच्या ग्याझेटवरून समजतें कीं क्या० सी टी लेन यांस वऱ्हाडांत पोलिसचे व तुरुंगाचे इन्स्पेक्टर जनरल नेमिलें.

टाइम्समध्यें लिहिलें आहे कीं, हैदराबाद अमानी मुलखाचे सुपर इंटेंडिंग इंजिनियर कर्नल अलेक्झांडर साहेब पुढील वर्षाचे आरंभास नोकरीचा राजीनामा देणार आणि नागपुर प्रांतांतील कर्नल मेन रायल इंजिनियर यांची त्यांच्या जागेवर नेमणूक होणार.

गुरुवारीं सायंकाळीं इकडून मुंबईस जाणाऱ्या आगगाडीस पारसच्या स्टेशनावर रात्रीचे साडेबारा वाजतपर्यंत खोळंबावे लागलें. त्याचें कारण असें झालें कीं, मुरूम, माती वगैरे भरण्याच्या डब्यांची गाडी पारसहून शीगावाकडे गेली असतां वाटेंत ती जमीनींत घुसून रेल बिघडेल व ६।७ डबे रेलावरोबर गेले त्यामुळें हा खोळंबा झाला.

मे. एदलजी साहेब यांस वाशिमास मे. ताजूदीन साहेब अ. कमिशनर यांनीं रजा घेतली त्याचे जागेवर नेमल्याबद्दल मागें लिहिलें आहे त्याप्रमाणें ते काल सकाळीं आपल्या कामाचा चार्ज घ्यावयास तिकडे गेले.

मे. दस्तुर बहिमन जामासजी साहेब काल पातुराकडे दवऱ्यावर गेले.

यवतमाळ एथील शाळेंतील असिस्टंट मास्तर रा. रा. वासुदेव नारायण यांनीं पेनशन घेतलें ह्मणून त्यांचे जागेवर एथील ट्रेनिंग कालेजांतील मराठीकडील दुय्यम शिक्षक रा. रा. मार्तंड कृष्ण पेटकर यांची नेमणूक त्याच पगारावर झाली. व या ट्रेनिंगांतील यांचे जागेवर आतां हिंदुस्थानी शिक्षक मि० आबु अहमद ताजपेठेतील हिंदुस्थानी हेडमास्तर व त्यांचे जागेवर वाशिम एथील हिं. मिडलक्लास स्कुलाचे हेडमास्तर मि० अहमदखा यांस नेमल्याचें कळतें.

हैदराबाचे माजी रेसिडेंट मे. सांडर्स साहेब हल्लीं म्हैसुरास रेसिडेंट आहेत ते कांहीं दिवसांची रजा घेणार आहेत असें कळतें.

इलिचपुर दिनचर्या— या आठवड्यांत थंडी बरीचजाणऊं लागली आहे. शीतज्वराचा आजार इलिचपुर व छावणींत चालू आहे. बाजारभाव मागील आठवड्या प्रमाणेंच आहे. या जिल्ह्यांत खरिपाचें व कपाशीचें पीक फार उत्तम आहे.

आह्मांस लिहिण्यास संतोष वाटतो कीं दर्यापुरचे तहशीलदार मे. यादअली साहेब यांस चांगला आराम होऊन ते आपलें कामही पाहूं लागले आहेत. रजा नामंजूर करानी ह्मणून हुजूर रपोट केल्याचें समजतें.

व. मि.

स्वारी— मेहेरबान कमिशनर साहेब मुलुख अमानी हैद्राबाद यांची स्वारी मोर्शी तालुक्यांतून रेलवे चांदूर कडे गेली आहे. तेथून एवतमाळाकडे जाणार आहे. साहेब जेथें जातात तेथील नार्की शाळा व दुसऱ्या सार्वजनिक जागा पहातात असें समजतें.

प्र. सिं.

मेहेरबान— हेर साहेब असिस्टंट कमिशनर यांची रेलवे माजिस्त्रेटचे जागीं नेमणुक होऊन ते बडनेरास गेले.

मेहेवान डेपुटी कमिशनर साहेबांची स्वारी ह्या आठवड्यांत दवऱ्यावर गेली, परवांचे दिवशीं स्वारी केळीवेळीस होती व आज रेलास आहे.

उ. अ

वर्तमानसार

सिंधकराचीकडे कोत्रीपासून मेहरपर्यंत १३५ मैल नवीन रेलवे तयार झाली आहे.

नेटिव संस्थानिक— नवानगरचे जाम यांचे चिरंजीव कालुवा यांनीं आपले तीर्थरूपाविरुद्ध कांहीं खटपट केल्यावरून ५।४ महिन्यांपूर्वीं त्यांस पुण्यास आणून ठेविलें आहे. हल्लीं हिंदुस्थान सरकारानें ठराव केला आहे कीं, त्यांस नवानगर संस्थानच्या हद्दीपार केलें आहे. व त्यांजवळ या संस्थानचे जवाहीर असेल तें घेऊन संस्थानाकडे द्यावें. त्याप्रमाणें पुण्याच्या माजिस्त्रेटांनीं त्याजवळील एक लाख रुपयांचें जवाहीर घेऊन तिकडे पाठविण्याची तजवीज केली.

मद्रासरेलवेला गुदस्त सालीं जानेवारी पासून सेप्टेंबरपावेतों जें उत्पन्न झालें होतें त्याहून अठावीस लक्ष रुपये या वर्षी जास्त झाले.

तुर्कस्थानचा वकील काबुलाकडून परत मुंबईस येऊन मक्केकडे गेला.

गोव्याचे नवीन गवरनर जनरल मुंबईस येऊन पुढें गोव्याकडे गेले.

कालचे शनिवारीं मुंबईस मि. लीन नावाचे गृहस्थ विमान उडविण्याचा चमत्कार करून दाखविणार आहेत. बरेच दिवस विमानाचा प्रकार इकडे झालेला नाहीं. सन १८९३ सालीं मुंबईस मि. नाईट नावाचे साहेबांनीं विमान उडविलें होतें.

इंजिनियर लोकांस असें आढळून आलें आहे कीं, सुएजचा कालवा झाल्या पासून भुमध्य समुद्राच्या पाण्याची सपाटी सुमार ३॥ इंच खालीं गेली आहे.

सरकारचें औदार्य— पेशव्याच्या वेळीं जप्तझालेला गाव सालीना १,८०० रु० उत्पन्नाचा इंग्रज सरकार पुण्यांतील देशमूख घराण्यांतील वंशजांस सुरू करणार आहे. इं. प्र-

मुंबई एथील कांहीं खोजे जातीच्या व्यापाऱ्यांनीं सुरत एथें एक नवीन सुताची गिरणी स्थापन करण्याचा बेत केला आहे असें समजतें.

ता० ९ नोवेंबर रोजीं मुंबई टांकसाळेंत २,१४,६८,४४२ रुपयांचें रुपें शिलक होतें व पुढील आठवड्यांत. रुपें आलें त्याची किंमत २४,९८,६२३ रुपये होती. त्याच आठवड्यांत २६,००११९ रुपयांचे नाणें पाडलें असें समजतें.

ध्रांगद्राचे राजेसाहेब हे हल्लीं भावनगर एथें आले आहेत. बरोबर सुमारें २९० मनुष्यें आहेत असें समजतें.

इराणचे शाहा या वर्षीही युरोपांत प्रवास करण्यास जाणार आहेत. मिरझा अलीखान एमीन उलमुल्क शाहाचे प्रायव्हेट सेक्रटरी हे प्रवासांतील मुख्य मुख्य शहरीं चांगली व्यवस्था ठेवण्याकरितां पुढें गेले आहेत.

बडोदे रेलवेवरील अधिकाऱ्यांस, महार, भंगी, वगैरे हलक्या प्रतीचे लोकांस कांहीं प्रसंगीं गाडींत बसण्याकरितां कांहीं दुसऱ्या प्रकारची सोय करावी अशाविषयीं पुष्कळ वेळां अर्ज झाले होते. हल्लीं असें समजतें कीं, सदर्हू कंपनीनें अशा जातीच्या लोकांस बसविण्याची निराळी सोय केली आहे.

मद्रास इलाख्यांत एतद्देशीय वर्तमानपत्रें किती आहेत, त्यांचीं नांवें काय, त्यांची साधारण वर्तणुक कशी काय, आहे त्यांचे वर्गणीचे दर काय, आहेत व त्यांचा प्रसार कितपत होतो याविषयींची सर्व माहिती हिंदुस्थान सरकारानें मद्रास सरकारापाशीं मागितली असें समजतें.

गेल्या वर्षाच्या अखेरीस हिंदुस्थानांतील सर्व रेलवेवर मिळून १,९६२ एंजिनें ४,२१६ पासेंजर गाड्या २७,३३६ मालाच्या गाड्या व १,०९८ ब्रेकी कामास पडण्यासारख्या होत्या असें कळतें.

ने. ओ.

बंगालचे नवाब नाझीम हे इंग्लंडांतून परत येत नाहींत असें कळतें.

फ्रेंच प्रधानमंडळीनें दिलेला राजीनामा मार्शल माकमोहन यांनीं नापसंत केला.

अमेरिकेंत अतिवृष्टीनें कापसाच्या पिकाची घाण झाली असें कळतें.

टर्की रशियन लढाई सुरू होण्याच्या अगोदरपासून बुखाऱ्याच्या अमिरांचे व रशियाच्या टर्कीतील गव्हरनराचें सख्य होतें, पण तुर्कीवकील काबुलांत गेल्यपासून कदाचित बुखाऱ्याच्या अमिराचें मन इंग्रजाकडचें झालें असेल या संशनायें रशियन गव्हरनर अमिराशीं अमळ वाकून आहे.

मिडल ओल्गाढ्यूवाइन नावाची पिआन वाजिवणारी प्रसिद्ध बाई ही रशियाकडून हेर आली आहे असें ह्मणतात. ही बाई हल्लीं बडोद्यास असून तेथून लवकरच अमदाबादेस जाणार आहे. खरे असल्यास तिला बडोद्यापासून फायदा काय?

क्वीटा येथील फौजेंत तापाचा आजार जारीनें सुरू आहे. खिळांत येथील हवा चांगली असल्याचें समजतें. अमिराचें मन आमच्या सरकारच्या विरुद्ध अतिशय आहे तें जरा बदलत चाललें आहे असें ऐकण्यांत येतें.

सरहद्दीवरील तंटा सहा आठवड्यांच्या आंत सुरू होईल असें एक पत्रकर्ता ह्मणतो. काबुलांत ज्या लोकांजवळ हत्यारें ह्मणून आहेत ते सर्व नेहमीं मिशास पीळ देऊन इंग्रजांवर दांत ओठ खात असतात असें दिसतें. पठाण आफ्रिडीस व मोहमंद लोक लढाईस अगदीं एका पायावर तयार आहेत.

बेळगावास हल्लीं उत्तम हवा झाली असून पर्जन्याच्या अतिवृष्टीनें जें पिकाचें नुकसान झालें होतें तें पुन्हा सावरण्याची आशा आहे असें ह्मणतात.

हिंदुस्थानांत अफूची लागवाड अति[illegible]य होत असल्यानें या देशांत वारंवार [illegible]ष्काळ पडतात असें इंग्लंडांतील चि[illegible] वकिलानें आपलें मत प्रसिद्ध केलें अ[illegible] आमच्या देशाच्या संकटाची कारणें [illegible]र येतील तेवढीं थोडींच!

तुर्की सरकारचा काबुलास जाण[illegible] कील ता. २४ अक्टोबर रोजीं पेश[illegible] पोहोचला. तेथपर्यंत अमिरानें त्या[illegible] ळवणीकरितां आपल्या पदरचे २[illegible] र १०० चोपदार व कित्येक सरद[illegible] ले आहेत. त्यांपैकीं काझी अबदु[illegible] मान हा कदाचित कान्स्टंटिनो[illegible] वकीलाबरोबर जाईल.

हिंदुस्थानचे स्थि[illegible]
सन १८७५।७[illegible]
रिपोर्ट.

या देशाची स्थिति कश[illegible] कला वगैरे गोष्टी कोणत्या[illegible] आहेत, व्यापार धंदांचे म[illegible] गैरे हकीकतीचा दरसाल[illegible]ा न सरकारांकडून विलायत[illegible]ा त असतो त्याप्रमाणें १८[illegible]वा रिपोर्ट सादर झाला त्यां[illegible]ह कीकत वाचण्यासारखी [illegible]ती वाचकांस मनोरंजक [illegible] कारण त्या हकीकतींत व[illegible]त फरक काय आहे, त्यांत[illegible]आहेत, विलायत सरकारचे [illegible]वगळ्या सारखें लांब मानेचे [illegible]कीं ग्रह होण्याचा संभव [illegible]य? वगैरे पुष्कळच माहिती [illegible]ात लिहिलें आहे कीं, [illegible]नें मध्यम प्रकारें गेलें; [illegible] सुख दुःखाचा सारखे [illegible]टला तरी चालेल. या [illegible]फ वेल्स हे हिंदुस्थानांत [illegible]नकीय संबंधें लोकांवर चा[illegible].

आतां [illegible]ांत कांहीं एक अर्थ नाहीं [illegible]लेल. कारण सुख दुःखा[illegible]सरी बरोबर होती असें [illegible]र्ट करणाऱ्यां अधिकाऱ्य[illegible] असेलें. परंतु हें साल [illegible]ाले तितकें याच्या पूर्वी के[illegible]सेल असा आमचा [illegible] कारण भुजंगभट प्रकारण[illegible] जरी नेहेमीं होऊन आह[illegible] आहेत, जुलमी कामगार[illegible]वर कित्येक ठिकाणीं जुल[illegible] आहेत. कराच्या बोज[illegible]त्रस्त होताहेत तरी ह्या गो[illegible] पडल्यामुळें यांजबद्दल [illegible] नेत्रांत पाणी राहिलें नाहीं. [illegible]ा कटस करणारी आम[illegible]धींहीं नाहींशी न होणारी [illegible]तर हृदयास सदा टोंचणारी [illegible]क गोष्ट घडून आली ह्यानें स[illegible]ाणी पडून ह्या साला सारखें [illegible] दुसरें कोणतेंही गेलें नाहीं. ही [illegible]ती हें वाचकांच्या लक्षांत अ[illegible]न्यायानें मल्हाररावांस पदच्युत [illegible]येच्छू लोकांचें हृदयावरचे अक्ष[illegible]ां जखमा अद्याप न सुकल्यामुळें [illegible] लोकांस फार वाईट गेलें. दुसरी [illegible]ी ही कीं, इच्छिल्यानें न येणारी [illegible]ाधि येऊन तिचा उपयोग झाला [illegible] ह्मणजे आह्मा वीस कोट प्रजेवर [illegible]त्ता चालविणारे राज्ञीचें ज्यष्ठ चि[illegible] युवराज प्रिन्सआफ्वेल्स यांचे या [illegible] अगमन झालें परंतु त्यांपासून होणा[illegible] इच्छित लाभ झाला नाहीं. ह्मणजे प्र[illegible]त मडंळांच्या द्वारें बातमी श्रुत होऊन [illegible] बातमीवर विश्वास ठेवून आमचे रा[illegible]कत्यांचा राज्यव्यवहार चालला असतां [illegible] कामगारांचे रिपोर्टावरून आमचे स्थि[illegible]तीचें अनुमान आमचे राज्यसत्ताधारी करीत असल्यास तशी स्थिति न रहावी व युवराजांचे नजरेस आमची खरी स्थिति यावी असा रयतेचा मनोदय होता परंतु सरकारी कामगारांनीं त्यांच्या पूर्वींच बंदोबस्त करून ठेविला व युवराजांस ज्या ज्या ठिकाणीं नेलें त्या त्या ठिकाणीं रोषनाईचीच रेल चेल दृष्टीस पाडली. यामुळें राजकीय काव्याप्रमाणें आमची खरी स्थिति त्यांचे नजरेस आणू दिली नाहीं व सोन्यासारखी ही आमोल्य संधी घालविली. ही वाईट वाटण्यासारखी दुसरी गोष्ट उत्पादक या संबंधानें हिंदुस्थान तर फारच पुढें सरसावलें आहे व कांहीं दिवसांनीं हा देश इंग्लंड देशाचे अन्नाचें आगरच होऊन राहील अशी त्या रिपोर्टांत गोष्ट लिहिली आहे. ही गोष्ट कांहीं अंशी खरी आहे परंतु यापासून दोन तीन प्रकारें दोष उत्पन्न होतात एक हा कीं, आमचे देशांतून दाणा नेऊन त्यांचे ऐवजीं जो मोबदला येतो तो अगदीं थोडा व निरउपयोगीं असतो. असें झाल्यानें आह्मास दिल्यापेक्षां त्यांजकडेच विशेष द्रव्य जातें. बहिर्देशांहून या देशांत येणाऱ्या जिनसांबद्दल रिपोर्टांत जो मजकूर लिहिला आहे त्याकडे मात्र आमचें लक्ष्य विशेष लागलें. त्या लिहिलेल्या हकीकतीवरून समजतें कीं, बीर इत्यादी मादक पदार्थ बहिर्देशांतून येण्याचें कमी होऊन याच देशांत उत्पन्न होऊं लागले आहेत. यावरून लोकांचें लक्ष्य तिकडे बरेच वेधलेंसें दिसतें ही मोठी दुःखाची गोष्ट आहे.

त्यानंतर कापूस व कापडाबद्दल चार ओळी लिहिल्या आहेत त्या पाहून आमचें चित्तास विशेष आनंद वाटला. कारण आमची कल्पना स्वदेशाचे वेड या सालीं विशेष माजलें होतें यामुळें चोहीकडे स्वदेश स्वदेशीं कपडा, स्वदेशी शाई, स्वदेशी चाकू वगैरे बद्दल व्याख्यानें आमचे ऐकिवांत आलीं. प्रदर्शनें पहाण्यांत आलीं, नदुकानेंही पाहिलीं स्थापण्यांत आलीं. या सर्व स्वदेशाचे झुंडीचे लोटावरून मांचिस्टर लिव्हरपूल वगैरेचे पुष्कळ नुकसान होईल असें आह्मास वाटत होतें. परंतु आन अमुक मंडळीनें परका कपडा वापरूं नये असा निश्चय केला, उद्यां गर्दी उडवून वास्तविकपणें जोडीनें कंदी पागोटीं घालण्याचा क्रम सुरू केला वगैरे गोष्टींचा भयंकर खटाटोप होऊन अखेर स्वर्गास आमची कीर्ति जाऊन पोंचल किंवा नाहीं ही आह्मास मोठी काळजी होती परंतु ती दूर झाली असें हल्लींच्या रिपोर्टावरून समजतें. ह्मणजे आमच्या व्यर्थ बडबडीची व अपस्वार्थपणाच्या स्वदेश कल्याणाची पोकळ हकीकत विलायेतेस गेली एवढ्यानें आह्मी कृतकृत्य झालों. व आह्मास पुरतें कळोन आलें कीं सिंहासारख्या राष्ट्रांचे व्यापारास हात घालून तो नाहींसा करण्यास आह्मी केवळ मांजरें आहोंत आमच्यानें कांहीं एक व्हावयाचें नाहीं अशीच योग्यता ते आह्मांस देतात. आतां या रिपोर्टांतील सारांश इतकाच कीं दिवसेंदिवस हिंदुस्थान देश उच्चावस्थेस येत चालला आहे असें त्यांचें ह्मणणें आहे. या देशाचे खरें हवाल पहातां तशी स्थिति निदान आमचे तर नजरेस येत नाहीं कारण लोक निःशक्त व निर्धन विशेष होत चाललें आहेत. व्यापार धंदा परराष्ट्रांत जारीनें वाढून या देशास सोडीत आहेत व सरकार तर आपल्या अमलाची कमाल करीत चाललें आहे एवंच असलेल्या खऱ्या स्थितीच्या उलट अशी स्थिति विलायत सरकारचे नजरेस असल्यामुळें मोठा घोटाळा होत आहे तो न व्हावा असें आह्मी सुचवितों. किरण.

हें पत्र अकोला एथें वऱ्हाडसमाचार छापखान्यांत खंडेराव बाळाजी फडके यांनीं छापून प्रसिद्ध केलें.